

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI**

**SİVAS İLİ ZARA İLÇESİ ÇEYİZ GELENEĞİNDE
EL SANATI ÜRÜNLERİN KUŞAKLARARASI
KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ezgi KOÇ

KOCAELİ 2024

T.C KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

SİVAS İLİ ZARA İLÇESİ ÇEYİZ GELENEĞİNDE
EL SANATI ÜRÜNLERİN KUŞAKLARARASI
KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ezgi KOÇ

Danışman
Doç. Dr. Mine CAN

KOCAELİ 2024

**T.C KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI**

**SİVAS İLİ ZARA İLÇESİ ÇEYİZ GELENEĞİNDE
EL SANATI ÜRÜNLERİN KUŞAKLARARASI
KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Ezgi KOÇ

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 26.01.2024/04

Danışman: Doç. Dr. Mine CAN

Jüri Başkanı: Doç. Dr. Uğur DURMAZ

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Zeynep BALKANAL

KOCAELİ 2024

ÖNSÖZ

Kültür, toplumları oluşturan milletlerin ortak unsurudur. Bu unsurlar, toplumların sosyal akışlarını düzenler ve çoğu noktada sosyal normları oluşturur. Bu sosyal normlar; gelenek, görenek, âdet, örf, töre, moda ve teamül olarak karşımıza çıkar. Sosyal normların içerisinde en kapsamlı olanı geleneklerdir. Gelenekler de bir kuşaktan diğer kuşağa aktarılan söz ve eylemlerin tamamını meydana getirir.

Her toplumun kendi gelenek ve göreneklerine göre bir geçiş dönemi bulunur. Halkbiliminde bu geçiş evreleri doğum-evlenme-ölüm şeklindedir. Toplumları oluşturan bireylerin her bir geçiş evresinde uyguladığı gelenek kökenli eylemler, ritüeller ve daha fazlası o toplumun yerel kültürünü meydana getirir. Geçiş dönemleri bir insanın doğumuyla başlar, ergin olup evlenmesiyle devam eder ve ölüm ile sonlanır.

Bir bireyin hayatında önemli bir noktayı temsil etmesi bakımından evlilik geçiş dönemi oldukça önemlidir. Evlilik, içerisine çeyiz geleneğini dâhil eder. Çeyiz özellikle evlenecek genç bir kız için büyük anlamlar taşır. Genellikle bir kız çocuğunun doğumu ile çeyiz hazırlanmaya başlanır ve düğün öncesine kadar bu hazırlıklar devam eder. Evlenecek genç kızlara çeyiz hazırlığında hem kendilerinin hem de yardım eden kişilerin hayal gücünü, el beceresini ortaya koymanın yanı sıra hayata dair önemli kesitler barındırır.

Çeyiz geleneğinin kuşaklararası karşılaştırmalı incelenmesini konu alan bu tez çalışmasında, Sivas ili Zara ilçesine bağlı dokuz farklı köyde, 12 kaynak kişiden elde edilen bilgiler ve gerçekleştirilen alan araştırması yoluyla yöre çeyiz geleneğinin değişim/dönüşümüne dikkat çekmek istenmiştir. Yapılan araştırmanın bundan sonra yapılacak yeni çalışmalara kaynak oluşturacağı ve halkbilimi alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın konusunun belirlenmesinde yardımcı olan, yol gösteren, çalışmaya motive eden saygıdeğer Danışman Hocam Doç. Dr. Mine CAN'a, Lisans ve Yüksek Lisans öğrenimimin de ilk günden bu zamana kadar merak ve farkındalık duygularımı arttırarak bana katkı sağlayan saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Işıl ALTUN'a, aynı yolda aynı zorlukları yaşadığım sevgili arkadaşım Züleyha MUTLUER'e, araştırma

sürecimde evlerine konuk olduğum kaynak kişilere, çalışmam boyunca destek ve çaba sarf eden anneannem Arife KARAKUŞ ve dedem Turgut KARAKUŞ' a, çalışma sürecinin vermiş olduğu gerginliği yatıştırmanın için ortamı neşelendiren teyzem Dilek KARAKUŞ'a ve desteğini benden esirgemeyen yol arkadaşım Mehmet DAVAZLI' ya çok teşekkür ederim.

Bu çalışmayı, yüksek lisans eğitimine başladığımda sevincimi benimle paylaşan ancak bitirme sürecime şahit olamayan sevgili babacığım merhum Hüseyin KOÇ'a ve gece-gündüz bana destek veren, bana her koşulda inanan ve güç kaynağı olan annem Hümeysra KOÇ'a ithaf ediyorum.

Ezgi KOÇ

İstanbul, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
TABLolar LİSTESİ.....	VII
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MATERYAL VE YÖNTEM.....	10
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	10
1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	11
1.3. SINIRLILIKLAR.....	12
1.4. VARSAYIMLAR.....	13
1.5. YÖNTEM.....	14
1.5.1. Veri Toplama Süreci.....	15
1.5.2. Verilerin Analizi.....	16
1.6. İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR.....	16
1.6.1. İlgili Yayınlar.....	16
1.6.2. İlgili Araştırmalar.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

2. SİVAS İLİ VE ZARA İLÇESİ HAKKINDA GENEL BİLGİ.....	22
2.1. SİVAS'IN TARİHÇESİ.....	22
2.2. SİVAS'IN COĞRAFİ KONUMU.....	26
2.3. ZARA İLÇESİNİN TARİHÇESİ.....	27
2.4. ZARA İLÇESİNİN COĞRAFİ KONUMU.....	28
2.5. ARAŞTIRMA KAPSAMINA ALINAN KÖYLER HAKKINDA GENEL BİLGİ.....	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÇEYİZ HAKKINDA GENEL BİLGİ.....	31
3.1. ÇEŞİTLİ KAYNAKLARA GÖRE ÇEYİZİN TANIMI.....	31
3.2. TARİHSEL SÜREÇTE ÇEYİZİN YERİ VE ÖNEMİ.....	32
3.3. TÜRKLERDE ÇEYİZ.....	35
3.4. SİVAS İLİ VE ZARA İLÇESİ GENELİNDE DÜĞÜN ADETLERİ VE ÇEYİZ.....	39

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUM.....	46
4.1. GÖRÜŞME SORULARININ ANALİZİ.....	46
4.1.1. Yörede Çeyiz Hazırlığı.....	46
4.1.2. Çeyiz İçin Hazırlanan El Emegi Ürünler.....	46
4.1.2.1. İşlemeli Çeyiz Eşyaları.....	46
4.1.2.2. Dokuma Çeyiz Eşyaları.....	55
4.1.2.3. Örme Çeyiz Eşyaları.....	58
4.1.3. Çeyiz Hazırlığında El Becerisinin Önemi.....	76
4.1.4. Yörede Çeyiz Eşyası Olarak Hazırlanan Ürünler.....	78
4.1.5. Çeyiz Eşyaları Arasında Gerekli Görülmeyen Parçalar.....	80
4.1.6. Yörede Çeyiz Hazırlığı Sırasında Cinsiyet Farkı.....	80
4.1.7. Erkeklerin Çeyize Katkısı.....	81
4.1.8. Çeyiz Eşyaları Arasında Özel Parçalar.....	81

4.1.9. Satın Alınan Çeyiz Eşyaları.....	82
4.1.9.1. Yorganlar	83
4.1.9.2. Bakır Çeyiz Eşyaları	85
4.1.9.3. Giysiler	94
4.1.9.4. Diğer Hazır Eşyalar.....	96
4.1.10. Yörede Çeyiz Eşyalarının Satılma Durumu	96
4.1.11. Çeyiz Eşyaları Arasında Yadigâr Parçalar	97
4.1.12. Çeyiz Eşyaları Arasında Değişen/Dönüşen Ürünler	97
4.1.13. Yörede Kullanılan Motif ve Desen Özellikleri.....	98
4.1.14. Yörede Çeyiz Sandığı Kullanımı.....	100
4.1.15. Yörede Çeyiz Sandığında Olması Gereken Ürünler	108
4.1.16. Yörede Çeyiz Hazırlığında Yapılan Yardımlar.....	108
4.1.17. Yörede Çeyiz Serme İşlemi.....	109
4.1.18. Yörede Çeyizin Toplumsal ve Sosyo-Ekonomik Durumu	115
SONUÇ	117
KAYNAKÇA	124
EKLER	131
Ek 1. Derleme Soruları	131
ÖZGEÇMİŞ	133

ÖZET

Sivas ili Zara ilçesi çeyiz geleneğiyle ilgili bu çalışma kapsamında, yöreye ait çeyiz kültüründe geçmişten günümüze yaşanan değişim/dönüşüm kuşaklararası olarak karşılaştırılmıştır. Çalışmanın örneklemini Sivas ili Zara ilçesine bağlı dokuz köy ile sınırlandırılmıştır.

Alan araştırmasına dayalı bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmaya veri toplamak için yarı yapılandırılmış görüşme metodu kullanılmıştır. Görüşme öncesinde yörenin çeyiz geleneğini tespit etmek amacıyla 25 adet açık uçlu soru hazırlanmıştır. Araştırma kapsamında yaşları 31 ile 72 arasında değişen ve yaşamını araştırma yöresinde devam ettiren toplam 12 kadına ulaşılmıştır. Soruların uygulanması bizzat araştırmacı tarafından kaynak kişilerin evlerinde tamamen gönüllülük esasıyla ve yüz yüze olarak gerçekleştirilmiştir. Alan araştırması sırasında cevaplar yazılı ve ses kayıtları şeklinde kayda alınmıştır. Ses kayıtları daha sonra deşifre edilerek yazılı hale getirilmiştir. Ayrıca görüşme sırasında kaynak kişilerin evlerinde bulunan çeyiz eşyalarının fotoğrafları çekilmiştir.

Bu çalışma kapsamında araştırmaya destek oluşturması için konuyla ilgili alanyazın taranmış ve çalışma içerisinde uygun görülen konular başlıklar altında sunulmuştur. Bu bilgiler; Sivas ili ve Zara ilçesinin tarihi ve coğrafi konumu, çeyizin farklı kaynaklardaki tanımı ve dünya tarihindeki yeri ve önemi, Eski Türkler ve Anadolu'da çeyiz geleneği, Sivas ili Zara ilçesinde düğün adetleri çerçevesinde çeyiz kültürü konularıdır. Çalışmanın sonuç ve öneriler bölümünde ise alan araştırmasından edinilen bulgular kuşaklararasılık olgusu çerçevesinde yorumlanmış ve yaklaşık 50 yıllık süreç içerisinde yaşanan değişim/dönüşüm ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çeyiz, Gelenek, Kuşaklararasılık, Sivas, Zara.

ABSTRACT

Within the scope of this study on the dowry tradition of Sivas province Zara district, the change / transformation in the dowry culture of the region from past to present has been compared intergenerationally. The sample of the study was limited to nine villages of Zara district of Sivas province.

Qualitative research methods were used in this study based on field research. Semi-structured interview method was used to collect data for the study. Before the interview, 25 open-ended questions were prepared to determine the dowry tradition of the region. Within the scope of the research, a total of 12 women aged between 31 and 72 and living in the research region were reached. The application of the questions was carried out by the researcher in the homes of the informants on a voluntary basis and face-to-face. During the field research, the answers were recorded in written and audio recordings. The voice recordings were then transcribed and written. In addition, photographs of the dowry items in the houses of the informants were taken during the interview.

Within the scope of this study, the literature on the subject was reviewed to support the research and the topics deemed appropriate in the study were presented under headings. These information; Historical and geographical location of Sivas province and Zara district, definition of dowry in different sources and its place and importance in world history, dowry tradition in Ancient Turks and Anatolia, dowry culture within the framework of wedding customs in Sivas province Zara district. In the conclusion and recommendations section of the study, the findings obtained from the field research were interpreted within the framework of the phenomenon of intergenerationality and the change / transformation experienced in a period of approximately 50 years was revealed.

Keywords: Dowry, Tradition, Intergenerationality, Sivas, Zara.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Kaynak kişilere ait kişisel verilerin dağılımı.....	13
--	----

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1. Sivas'tan Bir Görünüm.....	22
Fotoğraf 2. Sivas Kalesinden Bir Görünüm.....	23
Fotoğraf 3. Bozkır Sivas Toprakları.....	26
Fotoğraf 4. Zara İlçesinden Bir Görünüm.....	29
Fotoğraf 5. Kanaviçe İşlemeli Sandık Örtüsü.....	48
Fotoğraf 6. Kanaviçe İşlemeli Karyola Takımı.....	48
Fotoğraf 7. Kanaviçe İşlemeli Yastık Kılıfı.....	49
Fotoğraf 8. Kanaviçe İşlemeli Seccade Ayaklığı.....	50
Fotoğraf 9. Kanaviçe İşlemeli Elbise Örtüsü.....	51
Fotoğraf 10. Beyaz İş Masa Örtüsü.....	52
Fotoğraf 11. Beyaz İş Masa Örtüsü.....	52
Fotoğraf 12. Çin İğnesi, Fantezi Çin Seccade İşlemesi Detay.....	53
Fotoğraf 13. Astragan İşi Sehpa Örtüsü.....	54
Fotoğraf 14. Astragan İşi Sehpa Örtüsü Detay.....	54
Fotoğraf 15. Çeyizlik Sivas Halısı.....	57
Fotoğraf 16. Çeyizlik Sivas Halısı.....	57
Fotoğraf 17. Çeyizlik Sivas Halısı.....	57
Fotoğraf 18. Çeyizlik Sivas Halısı.....	58
Fotoğraf 19. İğne Oyası.....	59
Fotoğraf 20. Şal Oyası Genel Görünüm.....	60
Fotoğraf 21. Şal Oyası Detay.....	60
Fotoğraf 22. Namaz Başörtüsü İğne Oyası Detay.....	61
Fotoğraf 23. Sıralı Güzeller Oyası.....	62
Fotoğraf 24. Zembil Oyası.....	62
Fotoğraf 25. Küs Elti Oyası.....	63
Fotoğraf 26. Üç Güzeller Oyası.....	63
Fotoğraf 27. Çiçek ve Üçgen Bezemeli Oya.....	64
Fotoğraf 28. Karyola Takımı Ara Dantel.....	65
Fotoğraf 29. Karyola Eteği Dantel.....	66
Fotoğraf 30. Karyola Eteği Detay.....	66
Fotoğraf 31. Vitrin Takımı Örneği.....	67
Fotoğraf 32. Yatak Odası Takımı.....	67
Fotoğraf 33. Tepsi Örtüsü.....	68

Fotoğraf 34. Uç Danteller...	68
Fotoğraf 35. Havlu Kenarı...	69
Fotoğraf 36. Havlu Kenarı Detay...	69
Fotoğraf 37. El Örgüsü Yelek...	70
Fotoğraf 38. El Örgüsü Yelek...	70
Fotoğraf 39. Çeyizlik Sivas Çorabı...	72
Fotoğraf 40. Al Basması ve Hastalıktan Korunmak İçin Göz Motifi Çorap ...	73
Fotoğraf 41. Eli Belinde ve Su Yolu Motifli Sivas Çorabı...	73
Fotoğraf 42. Eli Belinde Motifli Sivas Çorabı...	74
Fotoğraf 43. El Örgüsü Çeyizlik Çorap ve Patikler...	74
Fotoğraf 44. Model Üstünde Yöreye Ait El Örgüsü Patik...	75
Fotoğraf 45. Model Üstünde Sivas Çorabı...	75
Fotoğraf 46. Yatak Örtüsü...	77
Fotoğraf 47. El Örgüsü Patikler...	77
Fotoğraf 48. Tülbentler...	77
Fotoğraf 49. Lifler...	78
Fotoğraf 50. Gelin İçin Yorgan Yüzü...	83
Fotoğraf 51. Bakır Kahve Öğütücü...	86
Fotoğraf 52. Bakır Bardaklar...	86
Fotoğraf 53. Bakır Kepçe...	87
Fotoğraf 54. Bakır Tencerelerin Koyulduğu Mutfak Tereği...	87
Fotoğraf 55. Bakır Tepsi ve Kevgir...	88
Fotoğraf 56. Bakır Yemek Tabakları...	88
Fotoğraf 57. Bakır Tencereler...	89
Fotoğraf 58. Birkaç Bakır Eşyası...	89
Fotoğraf 59. Bakır Süs Eşyaları...	90
Fotoğraf 60. Bakır Şerbet Fincanları...	90
Fotoğraf 61. Porselen ve Cam Tabaklar...	91
Fotoğraf 62. Alüminyum Tencereler...	91
Fotoğraf 63. Çelik Tencereler...	92
Fotoğraf 64. Cam Sürahi ve Bardak Takımı...	92
Fotoğraf 65. Çeyize Koyulan Nişan Elbisesi...	94
Fotoğraf 66. Arife Karakuş'un Çeyiz Sandığı...	99
Fotoğraf 67. Çeyiz Sandığı ve Örtüsü...	100

Fotoğraf 68. Hülya Gümüş'ün Çeyiz Sandığı.....	101
Fotoğraf 69. Nazlı Altın'ın Çeyiz Sandığı	101
Fotoğraf 70. Tavus Kuşu Motifli Sandık.....	102
Fotoğraf 71. Çeyiz Sandığı İç Görünüm.....	102
Fotoğraf 72. Nazlı Çınar Karakuş'un Çeyiz Sandığı.....	104
Fotoğraf 73. Ahşap Yer Sofraları.....	105
Fotoğraf 74. Ahşap Tepsi.....	105
Fotoğraf 75. Tel Kısmı Çıkmış Ahşap Elek.....	106
Fotoğraf 76. Ahşap Yayık.....	107
Fotoğraf 77. Dilek Tüzüntürk Çeyiz Serme	108
Fotoğraf 78. Dilek Tüzüntürk'ün Çeyiz Odasından Bir Görsel.....	109
Fotoğraf 79. Arife Karakuş'un Çeyiz Senedi.....	111
Fotoğraf 80. Nazlı Altın Çeyiz Serme.....	113
Fotoğraf 81. Nazlı Çınar Karakuş Çeyiz Serme.....	114

GİRİŞ

Kültür, insanların var oluşundan beri onları inceleyen antropolojinin, insanların bir araya gelerek oluşturdukları toplumları inceleyen sosyolojinin ve toplumlar içerisinde insanların değerlerini, inanmalarını, gelenek ve göreneklerini inceleyen halkbiliminin en önemli yapı taşıdır. Kültür, toplumların zaman içerisinde birikimlerinden oluşan bir uygarlık şeklinde karşımıza çıkar. Aynı zamanda toplumların kendilerine has yapı özelliklerini sergilediği için o toplumun yansımaları yani kendileridir. Aynı zamanda toplumların hem bünyelerinde yaşayan insanlarla, hem de diğer toplumlarla aralarında var olan sosyal süreçlerin bileşkesini oluşturur (Güvenç, 1979: 95).

Aynı kültürlere sahip olan toplumların ya da bireylerin karşı karşıya kaldıkları olaylarda bu olaylara verdikleri tepkiler ait oldukları kültürlerin özelliklerine göre değişmektedir (Benedict, 2019: 8). Bir kültürde oldukça önemli ve değişmez olan bir değer yargısı, başka bir kültür için çok da önemli olmayabilir (Yıldırım, 1998: 37). Özellikle Amerikalı antropologlar kültürler arasında meydana gelebilecek bu türden farklılık sebebiyle kültürün, bütün yönleriyle ele alınması gerektiğini savunmuş ve halk kültürünün incelenip yorumlanması sonucuna ulaşmışlardır (Riedl, 2019: 168).

Toplumların karakterize olmuş özelliklerini oluşturan bilgi, inanmalar, davranış kalıpları kültürün oluşturduğu sistemlerdir (Ülken, 1970: 185 Akt. Arslantaş, 2008: 106). Kültür, birbirinden bağımsız ve farklı parçaların bütünleşmesiyle oluşan ve düzenlilik gösteren bir yapı olarak öne çıkar. Bu bölümler birbirinden bağımsız da olsa aralarında tutarlılık gösterirler. Bu tutarlılık tamamen uyumu sağlamasa da toplum sistemi işleyişinde önemli bir zıtlık ve çatışma olmadığı sürece kültür kendini devam ettirir (Aman, 2012: 138-139).

Culture kelimesini ilk defa Voltaire kullanmıştır. Kelime daha sonra Almanca'ya dâhil olmuş ve 1793 tarihinde yayımlanmış olan "Alman Dili" sözlüğünde *Cultur* olarak değişime uğramıştır (Güvenç, 1979: 96). Kültür, 1840'lı yıllarda özellikle antropologların kullanım amaçlarına uygun bir hal almıştır. Böylelikle kültür, doğal bir büyüme eğilimi olmasının yanı sıra insanların eğitimlerine de dâhil olmuş ve akabinde eğitimin her bir parçası kültürle anlam kazanmıştır (Owen, 2019: 112).

Antropoloji biliminin kurucularından biri olan Taylor ile birlikte kültür kelimesi, insanlarla ilgili konularda kullanılmaya başlanmıştır (Bulut, 2015: 82). Böylelikle kültür, sosyal süreçlerin içinde öğrenilen ve aktarılan maddi manevi her ögenin, inanmaların ve bu alanlarda insanlara dair her şeyin bir bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır (Güvenç, 1979: 101). Kültürün ortaya çıktığı ilk anlardan bugüne kadar bir süreklilik içinde olduğu görülür. İçinde yaşadığımız zamanın getirmiş olduğu yenilikleri bünyesinde toplar, adapte olur, insanlar ve teknolojik şartlar değiştikçe yenilenir, yenilendikçe öğrenilir. Öğrenme işlevinden sonra da nesiller arası aktarım gerçekleşir. Bu durum bir döngü halinde devam eder ve kültürün canlılığını sağlamış olur.

Çağlar değişip nesiller arası yeni kuşak türleri ortaya çıkmaya başladıkça kültürler arası etkileşim de oldukça kolay ve açık bir hale gelmiştir. Bu durum belli noktalarda kültürel çelişkileri doğurmuştur. Tam olarak bu noktada Ziya Gökalp'in bir öğretisine Bulut (2015: 89) çalışmasında değinmekte ve Gökalp'in her türlü çelişkiden uzak durulması gerektiği ve gerçek kurtuluşun hars ile medeniyet ayrımının yapılmasıyla olacağını savunduğunu belirtmektedir. Türk milleti olarak kültürümüzü korurken aynı zamanda Batı kültürüne de entegre olabileceğimizi öne sürdüğünü, teknolojinin içinde olduğu her konuyu uygarlık olarak tanımladığını aktarmaktadır. Ziya Gökalp'in o zamanlarda İslamiyet olgusunu milletlerin ahlaki boyutu olarak ele alırken; kültürü ise milletlerin geçmişleri, bağlı oldukları kökler şeklinde ifade ettiği vurgulamaktadır.

Halkbiliminde halk ifadesi ortak değerleri taşıyan bir topluluğa denk düşmektedir. Halkbilimi, özellikle 19. yüzyıl Avrupası'nda kullanılan *folklore* ya da *avam bilimi* şeklinde sınıfsal ayrımların da baskın olduğu bir açıklama şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Artun, 2014: 1-2). Almanya'da kullanılan *Volk* kelimesi ise toplum içindeki sınıfsal ayrım ya da sosyal bir gruplaşmayı ifade etmekten ziyade, istenmeden öğrenilen geleneksel davranışı ifade eder. Böylelikle halkbilimi ve dolayısıyla halk kültürü yeni bir boyuta geçmiş olur. Bu dönemden itibaren artık toplum belirli sınıflara ayrılmamıştır. Daha bütüncül bir yaklaşım sergilenmiş ve şehir/kırsal fark etmeksizin, kültür altı tüm geleneksel davranışları incelemiştir (Rield, 2019: 169).

Dünya üzerinde kültürün anlamı üzerine ortak bir uzlaşmaya varılamamış olmasının sebebi onun doğasından ileri gelmektedir (Rield, 2019: 37). Bu durum pek çok kültür ögesini oluşturmaktadır. Bu kültür ögeleri bünyesinde pek çok kültürel unsur bulundurulur. Bu unsurlardan bazıları zamana ve mekâna göre değişirken, bazıları mutlak değişmezlik gösterir. Bahsini ettiğimiz bu kültür ögeleri; örf/töre, adet, gelenek ve görenektir. Bunlar aynı zamanda en önemli sosyal normlardır.

Türk milletinin göçebe yaşam tarzından ötürü hazırladıkları sözlü kurallar da bu yaşam biçimine uygun olacak şekilde yapılmıştır. Bu kurallara uymayanların cezalandırıldığı belirtilmiştir (Çin ve Akgündüz, 1990: 57 Akt. Ayvaz, 2021: 2). Bir topluluktaki bireylerden toplum düzeni içerisinde uymaları gereken davranış tutumları ve ahlaki olan her şey törenin/örfün kendisidir (Artun, 2014: 147). Ziya Gökalp; il için devlet, töre için yasa kelimesinin kullanılmasının karşısında törenin yasa anlamı kadar dar olmadığını da belirtir. Yazılı olanların dışında yazılı olmayan alışkanlıklar da törenin içine dâhil edilir. Töre sözcüğü *törü*' den türemiş, düzen ve gelenek anlamına gelirken Türklerle de oldukça bağdaştırılmıştır (Gökalp, 1977: 16). Türklerde bu törelere uyum sağlamış ve devlet kurabilecek bilince törelerin yol göstermesiyle sahip olmuşlardır (Saltuklu, 2019: 63).

Törelere/örfler daha çok ahlak temelli oldukları için sosyal düzeni de etkilerler. Kurallara uymayanların en büyük yargısı kendi içindedir yani bireyin vicdanıdır. Törelere uymayanların en büyük cezası, toplumdan dışlanma ve ayıplanma şeklindedir (Artun, 2014: 148). Gelenekler eski gibi görünen ancak zamanın ilerlemesi, teknolojik olayların gelişimiyle birlikte ortaya yeni gelenekler çıkarmaktadır. Böylece aslında geleneğin icadı da söz konusudur (Hobsbaum, 2013: 1). Gelenekler bir mirasçısıdır ve nesilden nesile aktarımı yapılır.

Gelenek, toplumun genelini ilgilendiren bir sosyal norm olarak karşımıza çıkar. Halkın meydana gelmesindeki en önemli madde ise toplumdaki grupların kendine özgü gelenekleridir (Dundes, 1998: 143). Gelenekler toplumsal düzenin sağlanıp korunmasında oldukça etkili normlardır (Artun, 2014: 144). Folklorde gelenek sosyal bir norm olarak karşımıza çıkar. Toplumların içindeki bireyleri özellikle yazılı olmayan kurallara uymaya mecbur kılan, insanların üstündeki yaptırım gücü en fazla olan sosyal normlardır (Artun, 2014: 144). Gelenek, eski kökenli kelimelerde an'aneyi karşılamaktadır (Önder, 1976: 228 Akt. Artun, 2014: 144).

Görenekler, sosyal normlar içerisinde en zayıf yaptırım gücü olan normlar olarak karşımıza çıkarlar. Görmek fiilinden türeyip görenek olan bu normlar eskiden beri bir şeyin görülerek yapılması demektir (Örnek, 2000: 126). Çok eski zamanlardan beri yapılan bu davranışlar toplumların gündelik yaşam içindeki gerekliliklerini karşılar. Sabit kalma durumları yoktur, değişebilirler. Eğer devamlılıkları sağlanmazsa tamamen ortadan kalkabilirler (Nirun ve Özönder, 1988: 351).

Âdetler, bir toplumun yapmaya kendiliğinden alıştığı şeylerdir. Devam ettirilen, sonradan kazanılan sosyal alışkanlıklar da denebilir. Toplumların sosyal düzenlerine etkileri de göz ardı edilemez. Örneğin halkbiliminde geçiş dönemleri olan doğum-ölenme-ölüm uygulamaları birer âdet vasfını taşımaktadır (Nirun ve Özönder, 1988: 351). Âdetlerin sosyal yaşam düzeni içindeki yaptırımları biraz daha esnektir (Artun, 2014: 139).

Halkbilimi, kültürel malzemelerin bir araya gelmesinden oluşan, halkın yapıp ettiği her şeydir. Çalışmamızın ana konusunu oluşturan çeyiz konusu evlenmenin bir ürünüdür ve dolayısıyla da geçiş dönemlerine tabidir. Yukarıda bahsedildiği üzere geçiş dönemi uygulamaları da birer âdettir.

Halkbilimi, halk ile ilgili her türlü kültür ögesini bünyesinde barındırır. Bu kültür ögeleri manevi ve maddi unsurların birleşiminden oluşur. Bireyler ait oldukları toplumların normları ile değişip şekillenir. Bu normlar ister yazılı, ister sözlü olsun birey – toplum arasındaki bağı daimi kılar ve kültür ögeleri de bu bağı etrafında oluşur. Birey ve toplum arasındaki bu norm düzeninde bireyde herhangi bir aksilik oluşmadığı sürece uyum sağlayacak ve toplum tarafından da kabul görecektir.

Her millet bünyesinde özel bir toplum da bulundurur. Bu özel toplumlar da bireylerden meydana gelir. Bireylerin hayatları içinde buldukları toplumun cinsi ne olursa olsun hep bir durumdan başka bir duruma başarı sağlayarak geçmekle devam eder. Bu geçiş basamakları da özel edimlerden oluşur. Hayatın dinamikliği, sürekliliği insanlara devamlı bir şekilde ya özel toplumlar arasında ya da genel toplumlar arasında geçişi mecbur kılar. Bu geçişler doğumla başlar, erginlik ve evlilikle devam eder, ölümle son bulur. İnsanlar bu geçişler arasında farklı sıfatlar alır ve rollere bürünür. Bunların hepsi belirli törenler dâhilinde gerçekleşir (Gennep, 2022:9-10-11).

İnsana; sosyoloji, etnoloji, antropoloji, psikoloji, halkbilimi gibi çeşitli bilim dalları kapsamında bakıldığında önemli yapı taşlarından birisinin hayatını idame ettirmek ve üremek olduğu görülür. Bunun öncesinde doğmak, büyümek gelir. Çünkü hayatı idame ettirmek ve üremek için bireyin belli bir hazır bulunuşa sahip olması gerekmektedir. Eskiden beri var olan insanlar belirli bir sosyal düzen içinde var olmuşlar, yaşamlarını devam ettirip üremişler, aile olmuşlar ve bir gün dünyadan göçüp gitmişlerdir. Bu hayat evreleri ismini verdiğimiz bilim dalları içerisinde halkbiliminde “Geçiş Dönemleri” şeklinde adlandırılmış ve “Doğum-Evlenme-Ölüm” aşamalarını oluşturmuştur.

Geçiş dönemlerinin aslına bakıldığı zaman insanların dönüm noktaları oldukları görülür. Halk mutfağından tutun halk oyunlarına, halk müziğine kadar halkbilimi kapsamında bağlamsal evreni oluşturmaktadır. Bu sebeple de geçiş dönemleri toplumları birbirine bağlama noktasında köprü görevi üstlenmektedir (Özdemir, 2022a: 1). Hayatımızın belirli dönemlerindeki bu geçiş törenlerinde pek çok inanmayı gerektiren ritüel bulunmaktadır. Bu ritüeller bir basamaktan diğerine geçiş aşamasında meydana gelebilecek engelleri ortadan kaldırmak ve geçişin daha kolay olmasını sağlayan dinamik ve animist ritüellerdir (Gennep, 2022: 31).

Geçiş dönemleri toplumların yapı taşları bakımından oldukça önemli bir yere sahiptir. Her toplumda farklı uygulamalar, ritüeller, gelenek ve göreneklerle karşımıza çıkmaktadır. Bu inanma ve uygulamaların varlığı geçiş dönemlerinde uygulanacak pratiklerin yapımını kolaylaştırır ve bir aksaklık olmasını engeller. Bunlarla birlikte bireyleri olabilecek negatifiklerden ve nazarlardan korur. Özellikle ilk Türklerden günümüze kadar Anadolu’da pek çok inanç yansıması bulunmaktadır. Eski Türk inanışlarının temelleri halen Anadolu kültüründeki geçiş dönemlerinde görülmekte ve gözlenmektedir.

Toplumlarda yaşam, doğumla başlar. Birey doğar, büyür, bir eğitim görür, askerlik yapar, işe başlar. Bunun paralelinde veya devamında ise yaşamın ikinci önemli geçiş evresi olan evlilik gelir. Toplumda nişan yapmak evlilik öncesi ara bir dönemdir ve bağımsız bir bölümünü oluşturur. Bu ara dönemden sonra evlilik ve evliliğe geçişlerde uygulanan ritüeller gelir. Bu ritler kurulacak yeni ailenin özelliğine ve ait oldukları toplumlara göre değişiklik göstermektedir. Geçiş ritleri dışında evlilikte ekonomi de önemli bir yer kapsar. Evlenecek kız ya da erkek için çeyiz

hazırlanması, çeyiz yerine geçecek bir ödeme yapılması, kalın ödemesi, oğlanın nişanda yapacakları veya çeyizin geri verilmesi evliliğin ekonomik yönüdür. Örnek verilecek olunursa Türk ve Moğol toplumlarında kalın ya da diğer adıyla başlık parası öylesine mühimdir ki, hepsi ödenene kadar evlilik akdi gerçekleşmez. Böylelikle evlilik için önemli bir başlangıç ritisi de başlık parası sayılmaktadır. Bir başka örnek ise Güney Tibet'te yaşayan Bhutialar'da yapılacak evlilik törenlerinden önce toplumun ileri gelen büyücüleri evliliğin iyi olup olmayacağına dair bakarlar ve evlilik bu durumun sonunda gerçekleşir veya gerçekleşmez (Gennep, 2022: 139-140-141-143).

Bununla birlikte özellikle Orta Asya'dan günümüz Anadolu'suna kadar önem arz eden ocak/ocakçılık ifadeleri aynı zamanda oluşturulan aileyi de temsil etmektedir. Evliliğin asıl amaçlarından biri de bu ocak oluşumunu devam ettirmektedir. Bununla birlikte evlerin içinde yanan ocak ve içindeki ateş kutsal sayılmıştır (Duvarcı, 1990: 35).

Buldukları toplumların gelenek ve göreneklerini benimsemeyen âşık bireyler var olan toplumsal normlara rağmen beraber olmak istiyorsa bu evlilik ya uzlaşarak gerçekleştirilir ya da oldubittiye getirilir. Çünkü bu geçiş törenlerinin bütünü değişmez biçimlere sahiptir. Ekonomik boyutları da ayrıca önem arz etmektedir. Bunlarla birlikte sadece iki bireyin birleşiminden oluşmayan evlilik, çiftlerin ait oldukları toplumları da ilgilendirir. Evlilik, belirli bir ilişki içindeki durumların yavaş ama kesin şekilde yer değiştirmesini de beraberinde getirir. Eğer bu yer değişimine uyum olumlu yönde olmazsa toplumsal bir kırılma gerçekleşir. Olumlu şekilde gelişir ve evlilik olayı gerçekleşirse de kız ve oğlan toplum içerisinde erginleşmiş kadın ve erkek sınıflamasına dâhil olurlar (Gennep, 2022: 147-163-168).

Yapılan evlilik törenlerinin her aşamasında toplumdan topluma değişiklik gösteren uygulama, semboller ve özellikler bulunmaktadır. Tüm bunlar ise belirli davranış tutumları meydana getirerek o topluma özgü olma durumunu oluştururlar. Yapılan bu ritüellerin, uygulamaların aslında temel amacı yeni kurulacak aileye mutluluk, huzur getirmesini dilemenin yanında aynı zamanda aileyi kötü gözden, kötü nefisten de korumak istemektir. Özellikle kızlar için kadınlığa geçişin bir sembolü olan evliliklerde; kâkül kesilmesi, saçını saçılması, damadın koltuk altına ekmek sıkıştırılması ya da yeni çiftin başının üstünde ekmek kırılması, önlerine testi atılıp

kırılması, duayla evden çıkarılması yeni kurulacak aile için çeşitli korunma ve bereket inanışlarının uygulamaları olarak görülmektedir (Öğüt Eker, 2000: 93-99).

Geçiş dönemleri aynı zamanda kültürün sonraki nesillere ve bireyler arası aktarımını da sağlar. Bu aktarım sırasında gelenek görenekler, sosyal normlar, âdetler, töreler birer basamak görevi görürler. Özellikle sosyal normlar, geçiş dönemlerinde sıklıkla karşımıza çıkar. Çünkü geçiş dönemlerinde nelerin yapılacağı, kimlerin yapacağı gibi konular bu normlar sayesinde belirlenir ve işlemeye başlar. Sosyolojik olarak bu normlar sayesinde grup ve birey bilinci oluşmuş ve toplumsal örgütlenmeler daha kolay hâle gelmiştir (Özdemir, 2022a: 2).

Bilindiği üzere aile kurmanın öncelikli temeli evlilik ile başlar. Evlilik başlangıçlarında yapılacak eş seçimi, bu eşlerin sayısı (monogami/poligami), iç ve dış evlilik modelleri (endogami/egzogami), evlilik törenlerinde yapılan uygulamalar ve ritüeller yaşanan coğrafya, ait olunan etnik grup ve toplum çemberinde değişiklik gösterir. Her millette olduğu üzere Türk milletlerinde de evlilik kurumu önemli bir yere sahip olmuştur. Çekirdek aile yapısının önemli olduğu Orta Asya'dan günümüz Anadolu'suna kadar evlilik; evlenme yaşına gelmiş, evliliğin gerekliliklerini sağlayabilecek olgunluğa ulaşmış bir kadın ve erkeğin bağlı oldukları dini inanışlara, ait oldukları toplumdaki gelenek ve göreneklere uygun törenlerle aile müessesini kurmaları demektir (Korkmaz, 1999: 92).

Evlilik, evlenme yaşına gelmiş kız ve erkeğin bu arzularını aile büyüklerine belli etmesiyle başlar ve düğünün sonrasına kadar devam eder. Özellikle de soyun devamı için evlilik oldukça mühimdir (Kökten, 2008: 149). Evlilik olayı, toplumun onayladığı cinsel birlikteliğin gerçekleşmesi için gerekli olan kurallar bütünüdür (Altun, 2004: 89). Böylelikle evlilik aynı zamanda kadının toplumsal norm ve kurallara da uygun şekilde doğum yapmasına izin veren bir geçiş dönemidir (Kökten, 2008: 60).

Dîvânu Lugâti't – Türk'te de evlenmeyle ilgili pek çok bilgiye rastlanılmıştır. Özellikle genç kızlar için kullanılan ve cariyeye anlamına gelen *yinçü* ifadesi dikkat çeker. Buna istinaden Dîvân'da geçen “Delinmiş inci / cariyeye yerde kalmaz” atasözü öğüt verir niteliktedir. Bu atasözü bizlere, cariyelerin yani genç kızların evlenmeleri için belli bir olgunluğa eriştiklerinde evlenmeleri ve uzun süre bekâr kalmamaları gerektiğini ifade eder. Erkeklerin ise evlilik için hazır olmaları durumu yine Dîvân'da

erkeklenme şeklinde belirtilir. Erkeklenme, oğlanların toplum işleyişi içinde üstüne düşen rolleri tam anlamıyla yerine getirebilmesi demektir (Özdemir, 2022a: 89).

Evlenme olayının içerisindeki en önemli konulardan biri de çeyiz serme/çeyiz yapma olayıdır. Anadolu’da özellikle düğün yapılmadan önce “çeyiz sermek” yaygın bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Evlenecek kızın hazırladığı tüm çeyiz baba evinden damadın evine taşınır. Tanıdık komşular, akrabalar serilen çeyize bakmaya gelirler (Tezcan, 1998: 224).

Eskiden beri Türk geleneklerinde kız çocukları daha ergenlik dönemine girmeden çeyiz hazırlama işlerine başlandığı bilinmektedir. Çünkü çeyiz ve çeyizin hazırlanıyor olması demek evlenecek genç kızların yüz akı olarak ifade edilmektedir. Çeyiz hazırlama durumu kızın ailesinin maddi gücüne bağlıdır. Eğer ailenin durumu iyiye çeyiz oldukça gösterişli olurken; ailenin durumu iyi değilse çeyizde sadece temel ihtiyaç olan eşyalara yer verilir (Özdemir, 2022a: 114).

Eskiden kız çocukları aldıkları ilkokul eğitiminden sonra okula gönderilmez ve hazırlaması için ufak tefek çeyiz eşyaları yaptırılmaya başlanırdı. Evlenecekleri ana kadar da hazırladıkları bu parçalar bir sandıkta biriktirilirdi. Bu sürece de çeyiz onatma adı verilmekteydi (Özdemir, 2022b: 143). Çeyiz serme ya da çeyizi gösterme Anadolu’nun neredeyse tamamında bir gelenektir. Düğünün başlamasıyla çeyiz gösterme işi de başlar. Bu çeyiz serme ve gösterme olayı kimi yerlerde düğün yapılmadan birkaç gün evvel gerçekleştirilirken, kimi yerlerde ise gelin oğlan evine gidince yapılmaktadır (Köktan, 2008: 195).

Çeyiz yapmada aynı zamanda hediyeleşmenin de önemli olduğu görülür. Evlenecek çiftlerin eksik olan eşyaları varsa eş, dost, akrabalara tarafından düğün sırasında bu eksikleri tamamlamak için çifte hediyeler götürmek âdettendir. Bu âdet 11. yüzyılda da uygulanmaktaydı. *Dîvânu Lugâti’t – Türk’te karşımıza çıkan yöwüş* kelimesinden bunu anlamaktayız. Çünkü *yöwüş* kelimesi Türkçe – Arapça bir sözlük olan *Dîvân*’da akrabalara kıyafet ya da eşya ile yardım sağlama anlamına gelmektedir (Özdemir, 2022a: 115). Çeyizin serilmesi ve gösterilmesi esnasında gelen kız tarafına erkek tarafının nasıl davrandığı, yeme-içme anlamında neler ikram ettiği de oldukça önemlidir. Eğer kız uzak bir bölgeye gelin gidiyorsa çeyizi düğünden bir hafta önce serilmektedir. Duvak günü adı verilen bir günde ise çeyiz gelenler tarafından görülmesi âdettendir (Altun, 2004: 289).

Çeyiz sandığı ve içindeki eşyaların hazırlanması hususu özellikle kız tarafının mesuliyeti altındadır. Çeyiz sandıkları içerisinde masa örtüleri, lifler, danteller, havlular, yatak ve pike takımları gibi eşyalar bulunmaktadır. Ancak günümüzde bakıldığı zaman erkeklere de kızlara hazırlanan çeyizler gibi çeyiz hazırlandığı görülmektedir (Özdemir, 2022b: 143). Geçmiş zamanlarda gelinlerin hazırladığı çeyizler ya yere serilirdi ya da duvarlara asılırdı. Duvara güzel nakışlı bir halı gerilirdi ve bunun üzerine çeyizdeki danteller ile diğer bazı çeyiz eşyaları çivilerle asılırdı. Bu olaya eskilerde halk ağzında ev çakma denirdi (Özdemir, 2022a: 117).

Örneğin; Ürgüp yöresinde evlenecek kızın çeyizi düğünden birkaç gün öncesinde erkek evine götürülür. Çeyiz taşıma sırasında çeyizi taşıyan topluluğun önünde gelin kızın aynasını taşıyan iki kişi bulunur. Taşıma sırasında bu ayna eğer çatlar ya da kırılırsa gelinin uğursuz ve geçimsiz olacağı yönünde bir inanç doğar (Er, 1997: 199).

Azerbaycan'da ise gelin kız baba evinden çıkarılırken erkek tarafından gelen misafirlerin evden bir eşya çalması, yöre halkı tarafından gelinin ve çeyizinin bir daha baba evine gelmemesi durumunu ifade eder (Hacıyeva, 1997: 22).

Kazakistan Türklerinde ise gelinin çeyizi ata evinden çıkarılmadan hemen öncesinde seçilen bir kadın tarafından çeyizin kurulmuş olan düzeni bozulur. Buna Kazakistan Türkeri'nin yerel ağzında "Cük (Yük) Bozar" adı verilmektedir. Çeyizin düzenini bozan kadına da çeşitli hediyeler verilmektedir (Altay, 1998: 179).

Üsküp'te ise çeyiz, gelin ve gelinin ailesi tarafından yapılır. Çeyiz sandık çeyizi olarak bilindiği için ağır eşya olarak çeyiz yapılmamaktadır. Özellikle çeyizin alınacağı gün dini nikâh kıyılır (Vurucu, 2007: 14 Akt. Köktan, 2008: 198).

Çeyiz ile ilgili daha pek çok gelenekselmiş âdete örnek verilebilir. Çeyiz geleneği farklılıklar ve benzerliklerle varlığını devam ettirmekte ve gelişen çağla birlikte değişik kalıplara bürünmektedir. Tüm bunlarla birlikte bu çalışmanın da konusunu oluşturan kuşaklar arası farklılıklar ortaya çıkabilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MATERYAL VE YÖNTEM

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Bu araştırmanın problemi; Sivas ili Zara ilçesinde geçmişten günümüze yaşanan süreçte çeyiz geleneğinde bir değişim/dönüşüm yaşanmış mı, yaşandı ise bu değişim/dönüşümler nerelerde ve nasıl gerçekleşmiştir, bu durumu tespit etmek ve gerçekleşen değişim/dönüşümleri kuşaklararası olarak incelemektir.

Araştırmanın alt problemleri ise şu şekildedir:

1. Sivas ili Zara ilçesinde günümüzde çeyiz geleneği devam etmekte midir?
2. Sivas ili Zara ilçesinde eskiden çeyiz olarak hangi eşyalar üretilmekteydi ve günümüzdeki bu eşyaların durumu nedir?
3. Sivas ili Zara ilçesinde günümüzde yörede hangi tür çeyiz eşyaları hazırlanmaktadır?
4. Sivas ili Zara ilçesinde geçmişten günümüze çeyiz geleneğinde ne tür değişimler yaşanmıştır?
5. Sivas ili Zara ilçesi çeyiz geleneklerinde geçmişten günümüze bir değişim/dönüşüm varsa; bu durumun sosyo-kültürel boyutta yansıması ne şekilde gerçekleşmiştir?
6. Sivas ili Zara ilçesinde çeyiz hazırlama sürecinde cinsiyet farkının getirmiş olduğu görev ve roller var mıdır? Erkeklerin çeyiz hazırlama sürecinde bir etkisi var mıdır?
7. Sivas ili Zara ilçesi çeyiz gelenekleri altında yörede çeyiz eşyalarından gelir elde etme durumu var mıdır?

1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Araştırmanın ana hatlarını çeyiz ve kuşaklararasılık olgularının kesişim noktaları oluşturmaktadır. Kuşakların temelini insanlar oluşturmakta ve insanların iletişimde oldukları, ulaştıkları, kullandıkları her türden eşya onlarla birlikte ihtiyaçlarına göre değişim göstermektedir.

İnsanlar yaşadığı bölgelerin gelenek ve göreneklerinden etkilenmiş ve bunları sosyal yaşamlarına aktarmışlardır. Bu aktarım yönlerinden biri de çeyiz ve çeyizin içeriği olmuştur. Çünkü çeyiz geleneğinde yakın yörelerin farklı konumlarında bile, ufak da olsa farklılıklar olduğu görülebilmektedir (Bayram, 2021: 3).

Anadolu coğrafyasında hem değişim gösteren hem de ihtiyaç olan çeyiz, tarihin hemen hemen her safhasında karşımıza çıkmaktadır. Türk çeyiz geleneğini ve yüzyıllardır devam edegelen bu kültürün yöresel üslup ve uygulamalarını tespit etmek amacıyla ülkemizde belirli sayıda araştırma yapıldığı anlaşılmıştır. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nde çeyiz başlığı altında on üç adet kayıtlı çalışma bulunduğu tespit edilmiştir. 1989-2023 yılları arasında yapılan bu çalışmaların anabilim dalları; İşletme, Güzel Sanatlar, Tarih, El Sanatları, Sanat Tarihi, Batı Dilleri ve Edebiyatı, Folklor şeklindedir. Bu çalışmalar; çeyizin tarihinin belirli bir dönemdeki durumuna, bir eser konusu içerisindeki çeyiz olgusuna, belirli bir yörenin çeyiz eşyalarının yapı-şekil bakımından incelenmesi ve bir yörenin çeyiz geleneğinin ana hatlarıyla incelenmesi konu içerikleriyle karşımıza çıkmaktadır. Tez Merkezi'nde yapılan taramada monografi, antropoloji, etnoloji, Sivas, Zara, geçiş dönemleri, evlilik, gelenek / görenek başlıkları altında incelemeler yapılmış ve doğrudan Sivas ili ya da Zara ilçesi çeyiz geleneğini konu alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple Sivas/Zara yöresi çeyiz geleneğini kuşaklararası değişim/dönüşüm çerçevesinde ele alma ve inceleme gereği duyulmuştur. Ayrıca araştırma kapsamına alınan dokuz köy birbirine doğal sınırlarla bağlıdır ve Alevi inancı hâkimdir. Ulaşımın yer yer zor olması, yöre halkının aralarına yabancıları kolay kolay dâhil etmemeleri sebebiyle çalışmanın zorluk derecesini belirlemiştir. Bu sebeple yöre halkıyla yakınlık/tanışıklık bağları kullanılarak güven duygusu sağlanmış ve çalışmanın seyrine oldukça önemli etki etmiştir. Geçiş dönemlerinden biri olan evliliğin en önemli geleneği olan çeyiz aşamalarına ve eşyalarına da yer verilmesi bölgenin folklorik unsurlarının tanıtılması, yaşatılması ve belgelenmesi bakımından da önem arz etmektedir.

1.3. SINIRLILIKLAR

Geleneksel Türk çeyiz kültüründe geçmişten günümüze kuşaklararası değişim/dönüşümünü yöresel olarak araştırmayı amaçlayan bu çalışmanın örneklemini Sivas ili Zara ilçesi oluşturmaktadır. Zara ilçesinde toplamda 135 köy bulunmaktadır ve bu köyler çeşitli özelliklere göre isimlendirilmiştir. Araştırma, Zara ilçesine bağlı dokuz köy ile sınırlandırılmıştır. Bu köyler; Aşağıçamurcu, Yukarıçamurcu, Aşağıçamözü, Yukarıçamözü, Zoğallı, Bektaş, Yeşildere, Yoğunpelit ve Alıçlıseki'dir. Kangal-Zara /Zara-Divriği anayolları üzerinde bulunan yedi köy Kızılırmak'tan ayrılan Acısu ırmağının bir kolu olan Bolucan deresi üzerindedir. Zara-Divriği yolunun üzerinde bulunan köy yollarından ise Yukarıçamurcu ve Aşağıçamurcu köyelerine ulaşım sağlanmaktadır. Böylelikle köyler kendi içlerinde doğal bir sınır oluşturmakta ve hepsi birbirine aynı yol hattı ile bağlanmaktadır. Bu köyler; araştırma kapsamına alınırken Alevi inancının hâkim olması ve aynı soy bağından akrabalık ilişkilerinin bulunması sebebiyle tercih edilmiştir.

Sivas ili Zara ilçesi çeyiz geleneğinde kuşaklararası değişim/dönüşümü tespit etmek amacıyla, araştırma yöresinde yaşları 31 ile 72 arasında değişen toplam 12 kadın birey alınmıştır. Tezin alt problemlerinden birini oluşturan çeyiz hazırlığı sırasında cinsiyet rollerinin önemi konusuna da değinmek amacıyla yaşları 55 ile 80 arasında değişen 5 erkek birey belirlenmiştir. Ancak bu kaynak kişiler, bilgilerinin paylaşılmasını istemediklerinden onlara ait kişisel verilerin olduğu bir tablo hazırlanmamış ve bilgileri arşivimizde gizli tutulmuştur. Kaynak kişiler seçilirken gönüllülük esasına dayalı olarak kendisi veya aile bireylerine çeyiz hazırlamış, çeyiz sermiş/sermemiş ve araştırma yöresinde yaşamını devam ettiren bireyler olmalarına dikkat edilmiştir. Özellikle bu durumu yansıtmak ve açıklamak için amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan homojen örnekleme kullanılmıştır. Homojen (benzeşik) örnekleme; yapılacak nitel araştırmalarda odaklanmayı kolaylaştırmak ve grup görüşmelerini daha iyi gerçekleştirebilmek için çeşitliliği azaltmak amacıyla kullanılmaktadır (Baltacı, 2018: 246). Homojen örneklemede iletişime geçilen kaynak kişilerin aynı cinsiyette olmasına özen gösterilmiş ve ortak bir yöre tercih edilmiştir.

Kaynak kişi seçiminde özellikle bireylerin aynı soy bağından gelmelerine özen gösterilmiştir. Bu bağlamda kuşak kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğünde “yirmi beş – otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği” anlamıyla karşımıza çıkmaktadır

(TDK, 2022). Aynı zaman aralığında benzer toplumsal olguya maruz kalan, benzer toplumsal kimliği oluşturan insan topluluğu olarak bilinmektedir (Lagrée, 1991: 7 Akt. Çelik, 2019: 22). Buna göre bilgisine başvurulmuş kaynak kişilere ait kişisel veriler tablo1’de sunulmuştur. Çalışma içerisinde 20-39 yaş aralığı genç kuşak, 40-59 yaş aralığı orta kuşak, 60 yaş ve üzeri ise yaşlı kuşak şeklinde ifade edilmiştir.

Yaş Aralığı	Adı - Soyadı	Doğum tarihi / Yaşı	Doğum Yeri	Kaynak Kişi Numarası
20-39 yaş	Nazlı ÇINAR KARAKUŞ	15.07.1992 / 31	Sivas	6
	Selda ATAY	05.10.1984 / 37	İstanbul	4
40-59 yaş	Dilek KARAKUŞ	28.10.1981 / 42	İstanbul	3
	Sevda DOLDUR	08.06.1977 / 46	İstanbul	5
	Nazlı ALTIN	18.18.1977 / 46	Sivas	8
	Hümevra KOÇ	08.08.1971 / 52	Sivas	2
	Dilek TÜZÜNTÜRK	11.09.1971 / 52	Sivas	7
	Hülya GÜMÜŞ	29.12.1970 / 53	Tokat	9
60 yaş üzeri	Hatice YÜKSEKTEPE	01.01.1966 / 57	Sivas	10
	Dursaliye İNAN	10.02.1959 / 64	Sivas	11
	Seval GÖKTAŞOĞLU	15.06.1957 / 66	Sivas	12
	Arife KARAKUŞ	31.12.1951 / 72	Sivas	1

Tablo 1: Kaynak kişilere ait kişisel verilerin dağılımı.

1.4. VARSAYIMLAR

1. Veri toplama aracı olarak kullanılan görüşme formunun hazırlanmasında uzman kişilerin bilgisi ve deneyimi yeterlidir.

2. Yöreyle ait çeyiz kültürünü temsil etme konusunda bilgisine başvurulmuş kaynak kişi sayısının yeterli olduğu varsayılmaktadır.

1.5. YÖNTEM

Alan araştırmasına dayalı bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma kapsamında Sivas ili ve Zara ilçesinin genel tarihi, Sivas ili ve Zara ilçesinin evlenme – çeyiz gelenekleri, çeyiz geleneğinin tarihi süreçler içindeki konumu, çeyiz adının etimolojisi hakkında alanyazın taraması yapılarak elde edilen bilgiler çalışmanın uygun görülen konu başlıkları altında sunulmuştur.

Araştırmaya veri toplamak ve Sivas ili Zara ilçesi çeyiz geleneğini kuşaklararası karşılaştırmalı incelemek için yarı yapılandırılmış görüşme metodu kullanılmıştır. Sosyal çalışmalarda kullanılan nitel araştırma türlerinden birisi olan yarı yapılandırılmış görüşme veri toplama biçiminin en yaygınıdır (Mosley, 2013 Akt. Boşnak, 2022: 241). Görüşme ya da mülakat en sade haliyle amacı olan bir sohbet şeklinde gerçekleştirilmektedir (Robson, 1993: 228 Akt. Boşnak, 2022: 241). Bu yöntemin amacı araştırma yapılan konuyla ilgili bilgilere ulaşmak ve onları kaydetmektir (Boşnak, 2022: 241). Yarı yapılandırılmış görüşme öncesinde araştırmaya katılan görüşmeciden müsaade alınarak yapılan görüşme kaydedilebilir. Bu tekniğin en güçlü yanı araştırma esnasında geniş bir esnekliğe sahip ve daha düşük maliyetli olmasıdır (Boşnak, 2022: 242). Araştırma kapsamında yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerde, görüşmeye katılan katılımcılar bilimsel ya da kendi alanlarında profesyonel çalışan kişiler değildir. Bu nedenle kaynak kişilerle irtibata geçen araştırmacı yarı yapılandırılmış görüşmede soruları gündelik bir dille ifade etmelidir (Polat, 2022: 167-168).

Sivas ili Zara ilçesinde kuşaklararası çeyiz geleneğinin geçmişten bugüne durumunu tespit etmek, yaşanan değişim/dönüşümünü kuşaklararası olarak belirlemek amacıyla 25 adet açık uçlu soru hazırlanmıştır. Sorular tamamen gönüllülük esasıyla seçilen bireyler tarafından cevaplanmıştır. Sorular uygulanması araştırmacı tarafından bizzat kaynak kişilerin evlerinde ve yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

Alan araştırması sırasında kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde tespit edilen çeyiz eşyalarının fotoğrafları çekilmiştir. Üretimi kendileri tarafından gerçekleştirilmeyen çeyizlerin aile bireylerinden hediye ya da miras yoluyla kalan çeyiz ürünleri oldukları belirlenmiştir. Bu ürünleri incelemek ve değerlendirmek amacıyla betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Miras veya hediye yoluyla gelen bu türden çeyiz eşyaları var oldukları halleriyle incelenmiş ve

değerlendirilmiştir. Betimsel araştırma yöntemi, bilimsel araştırmalarda literatürde alan araştırması “tarama, durum saptama teknikleri veya betimleme” şeklinde de yer almaktadır (Kaptan, 1998: 61 Akt. Karakelle, 2008: 22). Zamanın kısıtlı olduğu ancak çok fazla sayıda materyalden veri toplamak ve toplanan bu verilerin analizini yapmak için de alan (betimsel) araştırması yapılmaktadır. (Arseven, 2001: 104 Akt. Karakelle, 2008: 22).

1.5.1. Veri Toplama Süreci

Veri toplama sürecinde nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bu çalışmada bizzat araştırmacı tarafından kaynak kişilere önceden hazırlanmış sorularla yarı yapılandırılmış görüşme (mülakat) yapılmıştır. Görüşme sırasında alınan cevaplar soru fişlerine kaydedilmiş ve araştırmanın seyri doğrultusunda kullanılmıştır. Araştırma süresince kaynak kişilere ait çeyiz ürünleri incelenirken oluşan bu doğal ortamda fotoğraflar çekilmiş ve araştırmayı desteklemesi için çalışmanın uygun görülen kısımlarında sunulmuştur.

Kaynak kişilerle yapılan görüşmeler, yarı yapılandırılmış görüşme esasına bağlı kalarak gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler katı kurallar dâhilinde değil, araştırma yapan ve kaynak kişi arasında geniş bir diyaloga da izin vermektedir. Böylece yapılan diyalogun seyrine göre ortaya çıkacak yeni sorular şeklinde alan tanınmış olmaktadır (Pietkiewicz ve Smith, 2014: 10 Akt. Fındıklı, 2019: 60).

Sivas ili Zara ilçesi çeyiz geleneğinin kuşaklararası karşılaştırmalı incelenmesi konulu bu çalışmada araştırmaya veri toplanabilmesi için açık uçlu sorular hazırlanmıştır. Veri toplama aracı olarak kullanılan görüşme formunda yer alan soruların hazırlanmasında uzman kişilerin bilgisi ve deneyimi yeterlidir. Araştırılan konuya dair verilerin, en iyi şekilde tahlil edilebilmesi için soruların anlaşılır ve sade bir dille hazırlanması önemlidir. Sorular hazırlanırken araştırma kapsamında alt problemlerin neler olduğu, sınırlılıkların kesin temelli çizilmesi oldukça önem arz etmektedir (Kümbetoğlu, 2015: 83 Akt. Fındıklı, 2019: 61). Kaynak kişilerle görüşme yapılacak sorular araştırmanın seyri doğrultusunda arttırılmış veya revize edilerek verilerin toplanması sağlanmışır. Bu görüşmeler esnasında güven, arkadaşça yaklaşım ve sohbet havası oldukça önem taşımaktadır (Johnson, 2002: 109 Akt. Fındıklı, 2019: 63). Sivas ili Zara ilçesi çeyiz geleneğinin değişimi/dönüşümü hakkındaki verilere

ulaşabilmek için 3 Haziran 2023 ile 13 Ağustos 2023 tarihleri arasındaki zamanda yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler, katılımcıların da rızasıyla onların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Her bir katılımcının evinde gün boyu kalınmış, çeyiz eşyaları, çeyiz sandıkları tek tek fotoğraflanmış ve sorular yöneltilmiştir. Gün boyu süren görüşmeler haricinde ihtiyaç halinde kaynak kişilere yukarıda belirtilen tarihler arasında yeniden başvurulmuştur. Alan araştırması kapsamında bazı güçlüklerle karşılaşmıştır. Araştırma sırasında iletişime geçilen kaynak kişilerin mahremiyet olgusuna oldukça dikkat etmesi sebebiyle araştırmaya dâhil edilebilecek pek çok çeyiz eşyası ve yöresel giysinin erişimine izin verilmemiştir. Yörede erkek kaynak kişilerin “Erkek adamın çeyizle işi olmaz” gibi ifadelerle bilgi paylaşımından kaçınmaları üzerine sağlıklı bir iletişim kurulamamıştır. İletişim kurulan erkek kaynak kişiler ise kişisel bilgilerinin paylaşılmasına izin vermemiştir. Bu kişilerin bilgileri arşivimizde gizli tutulmuştur.

1.5.2. Verilerin Analizi

Araştırma yöresinde kuşaklararası farklılıklar ortaya çıkarılmak hedeflenmiştir. Alan araştırması sırasında kullanılan sorular başlıklar halinde verilmiş ve kaynak kişilerden alınan cevaplar mukayese edilerek yorumlanmıştır. Kaynak kişilere yönlendirilen soruların cevapları alınırken hem yazılı şekilde kaydedilmiş hem de gelenek ve göreneklerin anlatıldığı kısımlarda daha iyi bir aktarım yapılabilmesi için ses kayıtları alınmıştır. İlgili ses kayıtları daha sonrasında deşifre edilmiş ve ilgili başlıklar altında araştırmacı tarafından değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

1.6. İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

1.6.1. İlgili Yayınlar

Aşkun (2006), *Sivas Folkloru* isimli yayınında, Sivas’ın genel folklor bilgilerini aktarırken aynı zamanda yörenin evlenme geleneklerinden ve çeyiz adetlerinden de bahsetmiştir.

Gürsoy Naskali ve Koç (2007), *Kültür Tarihimize Çeyiz* içerisinde birçok kültürün çeyiz adetlerinden bahsedilen makale yayınlarının bulunduğu bir eserdir. Bu kitapta özellikle Türk milletlerinin evlenme ve çeyiz kültürlerinden bahsedilmiştir.

Kademoğlu (1999), *Çeyiz Sandığı* eserinde Anadolu sahasındaki pek çok yörenin çeyiz kültüründen kesitler vermiş ve bunları da yörelere ait fotoğraflar ekleyerek desteklemiştir. Eserde Yörükler de dâhil olmak üzere Sivas, Yozgat gibi yöreler de bulunmakta çeyiz kültürüyle ilgili Eski Türklere kadar bilgiler aktarmıştır.

1.6.2. İlgili Araştırmalar

Altun (2013), tez çalışmasında Şanlıurfa ilinin Akçakale ilçesinin düğün adetlerine ve yörenin çeyiz ürünlerini temel alarak çeyiz çevresinde gelişen el sanatı ürünlerini incelemiştir. Tespit ettiği özellikleri sistematik bilimsel yöntemle kayıt altına almış ve araştırma kapsamını oluşturan ürünleri fotoğraflayarak belgelemiştir.

Başdin (2017), “İçtimai Gelenekler Açısından Selçuklularda Toy, Düğün Törenleri ve Gelenekleri (Sultan Al Arslan Dönemi)” isimli çalışmasında Selçuklu döneminde hükümdarlık yapmış olan Sultan Alparslan zamanındaki düğün ve çeyiz geleneğinden bahsederek o dönemlerin çeyiz anlayışını Selçuklular temelinde incelemiştir. Eski Türkler ’de evlenme olayının başlaması için gencin evlenme isteğini dile getirmek adına savcı adı verilen kişilerin Selçuklular ’da da bulunduğundan bahsetmiş ve evlilik öncesi hazırlıklara da bu sayede başladığını vurgulamıştır. Bu hazırlıklar içerisinde en önemlisi erkeğin kız tarafına hazırladığı kalın adı verilen hediyelere karşılık kız tarafının da hazırladığı çeyiz bulunmaktadır. O zamanlarda özellikle devletlerin ikili siyasi ilişkilerini korumak ve iyiye götürmek amacıyla evlilikler gerçekleştirdikleri görülmekteydi ve buna uygun olarak göz doygunluğu da olacak şekilde çeyizler hazırlanmaktaydı. Bu çeyiz eşyalarında o zamanlarda en gözde ve önemlileri; yakut, gümüş, altın, para gibi ziynette değerli şeyler, cariyeler kaftanlardır.

Başar (2009), ele aldığı çalışmasında öncelikli olarak ailenin temelinden bahsetmiş ve evlilik çeşitlerini ele almıştır. Bakıldığında temelinde sosyolojik olarak da tanımlanabilecek bu çalışmada geçiş dönemlerinden biri olan evlenmenin bünyesinde bulunan çeyiz geleneği ele alınmıştır. Çalışmada çeyize ayrılan başlık

altında çeyiz kelimesinin sözlük ve etimolojik anlamlarını açıklarken, çeyiz ile ilgili tanım ve atasözü / deyimlere de yer vermiştir.

Bayram (2021), çalışmasına öncelikli olarak İlkçağ zamanlarından başlamış ve Osmanlı'nın 19. yüzyılda aile yapısındaki durumlar çerçevesinde çeyizi ele almıştır.

Bahşioğlu (1998), tez çalışmasında halkbilimi bünyesindeki geçiş dönemlerinden bir olan evlilikten bahsetmiş ve eski zamanlardaki çeyiz geleneğinden de aktarımlar yaparak Kastamonu ilimizin çeyiz geleneğinden örnekler sunmuştur.

Demirbaş (2010), yüksek lisans çalışmasında Bulgaristan'ın Kırcalı ve Mestanlı bölgelerinde çeyiz geleneğini incelemiştir. Öncesinde Balkanlar'daki göç döneminden bahseden Demirbaş, çalışmanın diğer başlıklarında halkbiliminin geçiş dönemlerinden biri olan evlenmeden bahsetmiş ve ele aldığı bölgenin çeyiz geleneğine değinmiştir. Bu gelenek içinde Kırcalı ve Mestanlı bölgesindeki dokumalar, giysiler, başörtüleri ve gündelik eşyalar incelenmiş ve devamında bu iki araştırma bölgesi karşılaştırılmıştır.

Demir (2009), yapmış olduğu yüksek lisans çalışmasında çeyiz konusunu ele almadan önce Türk el sanatlarının tasniflemesini ele almış ve bunların tanımını yapmıştır. Araştırmanın asıl konusu ise Kırşehir ilinin geçmişten günümüze kadarki çeyiz geleneği olmuştur. Araştırmanın bölgesini oluşturan Kırşehir'den elde edilen çeyiz bilgileri ve fotoğrafları bilgi fişlerine kayıt edilerek belgelendirilmiştir.

Demir'in (2021), 1812-1881 yılları arasında sınırlandırdığı tez konusu toplamda iki dönemi kapsar. Birinci dönem II. Mahmut'un döneminde yaşamış Mihrimah Sultan iken; ikinci dönem ise Abdülmecid zamanında yaşamış Fatıma, Behice ve Naile Sultan'ın çeyiz incelemelerini kapsar. Çalışmanın temelini yerli ve yabancı gezginlerin tuttıkları anılar dışında Osmanlı arşivlerindeki bilgilere de önem verilmiştir. Bununla birlikte Topkapı Sarayı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'nın dijital arşivinden temin edilen surname eserleri ışığında bahsi geçen dönemlerdeki Sultanların çeyiz sandıkları, bu sandıklarda bulunan çatal, kaşık, bardaklar, sofralar, yastıklar ve yorganlar, şilteler vb. eşyalar ele alınmış ve incelenmiştir.

Engin (2012), Tekirdağ ilinin genelinde bir çeyiz araştırması yapmış ve bunları belgelemiştir. Araştırma kapsamındaki çeyiz ürünlerinden yola çıkarak el sanatları başlığını değerlendirmiş ve çeyiz ürünlerinde kullanılan el sanatı tekniklerini ele almıştır.

Harmancı (2022), yapmış olduğu tez çalışmasında Selçuklu ve Abbasi dönemleri arasındaki zaman diliminde var olan çeyiz sisteminin diplomatik yansımalarını ele almıştır. Abbasi ve Selçuklu dönemlerinin evlilik süreçlerinden bahsetmiş ve bu iki devletin arasında yapılan evliliklerin temelinde bulunan çeyizleri siyasi bir anlam temeline de oturtarak değerlendirmiştir.

Kaçın (2017), “Büyük Selçuklular ‘da Evlilik Merasimleri” çalışmasında Selçukludaki evlilik öncesi – sonrası hazırlıklarından bahsetmiş ve çeyiz konusuna da değinmiştir. Selçuklular ‘da sultan kızlarının çeyiz hazırlıklarına bilhassa önem verilmiş onlar için eşyalar, elbiseler, cariyeler takdim edildiği görülmüştür. Çalışmada aynı zamanda çeyiz olarak toprak verildiğine de değinilmiştir.

Karakelle’nin 2008 yılında yapmış olduğu yüksek lisans tez çalışmasında Erzurum iline ait çeyiz geleneğini incelemiştir. Araştırmanın kapsamına giren kısımlardan toplamda 40 parça ürün örnek olarak alınıp incelenmiş ve bu ürünler hakkında bilgiler verilmiştir. Bölümlerde araştırma bölgesi olan Erzurum’un tarihi hakkında genel bilgiler verip; çeyizin tarih ve toplum sahnesindeki gelişimini ilk uygarlıklardan itibaren ele almıştır. Örnekleme aldığı 40 parça çeyiz ürününü ise yapıldıkları teknik, kullanılan renkler vb. konular çerçevesinde incelemiş ve saha çalışmasındaki fotoğraflar ile desteklemiştir.

Kalyoncuoğlu (2023), çalışmasında sanat ve zanaat ilişkisini çeyiz çevresinde ele almıştır. Bununla birlikte sanat tarihinin en başından itibaren yapılan sanatsal çalışmalarda çeyizin bünyesinde bulunan kumaşların sanat eserlerine yansımalarını değerlendirmiştir. Çalışma toplamda dört bölümden oluşmaktadır.

Köse (2019), “İslam Aile Hukuku Açısından Çeyiz” makalesinde çeyizin İslam çerçevesi etrafında kelime ve sözlük anlamlarına, İslami açıdan önemine ve sözlü kültür örneklerinden olan atasözleri ve deyimlere yer vermiştir.

Mutluer ve Can (2021), “Geçmişten Günümüze Erzurum Çeyiz Geleneği” makalelerinde öncelikli olarak çeyiz kelimesinin etimolojisinden bahsedip sözlük anlamlarına yer vermişlerdir. Daha sonrasında ise yörenin çeyiz geleneğinin tarihinden bahsedip Erzurum’un çeyiz kültürünü incelemişlerdir. Araştırmasında yöntem olarak alan araştırması yapmış ve 6 kaynak kişiyle çalışılmıştır. Bu kaynak kişilerden elde ettiği bilgiler yazıya geçirilmiş ve yine kaynak kişilerden elde edilen çeyiz fotoğrafları makalede kullanılmıştır.

Ölmez ve Kılıçarslan (2022), “Mucur Yöresi Çeyiz Geleneğinde Yer Alan Dokumalar” konulu çalışmasında Kırşehir’in en büyük ikinci ilçesi olan Mucur’un coğrafi konum ve tarihi hakkında bilgi verdikten sonra bu yörede evlenme çağına gelmiş kızların çeyizlerindeki dokumaların kullanım amaçlarını belirlemişler ve bunları boyut, desen, kullanılan renkler kapsamında sınıflandırmışlardır.

Özdemir (2021), “Osmanlı Gelininin Çeyizi” isimli makale çalışmasında çeyizin sözlük tanımlarına ve tarih sahnesi içindeki yerine değinmiştir. Bununla birlikte çeyizin İslam hukuku açısından önemini de anlatmıştır. Çalışmanın devamında ise İstanbul Kadı Sicillerinden yararlanılarak Osmanlı Devleti’nin çeyiz anlayışından bahsetmiştir. İstanbul Kadı Sicillerinde çeyize dair 58 hüküm bulunmuştur. Bu kayıtlardan birkaçı; Galata Mahkemesi, Adalar Mahkemesi, Beşiktaş Mahkemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma bunun yanında ev, para ve eşya olmak üzere Osmanlı’daki çeyiz anlayışını üç kategoride değerlendirmiştir.

Pamuk (2020), yapmış olduğu “Çeyiz Sandığı, Giyilebilir Sanat İle Anlatmak: Sandık Sarısı Koleksiyonu” makalesinde çeyiz kültürünün bir parçası olan sandıkları ele almış ve çeyizin en önemli parçalarından biri olan giysilerle değerlendirmiştir. Bu çalışmada, araştırma grubu olarak yedi kadından oluşturulmuş ve onların çeyiz sandıklarından yola çıkarak 63 parça tekstil ürünü ile yeni bir sandık koleksiyonu oluşturulmuştur. Çalışmada; danteller, yatak takımı parçaları, sedir örtüleri, peçeteler, masa / sehpa takımları asıl formlarına zarar verilmeden istendiğinde yeniden eski haline getirilebilen birleştirme tekniği kullanılarak giyilebilir yeni bir form haline getirilmiştir.

Şahin (1989), Erzurum il merkezini kapsayan bu çalışmasında 12-78 yaş aralığından oluşan araştırma grubuna hazırladığı anket sorularını yönlendirmiş ve yöredeki çeyiz ürünlerini tığ danteli, iğne oyası, firkete ve mekik oyaları, şiş ve beş şiş örgü vb. el sanatları ile değerlendirmiştir.

Toptaş (2019), “Akadça Çivi Yazılı Belgelerde Çeyiz” adlı makale çalışmasında çeyiz geleneğinin, çeyiz olgusunun aslında ne kadar eskiye dayandığı görülmektedir. Ataerkil toplumlarda çeyizini alan kızların miras paylaşımı dışında tutulması gerekirken Akad yazılarında kızların çeyizlerinin yanında mirastan kendilerine de düşen hakları da aldıkları belirtilmiştir. Bu çalışmada Akadça çeyiz kelimesinin anlamına değinilmiştir. Çeyiz kelimesi şarāku kelimesinden türemiş ve hediye etmek

anlamına gelmektedir. Eski Akad çivi yazısı belgelerinde babaların kızlara verilen çeyizleri tabletlere kayıt ettiği de tespit edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SİVAS İLİ VE ZARA İLÇESİ HAKKINDA GENEL BİLGİ

2.1. SİVAS'IN TARİHÇESİ

Sivas, coğrafi konumu itibarıyla İç Anadolu'nun doğusunda kalan Yukarı Kızılırmak bölgesinde bulunur. Coğrafi konumu 36° - 38° doğu boylamları ile 38° - 41° kuzey enlemleri arasındadır. Yüzölçümü 28.488 km²'dir. Türkiye'de Ankara ve Konya'dan sonra en büyük yüzölçümüne sahiptir (Yasak ve Kaleli, 1988: 29). Sivas ilinin ilçeleri; Akıncılar, Altınyayla, Divriği, Doğanşar, Geremek, Gölova, Gürün, Hafik, İmralı, Kangal, Koyulhisar, Suşehri, Şarkışla, Ulaş, Yıldızeli ve Zara'dır.

Fotoğraf 1: Sivas'tan bir görünüm

Sivas, Anadolu'nun en önemli ve eski yerleşim birimlerinden birisidir. Sivas'ın tarihine bakıldığında zaman höyüklerinden elde edilen verilere göre bir Eti yerleşmesi olduğu görülmüştür. Ancak yeterli kaynak belge olmadığından Malazgirt Zaferine kadar olan sürede egemen olarak değil de Kapadokya bölgesinin tarihsel akışı içinde değerlendirilmiştir. Sivas'ın adının nereden geldiğine dair çeşitli bilgiler mevcuttur. Sebast adından geldiği yönündeki bilgiler bulunmaktadır. Bu isim Sivas'a Kapadokyalı Pitodoris tarafından Romalılar döneminde verilmiştir (Aslanoğlu, 1979: 7). Hititlerin,

Sibasip kavminden ileri gelerek Sivas'ın ilk adının Sebast olduğu (Yund, 1974: 4; Denizli, 1990: 1 Akt. Akbulut, 2009: 212).

Roma İmparatoru August'un saygınlığını kazanmak istemesi sebebiyle o dönemin Pontus kralı Polemon'un eşinin şehre Yunan dilinde Ogüst şehri anlamına gelen Sebast ismini vermiştir (Yund, 1973: 4; Yasak ve Kaleli, 1986: 11 Akt. Akbulut, 2009: 212).

Roma İmparatoru Kral Pompeus'un yöreye hâkim olmasından sonra burada dönemin Lunus ve MonPharnak gibi önemli iki dini yerin olması sebebiyle buraya "Tanrı Şehri" anlamına gelen Diopolis ismini vermiştir (Cüneyt, 1982: 669-670; Mahiroğulları, 2003; Demirören, 1959; Hakkı ve Nafiz, 2005: 18 Akt. Akbulut, 2009: 212).

Oldukça eski zamanlarda şehrin bugünkü konumunda ulu çınarlar altında üç göze bulunmasından ötürü Sivas'a üç göze manasına gelen Sipas ismi verildiği ancak zamanla Sivas'a dönüştüğü bilinmektedir (Buluz, 1974: 7; Yasak ve Kaleli, 1986: 11 Akt. Akbulut, 2009: 212).

Sivas'ta yaşayan halk tarafından Toprak Tepe olarak adlandırılan bölgede bir kale inşa edilmiştir (Alagöz, 1967: 57 Akt. Akbulut, 2009: 214). Şehrin, kaleden şehir olmaya giden döngüsü ise Roma döneminde başlamıştır. Kızılırmak'taki sel baskınlarından uzakta kaldığı için yükselen bir plato üzerinde surlarla çevrili olması şehrin bugünkü konumuna yakın bir yerde kurulduğu bilgisi ileri sürülmüştür (Abarju, 1999: 13 Akt. Akbulut, 2009: 214).

Fotoğraf 2: Sivas Kalesinden Bir Görünüm

Bizans İmparatoru Diyojen ile Selçuklu Sultanı Alpaslan arasında 26 Ağustos 1071 tarihinde yapılan savaşta Bizans ordusu yenilgiye uğramış ve Diyojen, Alpaslan'a esir düşmüştür. Bu fırsattan istifade etmek isteyen Alpaslan, Anadolu'yu tamamen ele geçirme düşüncesiyle komutanlara emir verir; Sivas'ı almak için de göreve Danişment Gazi'yi atar ancak Sivas ve çevresinin tam anlamıyla alınması 1084 yılından sonra olmuştur (Aslanoğlu, 1979: 8).

Danişmentlilerin hâkimiyetinden sonra bölgede Selçuklu yönetimi başlamıştır. Selçuklular dönemiyle birlikte özellikle imar yapılarında değişimler başlamıştır (Özgüven ve Doyduk, 2006: 492 Akt. Akbulut, 2009: 214). Alâaddin Keykubat, Sivas Kalesi'ni sil baştan onarmış ve bölgeyi bayındır haline getirmiştir. Bu sayede bölge, Sivas'a 1231'de baskın yapmaya çalışan Moğol ordusunu rahatlıkla atlatmayı başarmıştır. Sivas'ta yapılan pek çok eserler de dâhil olmak üzere şehir altın çağını Alâaddin Keykubat ile yaşamıştır (Aslanoğlu, 1979: 11).

Sivas'ın, Osmanoğulları'nı tercih etmesinden sonra şehri bizzat Yıldırım Beyazıt teslim almış, valilik de Kutlu Paşa'ya verilmiştir. Devamında Timur tehlikesi göz önünde bulundurularak şehre bir şehzade gönderilmesinin uygun olduğu kararlaştırılmış ve Vali Kutlu Paşa'nın yerine Şehzade Süleyman getirilmiştir. Timur, 1400 senesinde beklenmedik bir anda Sivas'ı kuşatmış ancak şehir savunmaya hazır olsa da bu kuşatmada başarı az olmuştur. Kuşatma karşısında direnmenin tesiri olmadığını anlayan muhalifler teslim olma kararı almıştır. Timur, bu teslimiyetten sonra yapılan anlaşmada kan dökülmeyeceğine dair söz vermiş olsa da sözünde durmayıp Sivas'ta o güne kadar görülmemiş zulümleri yapmış ve Osmanlı'nın tam da kuruluş zamanlarında Sivas en karışık günlerini yaşamıştır (Aslanoğlu, 1979: 19-20-21-22-23-24). Gerileme devrinde Sivas'ta vali olarak Selmanbey ve Zaralı Zadeliler ailelerinden kişiler görev yapmıştır. Bu dönemde baş gösteren yönetim bozukluğu, yapılan sürekli harpler ve kazançlardan çok yaşanan yenilgiler mali açıdan da devletin bünyesini sarsmış bu sebeple halk vergilerini de ödeyememe durumuna gelmiştir. İslahat devrinde ise önceden yedi sancak ve yetmiş iki ilçeden oluşan Sivas, sınırları daralmış ve eski önemini yitirmiştir. Şehrin eski değerini yeniden kazandırma düşüncesiyle bölgeye valiler yerine vezirler atanmaya başlanmıştır. 1830 yılında ilk defa sadece erkeklerin dâhil edildiği bir nüfus sayımı yapılmıştır. Sivas, vezirlerin atanmasıyla birlikte oldukça rahat bir dönem yaşamaya başlamıştır (Aslanoğlu, 1979: 28).

Tanzimat'tan itibaren Cumhuriyet'e kadar olan sürede Sivas ancak huzura kavuşmuştur. Şehrin kültür, onarım ve bayındırlık gibi durumları da ele alınmaya başlanmış, 1881-1886 yılları arasında Halil Rifat Paşa Sivas'ta başlayacak olan köklü değişimin ilk adımını atmıştır. Yayımladığı on bir '*Tembihname*'si ile halka yapılması gerekenleri anlatmıştır. Sivas'ın civarındaki tüm komşu illere karayolu ile bağlantısını sağlamış, 1884 yılında Askeri ve Mülkiye Rüştiyesini açmıştır. Diğer atılımlar ise 1901-1908 seneleri arasında Reşit Akif Paşa zamanında yapılmıştır. Bütün bucaklara hükümet; ilçelere ise belediye binaları, postaneler ve salhaneler inşa edilmiştir. Çermikler kaplıca haline getirilmiştir. Eski yapıdaki eserler onarılmıştır. Şehirdeki askeri hastanenin yerine Guraba Hastanesi yapılmış, o zamanlarda halk tarafından oldukça ilgi duyulan Ziraat ve Sanayi Sergisi kurulmuştur. 1912-1916 yılları arasında ise o zamanların valisi Muammer Bey ise okul inşasına önem vermiş, kendi adının verildiği bir park yaptırmıştır. Ancak o yıllarda I. Dünya Savaşı meydana geldiği için daha fazla yenilik yapılamamıştır (Aslanoğlu, 1979: 29). Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nda yenilince bu durumla baş edebilmek için 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa Samsun'a gitmiş, Amasya'da bulunduğu süre zarfında toprakların geleceği hakkında nihai bir karara varmak amacıyla Sivas'ta bir kongre düzenlemeyi planlamıştır (Aslanoğlu, 1979: 31). Sivas'ta düzenlenecek kongre öncesinde gerçekleşen Erzurum kongresi devamında Mustafa Kemal ve yanındakiler Sivas Lisesi'nde konuk edilmiştir (Aslanoğlu, 1979: 32). Sekiz gün boyunca aralıksız süren çalışmalar sonucunda Türk ulusunun gelecekteki kaderi Sivas'ta yapılan bu kongreyle belirlenmiştir (Aslanoğlu, 1979: 35). Cumhuriyetin ilanından sonra şehir 1934 yılında elektriğe kavuşmuştur. Bu yıllar dâhilinde Toprak Mahsulleri Ofisi, Yıldızdağı Spor, Sivasspor kurulmuş; Kamil Kitapçı tarafından oluşturulan ilk özel matbaa hizmete açılmıştır. Sivas'ın Şebinkarahisar ili ilçe durumuna getirilince buraya bağlı Suşehri ve Koyulhisar Sivas'a; direkt Sivas'a bağlı Darende ise Malatya'ya bırakılmıştır. 1936 yılında Sivas ve Erzurum arasında yapılan demiryolu çalışmalarında Divriği bölgesinde demir madenlerine denk gelinmiştir. Madenlerin verimli olduğuna dair yapılan çalışmalar olumlu sonuçlar verince hemen işletilme kararı alınmıştır. Devamında kurulan demir-çelik fabrikaları ve eğitim kolundaki Cumhuriyet Üniversitesi Sivas'ın kaderini oldukça olumlu bir yöne çevirmiştir (Aslanoğlu, 1979: 38).

2.2. SİVAS'IN COĞRAFİ KONUMU

Sivas, genellikle yüksek platoların, dağların ve bu dağların meydana getirdiği derin vadilerin oluşturduğu yeryüzü şekillerine sahiptir. Batıdan doğuya doğru gidildikçe yükseltisi artmaktadır. Batısında bulunan Uzunyayla şehrin en önemli platosudur. Kızılırmak en önemli akarsularından birisidir. Kızılırmak'ı besleyen Maden Çayı, Acırmak, Fadlum gibi akarsu kolları bulunur. Şehrin Yeşilirmak Havzası akarsuları da vardır. Bunlar; Kelkit ve Tozanlı'dır. Ancak bunlardan o bölgedeki arazi yapısının engebeli olması nedeniyle yararlanılamamaktadır. Aynı durum Divriği, Kangal ve Gürün dolaylarında bulunan Fırat Havzası ve bu havzayı besleyen kollar için de geçerlidir. Devlet bu havzaya veriminden dolayı yatırım yapmış ancak arazinin engebeli olması bu durumu değiştirmiştir. Sivas'ın çevre illere göre yüksek ve engebeli bir yapıya sahip olması bununla birlikte basıncın düşük olması ve kuzey rüzgârlarına maruz kalması iklimini özel bir hale getirmiştir. İlin bir kısmının Karadeniz'e, bir kısmının da Doğu Anadolu bölgesine yakınlığı sebebiyle bu bölgelerin de iklim özelliğini gösterir hale gelmiştir. Yaz ayları kısasürüp sıcak ve kurak; kış ayları ise oldukça soğuk ve uzun geçmektedir (Yasak ve Kaleli, 1988: 37).

Fotoğraf 3: Bozkır Sivas toprakları

Anadolu toprakları içinde Sivas, önemli bir nüfus yapısına sahip olmuştur. Selçuklular zamanında nüfusun 120.000'i aştığı görülse de Timur'un şehri istila etmesiyle bu nüfus oranı 30.000'lere gerilemiştir. Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde de şehrin nüfusu azlığını korumaya devam etmiş, 1985 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımında nüfusun % 60'lık bir kısmının köylerde yaşadığı görülmüştür (Yasak ve Kaleli, 1988: 39). Günümüzde ise Sivas'ın yakın zamandaki nüfusuna bakılacak olunursa geneli itibariyle

631,112'dir. 16 ilçesi ve 1245 tane köyü ile Anadolu'da önemli bir idari yapıya sahiptir (Sivas Belediyesi Resmi İnternet Sitesi, Tarihte Sivas, 2014). Gelenek ve göreneklerin nesilden nesile aktarılmasıyla bölgedeki halkın dış dünyaya kapalı ancak kendi aralarında mutlu bir yaşam sürmesini sağlamıştır. Bununla birlikte tüm olumsuzluklara karşı da eğitimsiz bırakılmasına rağmen ilgi çekici gelenekleri de devam ettirerek hayat anlayışlarını ortaya koymuşlardır. Bölgedeki halkın doğum ve ölüm arasındaki yaşamları için tek tek gerçekleşmiş adet sistemleri bulunmaktadır. Bu da Sivas'ın kültür ve folklorunu oldukça zengin bir yapıya getirmiştir. Yörelere arasında ufak farklılıklar olsa da ortak gelenek ve görenekler tamamına hâkimdir. Sivas'ın kültür ve folklorunun diğer bir önemli özelliği ise yabancıların istilasına uğramadığı için yabancı kültürlerin etkisi altında kalmamış olmasıdır (Yasak ve Kaleli, 1988: 88-89).

2.3. ZARA İLÇESİNİN TARİHÇESİ

Çalışmanın asıl odak noktasını oluşturan Zara ilçesine gelecek olursak ilk yerleşim birimlerinin zamanı Kalkolitik çağa kadar gitmektedir. Tarihi M.Ö. 2600 yılına kadar giden Kültepe ve Tepecik Höyükleri bu ilin sınırları içindedir. Ayrıca Hititlerden kalma İştina isimli bir yerleşim yerinin keşfedilmiş olması bu yerin Sivas'tan doğuya doğru giden bir ticaret yolu üzerinde bulunduğuna işaret etmiştir. Büyük İskender döneminde onun kurduğu idari düzene tabi olan Zara daha sonra Kapadokya sınırları içinde yerini almıştır. M.S. 18 yılında Roma İmparatorluğu'na dâhil olurken, Roma'nın 395 senesinde ikiye bölünmesi sonucu Bizans yönetimine girmiştir. Zara, Anadolu Selçuklu döneminde ise Köseadağ Savaşı'na tanıklık etmiştir. Gıyaseddin Hüseyin ile Baycu Noyun komutasındaki iki ordu Zara'nın kuzeydoğusunda 1 Temmuz 1243 tarihinde savaşmışlardır. Zara bölgesi, 1243'ten 1335'e kadar Moğol kontrolünde kalmıştır (T.C Zara Belediyesi Resmi Sitesi).

Osmanlı döneminde ise Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman zamanlarında Arz-ı Rum olarak adı geçen Erzurum sancağına bağlanmıştır. Osmanlı dönemindeki kayıtlara bakıldığında zaman Kanuni'nin 1539'daki fermanında Zara bölgesine Koçgiri aşiretini yerleştirdiğini görülmüştür. Bu aşiret, daha öncesinde Horasan'dan göç edip Dersim'in dağlarına yerleşmiştir. Bu durum Alâaddin Keykubat tarafından bir aşiret büyüğü olan Derviş Beyaz'a verilen tarihi şecereden anlaşılmaktadır (T.C Zara Belediyesi Resmi Sitesi).

Zara, 1771 senesinde bir Alman tarafından çizilmiş Osmanlı İmparatorluğu haritasında “Gazzara” şeklinde ifade edilmiştir ve Sivas Beylerbeyliği ’ne bağlı bir yer olarak görünmektedir. 1836’da Koçgiri ismiyle nahiye olmuş, 1854 yılında Sivas’a bağlanmış ve 1870 yılında Merkez Sancağına devredilerek kaza statüsünü kazanmıştır. Osmanlı’nın son dönemlerinde daha da önem kazanan bölge hakkında Şemsettin Sami *Kamus-ül Alam* eserinde Sivas Merkez Sancağına bağlı bir kaza olduğunu belirtirken; yine o dönemlerde bir araştırmacı unvanına sahip olan Kolağası Cevat Bey ise 1897 tarihli *Memalik-i Osmaniye’nin Tarih ve Coğrafya Lügati* eserinde Zara’nın Merkez Sancağına bağlı bir kaza olduğu belirtmiş ve 41.000 kişinin Müslüman olduğunu bildirmiştir (T.C Zara Belediyesi Resmi Sitesi).

Kızılırmak’ın Acıırmak’a bağlandığı noktada bulunan Zara, zamanında meydana gelen sellerden etkilendiği için o zamanların ilçe merkezinde bulunan Zaro isimli bir Ermeni’nin çiftliği tarafına taşınmıştır. Böylelikle Zaro Çiftliği devamında Zara olarak anılmaya başlanmıştır (Acar, 1975: 7).

2.4. ZARA İLÇESİNİN COĞRAFİ KONUMU

Anadolu’nun en önemli akarsu kaynaklarından biri olan ve asıl beslenme kaynağının kırkgöze denilen kaynaklar olduğu bilinen Kızılırmak, Zara’da bünyesine Acıırmak ve Habeş Irmak’ı dâhil etmektedir. Zara’nın merkezine 16 km mesafede bulunan Tödürge gölü, Sivas ilinin de en büyük gölü olup, 15 km² bir alanı kaplamaktadır. Bölgede yağışlar az olduğu için ormanlar da oldukça az gelişmiştir. Sadece Kızılırmak yakınlarında bu akarsudan faydalanılarak kavak ağaçları yetiştirilmektedir (Acar, 1975: 8).

Fotoğraf 4: Zara ilçesinden bir görünüm

Zara bölgesinde arpa, fiğ, buğday gibi sebzecilik ve dağlık alanlarda yapılan hayvancılık yanında el sanatlarıyla da ilgilenilmektedir. Halı, çorap, kilim gibi dokumacılık işleri önemli bir seviyeye gelmiştir (Acar, 1975: 9).

Zara'nın kültürel özellikleri içerisinde geleneksel giyim-kuşam kültürüne bakıldığında, halkın el emeği ürünlerini görmek mümkündür. Erkeklerin işlik adı verilen gömleklerin altına, zıvga adı verilen mahalli bir pantolon giydikleri, başlarına ise terekli ve kaba kumaştan yapılan şapkalar taktıkları ve ayaklarına yün çoraplar giydikleri görülür. Kadın giysilerine bakıldığında ise; başlık olarak fes karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar bu fesleri maddi durumlarına göre altın ya da delikli paralarla süslemişlerdir. Elbiseler oldukça renkli ve desenlidir. Bir de satenden yapılan şalvar cinsi paçalık giyilmektedir. Çoraplar ise yine yünden olup erkek çoraplarına nazaran daha işlemeli, süslü ve renklidir (Acar, 1975: 17-18-19-21).

Sivas'ın genelinde olduğu gibi Zara ilçesinde de çorapçılık oldukça önemlidir. Ayrıca eski zamanlarda kadınların bir gelir kaynağı durumundadır. Halı, kilim ve cicimlerin işlendiği gibi çoraplar da çok renkli işlenmiştir. Örülen çorapların satılabilmesi için şehirde eskiden bir "Çorapçılar Pazarı" olduğu bilinmektedir. Ancak yakın tarihe gelindiğinde değişen giyim-kuşam kültürü ve hazır çorapların çıkmasıyla birlikte Sivas'taki yün çorabın ünü gerilemeye başlamıştır (Aşkun, 2006: 28).

Zara yöresinde mahalli halk oyunlarına bakıldığında erkek ve kadın halk oyunları olmak üzere iki gruba ayrıldığı görülmüştür. Erkeklerin oynadığı halk oyunlarına davul, zurna vb. müzik aletleri eşlik ederken; kadınların halk oyunlarında

ise çalgı kullanılmaz ve kadınlar el ele tutuşup türküler söyleyerek tempo tutmaktadır (Acar, 1975: 22-23).

Yöreye ait yemek çeşitleri de oldukça zengindir. Özellikle çorba ve hamur işleri oldukça fazladır. Bunlara; herle çorbası, pesküten çorbası, bulgur çorbası ve suböreği çorbası örnek olarak verilebilir. Bunlar dışında ise yörede; kelecoş, cıkka, tırhıt pilavı, hıngel, turşu (pezük) mıhlası gibi diğer mahalli yemekler bulunmaktadır (Acar, 1975: 27-28).

Anadolu toprakları Halk edebiyatı sahasında oldukça zengin olup Zara yöresinde karşımıza pek çok âşık/ozan çıkmaktadır. Yapak'lı Âşık Adem Öztaş, Zaralı İnce Halil, Âşık Hasan Aslan, Yavuz Cantürk, Necati Bulut bu halk ozanlarından sadece birkaçıdır (Acar, 1975: 54-58-65-73-77).

Zara yöresine ait evlenme, düğün gelenekleri ve giysileri, yörede dünür gitme, çeyiz ve çeyiz gelenekleri gibi konu başlıkları çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak ele alınacağından bu başlık altına dâhil edilmemiştir.

2.5. ARAŞTIRMA KAPSAMINA ALINAN KÖYLER HAKKINDA GENEL BİLGİ

Araştırma kapsamına alınan köylerden Aşağıçamurcu ve Yukarıçamurcu konum özelliklerinden; Aşağıçamözü, Yukarıçamözü, Yoğunpelit ve Alıçlıseki doğal bitki örtüsünden; Bektaş, Bektaşi tarikatına girenlerden; Yeşildere, göl ve göze gibi su kaynaklarından ötürü isimlerini almışken Zoğallı köyünün isim kaynağı tespit edilememiştir (Özdemir ve Soylu, 2021: 409-413-414).

Türkiye İstatistik Kurumu Coğrafi İstatistik Portalı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ndeki 2022 verilerine göre köylerdeki toplum nüfus oranları kişi bazında sırasıyla; Aşağıçamurcu 25, Yukarıçamurcu 31, Aşağıçamözü 30, Yukarıçamözü 29, Zoğallı 54, Bektaş 10, Yeşildere 25, Yoğunpelit 12, Alıçlıseki 11 şeklindedir (TÜİK, 2022).

Köyler Zara'nın mahalle yerleşmelerinden oluşturmaktadır (KK14). Yukarıçamurcu ve Bektaş köylerinde mevsimlik yayla yerleşmeleri de mevcuttur. Buralara genelde piknik ve eğlenmek için gidilmektedir (KK13). Bektaş'ta ekip biçmek için mezraa yerleşim yerleri de bulunmaktadır (KK15). Köylerin gelir-geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÇEYİZ HAKKINDA GENEL BİLGİ

3.1. ÇEŞİTLİ KAYNAKLARA GÖRE ÇEYİZİN TANIMI

Geleneklerin birleştiği ve sosyal miras olarak karşımıza çıkan kültür, insanın varlığının yapısını, insanlar arası ilişkilerini belirleyen, sosyal süreçler içerisinde öğrenip uygulanan manevi ve maddi unsurların birleşiminden oluşur (Güvenç, 1979: 101). Kültür aynı zamanda bireysel psikolojiyi de etkiler. Kültür, insanların iç dünyasının (psikolojisinin) dev bir ekrana yansımadır (Güvenç, 1979: 102).

İnsanların yaşamındaki geçiş dönemlerinden ilki dünyaya gelme yani doğum iken ikinci ve en önemli geçiş dönemi ise evlenmedir. Böylelikle erkeğe ve kadına evlenme ile yeni bir rol yüklenmiş ve aile kurabilmenin ilk koşulu gerçekleştirilmiş olur (Altun, 2004: 89).

Toplumların temel yapı birimini oluşturan insanların evlenip aile olacağı yolda gerçekleştirdiği normlar, gelenekler, modalar bulunmaktadır. Bununla birlikte insan yaşamının en önemli noktalarından birini oluşturan evlenip aile olma geçişinde gerekli olan inanmalar, büyüsel eylemler, ritüeller, maddi ve manevi anlam yüklü gelenekler bulunmaktadır (Altun, 2004: 92). Bu geleneklerden biri de evlilik öncesinde hazırlanan çeyizlerdir.

Geçiş dönemlerinden biri olan evlilik akdinin en önemli parçasından biri olan çeyiz kelimesinin kökeni Arapça “Cihāz” kelimesinden gelir ve gelin için hazırlanan her türlü eşya demektir (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Güncel Türkçe Sözlük, 2022).

Şemsettin Sami'nin *Kâmûs-ı Türki* isimli sözlüğünde çeyiz; “Gelinin pederi evinden kocasının evine götürdüğü elbiseleri, takıları ve eşyalarıdır”. Aynı zamanda sözlükte cihaz alayı ve cihaz halağı olmak üzere iki de kavram bulunur. Bunlardan cihaz alayı, gelinin çeyizini halkın da göreceği şekilde taşıyan katar anlamına gelirken; cihaz halağı, geline evinde yardımcı olması için kocasının evine götürdüğü cariyeye demektir (2004: 488).

Taş (2020: 162) çalışmasında Dîvanu Lügâtit Türk'te çeyizin, Anadolu'da kimi zaman başlık parası kimi zaman da erkeğin verdiği başlık parasının miktarı kadar kız

tarafının geline hazırladığı cihaz olarak nitelendirilen “Qalıng” olarak geçtiğini ifade etmiştir.

Cehāz ya da cihaz; Arapçada ordunun, yolcunun veya evlenecek kızın gereksinimlerinden hepsini kapsayan bir anlam olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkçeye ise çeyiz olarak geçiş yapan sözcük, halk arasında evlenecek kızın babasının evinden hazırlayıp götürdüğü giysi ve diğer eşyaları içine alan anlamı ile kullanılır hale gelmiştir (Mahmûd ed- Dip, 1993: 296).

Dictionary Cambridge sözlüğünde çeyiz (dowry) “Bazı kültürlerde evlilik olacağı zaman kız tarafınca erkeğe verilen para, çeyiz, mal” anlamına gelmektedir. Bazı yerlerde buna drohoma adı da verilmektedir (Cambride University Press, Dictionary Cambride, 2023).

Çeyiz, evlenecek bir kızın eşyası anlamına gelir. Geline verilen çeyizin miktarı anne babasının ekonomik haline, ait oldukları yörenin gelenek göreneklerine göre farklılık göstermektedir (Kademoğlu, 1999: 31).

Güney Asya ülkelerinde de çeyiz yaygın olarak görülen bir gelenektir. Çeyiz, evlenecek kıza kızın ailesinden yapılan servet transferi olarak tanımlanmaktadır (Makino, 2018: 769).

Çeyiz, birkaç tanımla kolayca ifade ediliyor olsa da derinlemesine incelendiğinde oldukça köklü bir ağacın meyvesi olduğu görülmektedir. Bünyesinde sosyo-ekonomik, inanç ve etnografik unsurları barındırırken; bir yandan da çeyizi düzenlerin sevgi, özlem, mutluluk gibi duyguları da taşımaktadır. Bu nedenle çeyiz, dini kaynaklardan, gelenek görenek ve sosyal normların bütünü içerisinde incelenmesi gereken bir olgudur (Kademoğlu, 1999: 33).

3.2. TARİHSEL SÜREÇTE ÇEYİZİN YERİ VE ÖNEMİ

İslam âleminde evlilik akdiyle kadına sunulan mühim haklardan birisini de mehir oluşturmaktadır. Mehir, bu sebeple kadın adına sosyal hayatta ve toplumsal statüsünde ona önemli bir ayrıcalık kazandırmaktadır (Akyüz, 2005: 214). Çok eski zamanlardan günümüze kadar gelindiğinde mehir uygulamasının sıkça uygulandığı görülmüştür. İslam’ın temel hukukuna göre mehir bizzat kadının kendisine verilmelidir. Kadın da

isterse bu parayı çeyiz yaparken harcayabilmektedir (Alija, 2017: 17).

Kur'an-ı Kerim'de evlilik eşlerin birbirlerine uyumlu olmaları konusunda elbiseye benzetilmiştir ve nikâh özellikle kadın için erkek tarafından ona sağlanan güçlü bir teminat olarak belirtilmiştir (Gürdeniz, 2018: 25). Bu sebeple de kadın eşine minnettarlık göstermek amacıyla meskenine gelirken mehir değerince çeyizle gelerek evini döşer (Gürdeniz, 2018: 82).

Çeyiz ve çeyizin etrafında meydana gelen toplumsal normların büyük bir çoğunluğu evlilik çevresinde kümeleşmiştir. Bu sebeple, çeyiz için hazırlanan eşyalarda gelin seçiminden tutun da evlilik olayının gerçekleşmesine kadar hep bir kurallar, gelenekler ve görenekler sistemleri mevcuttur (Öztürk, 1933: 166).

Tevrati zamanlarda yani Yahudilikte evliliklerin tamamlayıcı unsuru olarak "Ketubah" bulunmaktadır. Evliliklerin yazılı belgesi olan ketubahlar daha özel bir tabirle mahar (mevir) kelimesiyle eş anlamlı tutulur ve çeyiz olarak da nitelendirilir (İçten, 2018: 17-18). Yahudilerde çeyize ve çeyiz serme âdetine geçmişte oldukça önem verilmiş olsa da günümüzde bu geleneğin kaybolmaya yüz tuttuğu görülmektedir. "Aparar Aşuar" adı verilen çeyiz serme işlemi özellikle Osmanlı Yahudilerinde düğünden belirli bir süre önce serilir ve gelinin gururu olarak değerlendirilirdi (Ünal, 2016: 227).

Kademoğlu (1999: 39) İncil'de ise Roma Katolik kitabına göre evliliğin asıl amacı gûnahtan sakınarak, hayat arkadaşlığı ve çoğalma olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda örnek olarak Ermeniler 'de çeyiz anlayışına bakılacak olunursa çeyiz verme durumu feodalitenin yıkıldığı dönemde ortaya çıkmıştır. Çeyizi oluşturan eşyalar ya bir sandık içinde ya da hurç benzeri bir kullanım *angoğnagal* vasıtasıyla saklanır ve taşınır.

Aile, soyun idame etmesini sağlayan bir kurumdur. Bu kurumda ise başlık evlenme akdinin en önemli simgelerinden biri olmuştur. Düğünün hazırlık aşamaları olan nişan, nikâh, kına, çeyiz aslında başlığın oluşturduğu kültür bütünü'nün birer yan unsurlarıdır (Türkdoğan, 1976: 315).

Buhari, başlık parasını evlenecek kızın evine çeyiz ve mal göndermek şeklinde yorumlarken; Kaşgarlı Mahmut da ağırlığı yine cihaz göndermek anlamında yorumlar.

Ayrıca Kaşgarlı bir savında “Çehiz veren kız alır / Gerekli olan bahalı alır.” diyerek çeyizin de önemini vurgulamış olur (Türkdoğan, 1976: 329).

Hititlere gelindiğinde de *ıyaru*’ nun yani çeyizin varlığı görülmektedir. Çeyiz, evliliğin devam ettiği süre boyunca kızda kalmaktadır. Bu durumda koca, çeyizin ve kadının koruyucusu olarak görülmekte ve kadının ölümü halinde çeyiz erkeğe kalmaktadır. Eğer bu evlilikte çocuklar da varsa erkek eşinin çeyizini alamaz ve çeyiz çocuklarına miras olarak bırakılır. Hititlerde özellikle kanunlar yoluyla çeyizin korunması çeyiz eşyalarının sosyo-ekonomik öneminin de fazla olduğunun bir göstergesi haline gelmiştir (Aslantürk ve Odabaş, 2021: 360).

Atina’da yani Antik Yunan’da kadınlar babalarından miras yoluyla pay alamamaktadır. O dönemlerde kadınların tek mirası evlendikleri zaman kendilerine yapılan çeyizdir. Çeyiz; Antik Yunan’da mobilya, eşya, giysi, para dışında arazi şeklinde de verilebilmektedir. Ancak bu dönemde de kadın tek başına çeyizinin kullanıcısı değildir. Çeyiz eşyalarının idare edilmesi durumu tamamıyla erkeğe aittir (Koç Başar, 2021: 1336).

Mezopotamya’nın ilk antik imparatorluğundan biri olan Akadlar ’da çivi yazısı olan tabletlerde evlenecek kızın babası tarafından kızın çeyiz eşyaları tabletlere oğlan babası ve şahitler huzurunda kayıt edilir ve bu tabletler saklanırdı. Böylelikle boşanma ya da ölüm gibi olaylarda kadının teminatı olarak görülen çeyiz üzerindeki hakları saklamış ve korunmuş olurdu. Özellikle çeyiz eşyalarının fazla olması ailenin toplum içindeki statüsüyle de doğru orantı oluşturmaktaydı. Kadınların çeyizi üzerindeki hakları Hammurabi Kanunları’nda da yeri almıştır. Bu kanunlarda kadın boşansa bile çeyizini alabileceği belirtilmiştir (Toptaş, 2019: 409-411-417).

Roma Hukuku’nda çeyizin şekillenmesinde Roma kanunlarının etkisi büyük olmuştur. “Dos” yani çeyiz, kadının ve onun ailesinin evliliğin sorumluluğuna dâhil olması anlamına gelir. Koca, çeyizin taşınmazlarına sahip olmasına rağmen kullanım hakkı sınırlandırılmış iken boşanma durumunda da çeyizi kadına vermek durumundadır. Kadın, kocasının ölümü durumunda çeyizini alabilir (Kademoğlu, 1999: 43).

Çeyiz hazırlıkları toplumların ekonomik ve sosyal denge durumlarına göre vaziyetlenir. Bunun yanında çeyiz hazırlığını onları meydana getiren insanların ritüelleri ve inanışları da şekillendirir (Öztürk, 1933: 170).

Ortaçağ dönemine gelindiğinde çeyiz kavramının anlamı biraz değişiklik göstermiştir. O dönemlerde evlenecek kız eşine evlilik sorumluluğunun getirdiği yükü azaltsın diye çeyiz götürmüştür. Evlenirken aşk ve romantik duygunun evlilik sonrasında oluşacağına inanılır ve sağlam bir çeyiz getirecek kadınlar tercih edilirdi. Yapılan evlilikler kızın getireceği çeyiz esasına bağlı anlaşma yoluyla yapılırdı. Böylelikle masrafların çoğu kız tarafına yüklenmiş oluyordu. Bunların birlikte, Ortaçağ zamanlarında kızların çeyizlerini koymak için “cassoni” adı verilen sandıklar bulunmaktaydı. Bu çeyiz sandıklar dönemin Ucello, Donatello ve Baticelli gibi ünlü ressamlar tarafından işlenir ve yüksek sanat değeri taşırdı. Çeyizin erkeğe ait bir mal varlığı olduğu bilirse de, eğer erkek tarafından kötüye kullanılması durumu olursa kadın çeyizin kontrolünü elde edebilirdi (Kademoğlu, 1999: 381-382).

3.3. TÜRKLERDE ÇEYİZ

Eski Türklerde Hunlar birbirlerine bağlanmış çadırlarda yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Dolayısıyla buraya gelin gelecek kızların da çeyizlerinin çadırlara uyumlu olması gerekiyordu. Gelinler işlemeli minderler, halılar ve keçelerle çadırları süsler ve kendi zevklerini konuştururlardı. Çeyizde; yün, deriden yapılmış kaftan, börk vb. eşyaların yanında at da değerli bir çeyiz hediyesi de sayılmaktadır. Evlenecek erkek kız tarafına o zamanlar kalın olarak at ya da davar süsleri vermekteydi (Kademoğlu, 1999:53).

Hun Türklerinde ayrıca erkeklerin evlenecekleri kızlara çeyiz eşyası götürdüğü de görülmektedir. Bunlardan en önemlisi at ve hayvanlardır. Göçebe yaşam kültüründe at oldukça önemlidir. Erkeğin, evleneceği kıza at hediye etmesi de onun eşi olacak kıza verdiği değeri temsil etmektedir (Bayram, 2021:7).

Oğuzlarda Türk töresine göre ailenin kıza verdiği koşantı yani çeyiz, evlilik akdinde kalın kadar değerli sayılmazdı. Bu koşantılarda geline dair ne bulunduğu konusunda kesin bilgiler olmasa da Oğuzların göçer olduğu ve çadırlarda yaşadığı bilgisine istinaden çeyizlerinde taşınmaya müsait eşyaların varlığından söz edilebilir (Kademoğlu, 1999: 56).

Türk töre gelenekleri kapsamında hem mecburi bir uygulama olması hem de evlenecek kızın babasının itibarı açısından çeyiz önemli konumdadır. Özellikle Türk

töresine göre evlenecek kızlara çeyiz (koşantı) hazırlanması önemli bir gelenektir (Demir, 2021:19). Özellikle Selçuklu Devleti'nde çeyiz konusunda ün kazanmış kişi olarak Terken Hatun bulunmaktadır. Terken Hatun, Melikşah ile evleneceği sırada Semerkant'tan Nişabur'a büyük bir gösterişle çeyizini yola koymuştur. Çeyizin şanı adına da geçilen yollara güzel kokular saçılmıştır (Okumuş, 2019: 123). Selçuklu Devleti'nde ayrıca çeyiz eşyaları olarak elbiseler, farklı dokuma alanlarında kullanılmak üzere kumaşlar, geline yardım etmesi için cariyelerin yanı sıra iktâ olarak toprak da verildiği görülmüştür (Kaçın, 2017: 111).

Memlûkler'de de çeyizin önemli bir konumda olduğu görülmektedir. *Şuvar* şeklinde ifade edilen çeyizin ata evinden koca evine götürülmesi sırasında devler erkânından da ileri gelenlerin oluşturduğu bir protokolle çeyiz alayı gerçekleştirilirdi (Akkuş Yiğit, 2015: 340).

Osmanlı Devleti himayesi altında o dönemlerde pek çok din ve ırktan insan bulunmakta ve bu insanlar da kültürlerini özgürce yaşamaktaydılar. Bu durum insanlar arasındaki etkileşimi de arttırmış ve oluşan bu kültürel zenginlik çeyize de yansımıştır. Bu dönemde de Türkler kültür sahasında ileride olmuşlar ve bu sahanın da en önemli kolları kadın el sanatları ve dokumacılık olmuştur. Çeyiz kadının işi olduğundan çeyiz örnekleri çeşitlenmiş ve kadınlar arasındaki dayanışmayı arttırmıştır. Bu dönemde özellikle Ermeni ve Yahudi kadınların bohçacılık yapması çeyiz konusunda sanatsal değeri etkilemiş ve çeyiz sergileri oluşturularak ticarete de katkı sağlanmıştır (Kademoğlu, 1999: 67-68).

Osmanlı Devleti'nde aynı zamanda çeyiz, halk ile yönetenler arasında önemli bir köprü görevi de üstlenmiştir. Yapılan düğünlerde devlet büyükleri düğün şerefine halka hediyeler saçmıştır. Bu da çeyizin yönetenler ve yönetilenler arasındaki sosyal düzene etki ettiğini göstermektedir (Bayram, 2021: 36).

Osmanlı Devleti'nde çeyiz alayının en gösterişli göstergelerinden biri de nahıllardır. Nahıllar, hayat ağacının bir temsili şeklindedir ve bereket, bolluk, çoğalma gibi anlamları sembolize eder. Nahıllar; şenlik, gösteri, evlilik ve çeyiz alayı gibi zamanlarda yapılacak eyleme göre süslenirdi. Özellikle düğün ve çeyiz alayında nahılların ihtişamlı olması düğün ve çeyiz sahibinin sosyo-ekonomik anlamda gücünü de temsil etmekteydi (Öngen Corsını, 2013: 52-56).

Osmanlı Döneminde kısa da olsa bir dönem yürürlükte kalan ‘‘Osmanlı Aile Kararnamesi’’ erkeklerin evleneceği kadına çeyiz hazırlığında kullanması için hediye verebileceğinin yanı sıra mehir olarak vereceği paranın mutlaka çeyiz hazırlığında kullanılması için baskı yapamayacağı belirtilmiştir (iğdem, 2007: 52).

Osmanlı Dönemi eyiz hazırlıklarında gelir durumuna göre keskin bir sınıfsal farklılık durumu da görölmektedir. Örneğin; zengin bir aileden olan kız çeyizinde bir yatak ve hamam takımı, gümüş kahve takımı, beş tencere, aşırısı sıрма işlemesi olmayan kumaşlar; orta sınıf bir aileye mensup olan kız bir yorgan, bir sandık, iyi olmayan bir şilte; fakir bir aileye mensup olanlar ise çeyiz hazırlamayacak, onlara imkânı olan aileler maddi yardımda bulunacaktır (iğdem, 2007: 53-54).

Halkbilimi kapsamında bakıldığı zaman geçmişten günümüze kadar var olan töreler, gelenek görenek ve adetler gerek bireysel gerekse de toplumca yaşam biçimlerimizi açıklayan anlamlar barındırmaktadır. Tüm bu detayların içerisinde halkbiliminin geçiş dönemlerinden biri olan evlenme akdinin anlamı çeyiz olgusu içinde değerlendirilmektedir (Öztürk, 1933: 169).

Çeyiz için hazırlanan eşyalar, kız çocuklarının küçüklüğünden itibaren hazırlanmaya başlanır ve evleneceği güne kadar uzun zaman diliminde biriktirilir. Bunların hepsi el emeği ürünlerdir. Hazırlanan eyiz malzemelerinin miktarı, hazırlanan sandığın özellikle taşınırken bozulmaması oldukça önemlidir ve bunların değerı kız tarafının saygınlığını da arttırmaktadır (Usal, 2010: 161).

Çeyiz için hazırlanan her bir parça alınan sandığın içinde uzun bir süre biriktirme esasına dayanmaktadır. Bu durum da çeyize ve onu oluşturan unsurlara sahip olmanın önemini ve etkisini arttırmaktadır (Fındıklı, 2019: 32).

eyizi oluşturan parçaların neredeyse hepsi el emeğine dayanmaktadır. El emeğinin daha değerli olması ise onların yapım aşamasında sarf edilen çabadan ileri gelmektedir. Bu el emeği ürünlerin bozulmadan saklanabilmesi de iyi bir sandıkta korunmasına bağlıdır. Bu sandıklar aynı zamanda içindeki eşyalarla, bir sonraki nesile aktarımı ile hem kuşaklararası bu geleneğin devamını sağlamakta, hem de bir önceki ve bir sonraki kuşak arasındaki değerime tanıklık etmektedir (Fındıklı, 2019: 34-35).

Kız için hazırlanan çeyiz, bir de senet haline getirilmiştir. Malla ilgili olan çeyizler bir yazıhanede, yazıhane yoksa da köy kahvesinde kayıt edilmiştir. eyizin

taşınması eski zamanlarda geleneksel usullere göre davullu zurnalı yapılırken günümüzde ise herhangi bir tören olmamaktadır (İslamoğlu, 1987: 193).

Çoğu Türk köylerinde insanların gelir durumlarındaki farklılıklar hazırlanan çeyiz miktarına da etki etmiştir. Genellikle erkek tarafının verdiği ağırlık, çeyize ve yapılan ziyafetle karşılıklı bağlantılı olmuştur. Buna göre de ağırlık miktarı değiştikçe örneğin küçüldükçe cihaz kız ve erkek aileleri tarafından ortak şekilde paylaşılmaktadır (Erdentuğ, 1976: 69-97).

Evlenme çağına gelen kızların baba evinden götürdükleri çoğu el emeği eşyalar, kız çocukları daha 10-12 yaşlarında iken hazırlamaya başlanan eşyalardır. Özellikle kırsal bölgelerde aileler kızlar bilinçlenmeye başladıkları andan itibaren ufak ufak çeyiz hazırlığına yönlendirmeye başlarlar. Hatta kızlara kendileri için hazırladıkları bu çeyiz eşyalarını koyabilmeleri için çeyiz sandığı bile satın alınmaktadır (Öztürk, 1933: 170). Çeyiz geleneğinde sandıklar oldukça mühim bir yere sahiptir. Özellikle Türklerin düğün geleneği öncesinde hazırlanan çeyiz eşyalarının saklanması için kullanılır. Bu sandıkların başlıca kullanım amaçları düzenli olarak kullanılmayacak ve değerli kabul edilen eşyaların muhafaza edilmesi içindir (Usal, 2010: 160). Sandık içerisine konan çeyiz eşyalarının korunması için kullanılan bohçalar da ayrıca önemli bir yere sahiptir (Usal, 2010: 161).

Türkiye geneli düğünlerinde genel bir değerlendirme yapılacak olduğunda düğünden önceki konuşmalarda çoğunlukla maddi konular üzerinde durulur. Ne kadar başlık verilecek, takılacak takılar ne kadar olacak gibi konuların dışında bir diğer konuşulan konu ise kıza verilecek çeyizdir (Erdentuğ, 1976: 93).

Şehir ve gelişmiş kasaba gibi çoğu yerlerde ise başlığın (ağırlığın) ödenmediği durumlarda erkek tarafı kız tarafına çeyiz olarak ev eşyaları ve ziynet eşyaları vermektedir (Erdentuğ, 1976: 95).

Kültürümüzde hediyeleşmenin, evvelden beri önemli bir yeri vardır. Özellikle evlilik süreçlerinde kız isteme olayından, gerçekleşen nişana ve hazırlanan çeyize kadar hediyeleşmelerin önemi büyüktür (Öztürk, 2007: 159).

Bununla birlikte çeyiz hazırlığı sırasında yapılan hediyeleşme adetleri de bulunmaktadır. Erkek evinin de kızın çeyizine katkı sağladığı görülmektedir. Verilen başlık parasının da çeyiz için harcanması, düğün evvelinde ya da düğün sırasında var

olan eksiklerin erkek evi tarafından giderilmesi çeyizin ekonomik boyutlarına dâhildir (Kademoğlu, 1999: 173).

Çeyiz hazırlığı sürdükçe çeyize hediye getirme ve çeyizden hediye etme anlayışı da devam eder. Kızın çeyizinin bir bölümü ona getirilen hediyelerden oluşurken; bir kısmı da çeyiz görme sırasında gelenlere hediye edilmek içindir (Öztürk, 2007: 162).

Çeyiz, tarihin her döneminde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Anadolu'da yerleşik hayatın başlamasıyla ağır ve kalıcı eşyaların kullanılması çeyiz hazırlığındaki anlayışa doğrudan etki etmiştir. Uzun yıllar farklı medeniyetler ev sahipliği yapan Anadolu topraklarında karma bir toplum yapısı beraberinde farklı gelenek ve göreneklere de beraberinde getirmiştir. Bu zenginlik Anadolu'nun her yöresinde oldukça zengin bir gelenek görenek odağı olmuştur. Araştırmaya konu olan Sivas ili Zara ilçesi çeyiz geleneği bu odak merkezlerinden biridir. Ele alınacak diğer başlıklarda araştırmaya dâhil olan yörenin evlenme ve düğün adetlerine yer verilerek çeyiz olgusu incelenmiştir. Beraberinde yöredeki çeyiz geleneğinin kuşaklararası karşılaştırması yapılarak geçmişten günümüze kadar meydana gelen değişim ve dönüşüm aktarılmıştır.

3.4. SIVAS İLİ VE ZARA İLÇESİ GENELİNDE DÜĞÜN ADETLERİ VE ÇEYİZ

Yörede evlenme gelenekleri oldukça önemlidir ve belli başlı adetleri vardır. Sivas'ta ve tabii Zara'da çok eskilerden beri evlenecek kişilerin eş seçimi görücü usulüyle olmaktadır. Bu yönlendirme de ilk olarak evlenecek oğlanın ailesine aittir. Bu aşamada erkek tarafı münasip bir kız bulmak için dört bir yana haber gönderir (Aker, 2017: 29). Bundan yaklaşık 30-40 sene öncesinde yörede evlilik görücü usulü yapılacak ise oğlanın annesi, ablaları, teyze veya halaları kapı kapı dolaşarak kız aramaya başlarlar. Komşularla iletişim halinde olup hangi evde kız var bu kız nasıldır diye bilgi alınır sonrasında kızın evine giderler. Kız misafirleri ağırlar ve gelen görücü misafirler gelinlik diye baktıkları kızıdan su isterler. Kızın suyu getirme şekline, ikramda bulunma tarzına bakarlar ve eğer kızı beğenirlerse ertesi gün kız evine yeniden giderler. İkinci ziyaretten sonrasında evlenecek oğlanı da kız evine götürüp kız ile oğlanı birbirlerine gösterirler. Bu ziyaretten sonra da kız evi görüş bildirmek

için babaya sorar. Kız annesi kızın olmadığı bir anda babaya durumu anlatır ve fikrini sorar. Baba da uygun görürse kız evinden erkek evine haber gönderilir ve erkek evi yeniden ziyarete gelir. Erkek evi ve kız evi tam bir aile görüşmesi yaptıktan sonra gün belirlenir. Belirlenen bugün gelene kadar baba oğlanın kötü alışkanlıkları var mı yok mu diye tanıdık çevreye sorarak oğlan hakkında bilgi almaya başlar. Oğlan hakkında da iyi yorumlar alındıktan sonra isteme günü gelir. İsteme gününde erkek tarafı evvelce gondol adı verilen bir çikolata kâsesi ile isteme çikolatası ile badem şekerini ve çiçeğini, kolonyasını alıp kız evine istemeye gelir. İsteme yapıldıktan sonra öncelikli olarak kız ve oğlana el öptürme işi yapılır ardından evlenecek kız getirilen kolonyadan herkese ikram ederdi. Daha sonrasında da kız erkeğe tuzlu olacak şekilde herkese kahve pişirip dağıtırdı (KK1).

Münasip görülen bir kız bulunduğu zaman kız görmeye gidilir. Bu aşamaya “dünür gezme”, gidilen kişilere de “dünürücü” adı verilir. Dünür gezme için yola çıkan bu grup üç kişiden oluşur. Birisi evlenecek erkeğin annesi iken diğer ikisi yakın sayılan komşu veya akrabalarıdır. Dünürücü heyet kız evine gider; kızı, evi, annesini ve verilen hizmeti inceler. Nihayet kız beğenilirse maksat belli edilir. Bunun sonucunda “söz kesme” günü belirlenir ve buradaki en temel önemli konu başlıktır. Başlık, kız evi tarafından kızın çeyizinin hazırlanması için istenen muayyen bir paradır (Aşkun, 2006: 36).

Nihayet nişan için gün belirlenirdi. Erkek tarafı kız tarafına ne istediklerini sorardı. Bu noktada kız tarafından iki şekilde istek talep edilirdi. Birincisi; gelin kızın erkek tarafına verilmesi üzerine gelinin başı için erkek tarafı şanına ne yakışırca onu verebilir, ikincisi ise; kız tarafının kesin koştuğu şartlardır. Kız tarafı bu isteklerde niyetlerini tam anlamıyla erkek tarafına belli etmektedir. Kız tarafı ne kadar altın, mobilya ve bunun dışında aklına gelen istekleri erkek tarafına beyan eder. Erkek tarafı bu istekleri yerine getirdikten sonra nişan yapılır. Yörede çok eskiden nişanlar kız evinde yapılmaktaydı. Eğer gelen misafirlere sayıca fazla ve evde ağırlandırmayacak gibiyse derneklerde, kahvehanelerde ya da okulların spor salonlarında da nişan kesme yapılmaktaydı. Nişan hazırlığı için gelen misafirlere yörede yaprak sarması, biber dolması, ayran aşısı çorbası, beyaz fasulye ve salata gibi yemekler ikram edilirdi. Kız evinde kadınlar bir odada erkekler bir odada olmak üzere nişan kesilir ve nişan

eğlencesi yapılırdı. Nişan eğlencesi de bittikten sonra gelin olacak kıza altınları takılır, hediyeleri verilir ve nişan kesme işlemi sonlanmış olurdu (KK6).

Bir sonraki aşama ise belirlenen söz kesme gününün gelmiş olmasıdır. Erkek tarafından yaşlı erkeklerin oluşturduğu bir grup kız evine gider ve düğün sürecinde neler olacak, yapılacak masraflar, alınacak eşyalar gibi konular konuşulur. Bunların da nihayete ermesi sonrasında şerbet içme kısmına geçilir. Şerbet içimi yapılan kızın resmen başı bağlanmış olur. Bu bir nevi nişanlılık döneminin başladığının göstergesidir (Acar, 1975: 88).

Nişanlılık döneminin göstergesi olan şerbet içmede nişan durumu ilan edildikten sonra hoca duasını verir. Şekerli kahveler içildikten sonra acı kahveler gelir. Acı kahve içimi kız tarafının evlilik münasebeti ile kızını kaybetmekten duyduğu acının simgesi haline gelir. Acı kahveler de içilip davetliler dağılırken damadın arkadaşları kız evinden bir şey çalar ve damada saklaması için verirler (Aker, 2017: 30).

Nişan yapıldıktan sonra gelin oğlan evine alışsın gelip gitsin diye geline ayak açma yapılır. Ayak açma; eğer mevsim yaz ise erkek tarafı kız tarafını pikniğe götürür. Bu pikniğe gidilirken kız evi hiçbir şey hazırlamaz, her şeyi oğlan evi hazırlar. Burada yenilir, içilir, eğlenilir ve evlere dağılır. Eğer mevsim kış ise de oğlan evi yemekler yapar, eğlence düzenler ve kız evini eve davet eder. Böylelikle kız oğlan evine alışır, oğlanın ailesine alışır. Yanında bir büyük veya refakatçi olacak şekilde kız oğlan evine gidip gelebilecektir (KK12).

Nihayet ramazan geldiğinde ilk önce oğlan evi kız evini iftara davet eder. Daha sonrasında kız evi erkek tarafını iftara davet eder. Erkek tarafı buna teşekkür olarak kız evine et, tavuk, süt, yumurta gibi çeşit çeşit yiyecek ve içecekler olacak şekilde iftarlıklar gönderir. Bayram geldiği zaman kız ve kızın annesi ile oğlanla annesi çarşıya giderler. Kıza bayram hediyesi olarak bilezik ve birkaç parça elbise alırlar. Kurban Bayramı geldiğinde de kıza yine erkek tarafından hediyeler alınır ve ilave olarak boynuzuna bir adet altın takılmış süslenmiş bir koç gönderilir (KK11).

Nişanlılık döneminin çeşitli sebeplerden dolayı uzama durumu olursa ve bu dönem Ramazan'a ya da Kurban Bayramına denk düşerse kız tarafına Ramazan ayı için iftarlık, bayram için hediyeler ve kurban için de koç gönderilir (Aşkun, 2006:39). Bu koçun boynuzları ve tüyleri süslenildikten sonra üzerine bir eyer yaptırılır ve geline

giden koç olduğu anlaşılır. Bu geleneğin yapıyor olması mahallî arasında büyük yankı uyandıran bir durumdur (Acar, 1975: 88).

Nişandan birkaç gün sonra evlenecek kızın tarafı bir sini üzerine hazırlık yapar. Bu hazırlıkta sini üstüne iki sürahi şerbet, şeker, oğlan için çamaşır / tıraş takımı ve gümüş bir bardağı koyar. Devamında ise damada hediye olarak gönderilir. Aynı işlem oğlan tarafından da yapılır. Üzerinde yine bir kutu şeker, kıza nişan giysisi, ayakkabı, çamaşır ve tuvalet takımı olan bir sini kız evine gönderilir. Hem oğlan hem de kız tarafına bu sinileri götüren kişiler bahşışlenir, böylelikle yöreye özgü olan sini dönmesi yapılmış olur (Aker, 2017:30).

Nişandan yaklaşık iki hafta kadar sonra erkek tarafı kadınlardan oluşan bir grupta gelin olacak kızı görmeye giderler. Gidilen gece bir eğlence düzenlenir ve bunayörede “görüşürme gecesi” denir. Bu adet düğün bitene kadar mütemadiyen tekrarlanır (Aker, 2017: 30).

Görüşürme gecesinin akabinde yine yaklaşık olarak iki hafta kadar sonra “Ayak açma” ya da “Yorgunluk Hamamı” denilen uygulama yapılır. Bu hamama kaç kişi gidilecekse belirlenir (Aker, 2017: 30). Hamam genelde salı günleri yapılır. Hamama gidilmeden önce sabah erkenden çeyiz yazılır. Hamama gidilirken tüm davetliler de götürülüyorsa buna “Tutma” denir. O gün boyunca hamam gelin için tahsis edilir (Aşkun, 2006: 41).

Tüm bu süreç bittikten sonra düğün günü belirlemek için zaman gelir. Düğün tarihi gelmeden önce kız için ağır çeyiz eşyaları bakmak amacıyla çarşıya çıkılır. Çok eski zamanlarda çeyiz hazırlığının büyükler olmadan yapılması çok mümkün olmamıştır. Yörede çeyiz için en önemli şey el emeği göz nuru hazırlanan eşyalardır. Gelinin el emeğinden olma eşyaları yoksa yörede gelin gözüyle bakılmamaktaydı (KK2).

İsmail Hakkı Acar’ın *Zara Folkloru* kitabında; oğlan evinden ağırlık denilen hediyeler Pazar günü gelir ve düğün başlamış olur. Pazartesi günü, getirilen ağırlıkla birlikte kız tarafının hazırlamış olduğu çeyiz beraber gösterilir. Bu gösterime “çeyiz asma” denir. Gelen misafirler çeyizi gördükten töresini (hediyesini) verir. Ertesi gün yani Salı sabahı kız ve oğlan tarafı çeyiz yazmak için çağırılırlar. Bu yazma işi tamamlandıktan sonra eşyalar sandıklara konulur ve çeyiz listesi de sandığın en altındadır. O gün evlenecek kız misafirlerle hamama götürülür, gelin kız soyundurulur,

bir törenle oradaki büyüklerin elini öper ve gelin kızın başından aşağı bolluk bereket getirsin diye para atılır. İkramların yenilmesinden sonra yapılan bu gelin hamamı sonlanmış olur. Çarşamba günü ise evlenecek oğlan yani güvey hamama götürülür. Yıkanıp paklandıktan sonra gelin kızın sini dönmesinde gönderdiği çamaşırları giyer. Tıraş olur. Erkek de hamamdan törenle çıkarılır ve güvey hamamı da tamamlanmış olur (1975: 89).

Tüm bu süreç bittikten sonra düğün günü belirlemek için zaman gelir. Düğün tarihi gelmeden önce kız için ağır çeyiz eşyaları bakmak amacıyla çarşıya çıkılır. Çok eski zamanlarda çeyiz hazırlığının büyükler olmadan yapılması çok mümkün olmamıştır. Yörede çeyiz için en önemli şey el emeği göz nuru hazırlanan eşyalardır. Gelinin el emeğinden olma eşyaları yoksa yörede gelin gözüyle bakılmamaktaydı (KK2).

Gelinin çeyizi küçük kızlıktan itibaren hazırlanmaya başladığı için düğün öncesinde yıkanıp serilmesi işlemi yapılmaktadır. Yörede çeyiz eşyaları pazartesi günü yıkanır, salı ve çarşamba günleri serilir. Perşembe günü kızın arkadaşları, kız tarafından akrabalar ve oğlan tarafı gelin hamamına giderler. Gelin hamamına gidilirken kuru köfte, börek, yaprak sarması, dolma, meyveler, içecekler hazırlanıp götürülür. Kızın arkadaşları hamam eğlencesi için hazırlık yapar ve geline süslü takunyalar ile elbise giydirirler. Hamamda göbek taşına eskiden duvar halısı adı verilen halılar serilir, hazırlanan yiyecekler ve içecekler bu hamam göbeğinin üzerine koyulurdu. Gelin kız ve arkadaşları hamam göbeğinin ortasında hem dans ederler hem de gelini baştan aşağı yıkarlar. İhtiyarlar da tempo tutarak şarkılar söyleyerek genç kızlara eşlik ederlerdi. Hamam eğlencesi bu şekilde yapılır ve sona ererdi (KK1).

Çeyiz toplanıp çeyiz senedi hazırlandıktan bir gün sonrasında erkek evi çeyizi almaya gelir. Erkek evinden gelen kadınlar çeyizi alır ve koca evinde gelin odasını hazırlamaya başlar. Bu hazırlıktan bir gün sonrasında ise kına gecesi yapılır. Erkek tarafı kendi evlerinin önünde davul ve zurna eşliğinde eğlenceye başlar. Kurban kesilir, kavurma ve pilav yapılır, sulu yemekler dağıtılmak üzere kapı önünde kurulan aş ocakları ile hazırlanmaya başlanırdı. Kız tarafında ise kıza bindallı giydirilir. Oğlanevi kız evine davul zurna ile gelir. Yanlarında kuruyemişler ve kına da vardır. Kızın avcuna çeyrek altın ya da kına yüzüğü hediye edildikten sonra kızın etrafında çay tabağı içinde yanan mumlarla ve kına şarkısı söyleyerek dönen arkadaşları eşliğinde

kına yakılır eğlence başlar. Bu esnada su bardağı ile kına gecesine gelen misafirlere çerez dağıtımı yapılır, bir peçeteye koyularak kınalar verilir. Yemekler de dağıtıldıktan sonra kına gecesi de son bulmuş olur (KK6).

Kına gecesinden bir sonraki gün ise düğün günüdür. Düğün günü sabah erkenden kuaförlere ve berberlerine gidilir. Gelin ve damat süslendikten sonra gelin kendi evine gelir oğlan kendi evine gider. Bu sırada eve gelen misafirlere Sivas usulü etli ekmek ya da ekmek arası Sivas köfte ikram edilir. Kız evine de bu esnada damat tarafı ve davulcu gelir. Kızın başına kırmızı duvak örtülür, beline al kuşak bağlanır, duası edilir. Davul zurna eşliğinde gelin baba evinden çıkarılır. Düğün salonuna gidilir. Düğün eğlencesi başlar, gelin ve damada takı töreni de düzenlendikten sonra düğün sona erer (KK1).

Tüm hazırlıkların tamamlanmasının ardından artık düğüne başlanmaya hazır hale gelinmiştir. Bunun için de gelecek herkese haber verilmelidir. Bunu da hem kız hem de oğlan tarafından birer kadın yapar (Aker, 20017: 31). Nişanı takip eden on beş yirmi gün içinde başlayacak düğün haberi için yaşlı bir kadın içinde buldukları zamanın giyim kuşamına göre giyinir (Aşkun, 2006: 40). Okuyucu kadının yanında sekiz on yaşlarında güzelce giyinmiş, başına fes takılmış, süslenmiş ve hatta makyaj yapılmış bir kız da olur (Acar, 1975: 88). Okuyucu kadın ve yanındaki küçük kız böylelikle kapı kapı gezerek düğüne davet işini gerçekleştirmiş olur.

Düğünler çoğunlukla pazartesi günü başlar. Bu ilk gün “Çeyize Bakma” günüdür. Gelinin çeyizi uygun bir odaya serilmiştir. O günün sabahında gelin kıza mutlaka üçetek (peşli) ya da bindallı giydirilir (Aker, 2017: 31).

Çarşamba günü ise kına gecesi günüdür. Damat evinde sabahtan toplanan davetliler öğleden sonra gelin evine giderler. Burada gün boyu yemekler yenir ve eğlenceler yapılır. Akşam ise asıl eğlence vardır. Burada kocaman bir sini üzerine çeşitli çerezler, kuru meyveler konur. Gelin için hazırlanan siniye ise iki büyük mum ilave edilir ve kına gecesi gerçekleşmiş olur (Aker, 2017: 32).

Nihayet düğün günü geldiği zaman bugüne yörede “Gelin Alma / Geline Bakma” denmektedir. Araba tutmak denilen araba kiralama işi yapılır ve bu genellikle damadın yakınları tarafından gerçekleştirilir. Böylece gelin getirme işine başlanmış olunur (Aker, 2017: 33). Gelin indirme perşembe günü başlar. Sabah erkek evinden kız evine samen denilen bir grup gider. Bu grup misafir edilip ağırlandırken bu sırada başka bir

odada gelin hazırlanır. Gelin hazır olduğunda gelin konvoyunu oluşturacak arabalar gelin evinin önüne gelirler. Böylelikle gelin ana evinden alınmış olur (Acar, 1975: 92).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. GÖRÜŞME SORULARININ ANALİZİ

Araştırmanın bu bölümünde çalışmanın alt problemleri doğrultusunda daha önce hazırlanan ve kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde bizzat araştırmacı tarafından yöneltilen sorulara verilen cevaplar analiz edilmiş ve uygun görülen konu başlıkları altında yorumlanarak sunulmuştur. Ayrıca alan araştırması sırasında ulaşılabilen çeyiz eşyalarının fotoğrafları çalışmanın bu bölümünde ilgili kısımlarda sunulmuştur.

4.1.1. Yörede Çeyiz Hazırlığı

Araştırma kapsamında yapılan yüz yüze görüşmelerde en yaşlı kuşaktan en genç kuşağa kadar görüşme yapılan kaynak kişilerin tamamının yörede çeyiz hazırlama geleneğinin geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam ettiğini belirttikleri tespit edilmiştir.

4.1.2. Çeyiz İçin Hazırlanan El Emeği Ürünler

Araştırma kapsamında yapılan yüz yüze görüşmelerde tüm kuşaklarda çeyiz amaçlı el emeğine dayalı ürünlerin üretildiği bilgisi edinilmiştir. Yöre çeyizlerinde yer alan el sanatı ürünleri belirli başlıklar halinde incelemek mümkündür.

4.1.2.1. İşlemeli Çeyiz Eşyaları

İnsanlar yaşadıkları süre zarfında etrafındaki eşyaları estetik bir kaygı da besleyerek süslemek istemişlerdir. Bu da süreç içerisinde birbirinden farklı el sanatlarını meydana getirmiştir. Bu el sanatlarından biri de işleme sanatı olarak karşımıza çıkar. Özellikle Türk işleme sanatı, kuşaklararası aktarımı da sağlamak için oldukça önemli bir yere sahiptir. Hayatın geçiş dönemlerinden biri olan evliliğin bir parçası haline gelen çeyiz geleneğinde evlilik çağına gelene kadar bir kız için

hazırlanan tüm sandık eşyalarında farklı tekniklerle, renklerle ve desenlerle işlenmiş eşyalar bulunmaktadır. İşleme sanatının tekniğine bakıldığında kullanılan malzemeler iplik, kumaş, kasa, tığ ya da iğne şeklinde olduğu görülür. İşlemeler, ipliklerin dokuma, keçe, deri gibi belli bir yüzey üzerinde belirli iğne teknikleri aracılığıyla; ipliklerin kesilmesi, çekilmesi, üzerinin kapatılması ya da ipliklerin bağlanması yöntemleriyle yapılmaktadır (Öngen, 2023: 151-155-156).

Dünyanın hemen hemen her yerinde olduğu gibi Anadolu coğrafyasında yaşayan kadınların da vaktiyle duygu ve düşüncelerini aktarmak için sözsüz birer iletişim aracı olarak kullandığı işlemler Türk kültürünün yapısıyla birleşen unsurlardır.

Halk işlemleri arasında sıklıkla karşılaşılan kanaviçe tekniği Anadolu'nun hemen hemen her yöresinde farklı desen ve renk özellikleri ile karşımıza çıkmaktadır. Basit nakış iğne tekniklerinden biri olan kanaviçe, yan yana ve üst üste sıralanmış çarpı işareti şeklinde birbirini kesen bir işleme tekniğidir (Can, 2017: 321).

Kanaviçe kumaşı, sert lifli bir tekstil ürünüdür ve küçük ya da iri delikli karelerden oluşmaktadır. Halk ağzında sık kanaviçe ya da seyrek kanaviçe adı da verilmektedir. Bu durum üzerine işlenecek motifin boyutu açısından önemlidir (İlker, 1992: 9-10 Akt. Çelebilik, 2016: 4).

Sivas ili Zara ilçesi çeyiz geleneğinde de kanaviçe işlemlerin oldukça geniş bir kullanım alanında uygulandığı tespit edilmiştir. Geleneksel karyola takımları, yastık kılıfları, sandık örtüleri, masa, buzdolabı gibi çeşitli türden örtülerde süsleme amacıyla kullanıldığı görülmüştür.

Araştırma yöresinde her kuşakta kanaviçe kullanımı görülmektedir. Yaşlı kuşakta kanaviçe işlemlerin; mutfak perdelerinde, karyola takımlarında, kanepeler ve sedir örtülerinde, kırlentlerde, seccadelerde ve sandık örtülerinde sıklıkla uygulandığı tespit edilmiştir (Fotoğraf 5). Bu kuşakta kanaviçe işleme oldukça önemli görülmekte ve gelin olacak bir kızın elinin maharetini göstereceği ilk işler arasında kanaviçe süslemeli çeyiz eşyalarının olduğu düşünülmektedir (KK11). Çünkü o dönemlerde genç kızlar için en önemli el işi kaynağı kanaviçe yapımıdır. Kanaviçe yapmak ince dikkat isteyen bir işleme tekniği olduğundan eski zamanlarda kanaviçe işleyecek kızların dikkat seviyesine bu şekilde bakılır ve ileride kendi evinin hanımı olduğu zaman dikkat gerektiren işlere nasıl yaklaşacağını ölçmek için önem arz ettiği söylenmektedir (KK1, KK12). Genç kızların anneleriyle birlikte evlerde sedir üzerinde

oturup işleme yaptıkları, oluşturulacak kanaviçe desenlerine birlikte karar verdikleri ve ortaya çıkan ilk kanaviçe işlemeli ürünün ilk çeyiz/sandık eşyası olarak çeyizde yer aldığı edinilen bilgiler arasındadır (KK12). Bu gruptaki kaynak kişilerin genç kızlık zamanlarında arkadaşlarıyla kanaviçe işlemek için belirli günlerde bir araya gelip sohbet eşliğinde birbirlerine işledikleri kanaviçeleri göstererek bezemeler yaptıkları belirtilmiştir. En çok kullanılan kanaviçe desenleri arasında bitkisel motifler yer almaktadır. İşlenen her kanaviçeli çeyiz eşyasının yaşlı kuşakta günümüzde aktif olarak kullanılmakta olduğu görülmüştür (KK1).

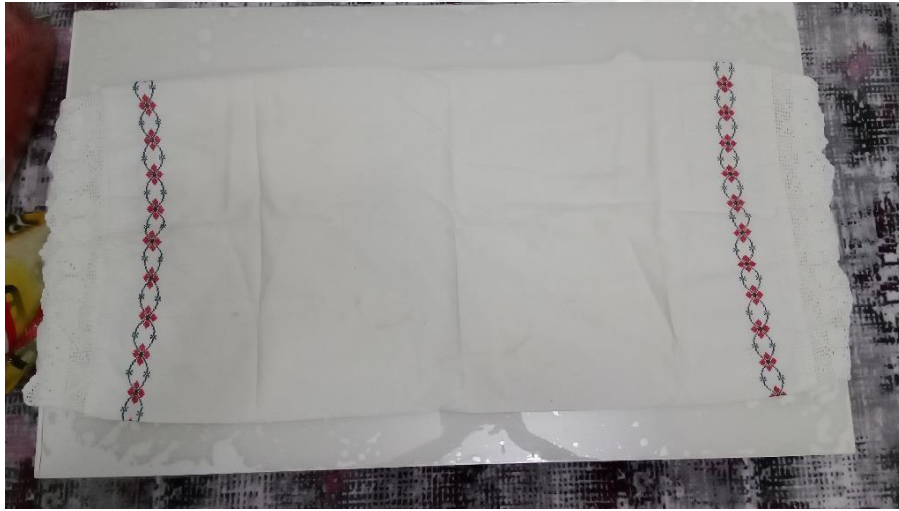

Fotoğraf 5: Kanaviçe işlemeli sandık örtüsü (KK1)

Fotoğraf 6: Kanaviçe işlemeli karyola takımı (KK7)

Orta kuşakta kanaviçe işlemleri daha geniş bir kullanım alanına yayılmış olduğu tespit edilmiştir. Özellikle sehpa örtüleri, peçeteler, masa örtüleri, buzdolabı örtüleri, seccadeler, yastık kılıfları, yorgan kılıfları gibi kullanım alanlarının yine yaygın olduğu görülmüştür. İşlenen kanaviçeler genellikle büyüklerin yönlendirmesi ile yapılmış ve çeyizlerin başlıca parçaları arasında görülmüştür. Bu sebeple yöre çeyizlerinde kanaviçe işleminin gerekliliğine orta kuşakta daha bilinçli şekilde yaklaşmış olduğu söylenebilir. Yaşlı kuşakta kanaviçe işlemek bir zevk ve eğlence eşliğinde de yürütülürken bu yaş grubunda daha çok yapılması zorunlu bir iş olarak görülmektedir. Ayrıca kanaviçe işlemeli çeyiz eşyalarının her ürün grubunda fazla sayıda üretildiği ve gündelik olarak kullanılanların dışında kalanların saklandığı öğrenilmiştir (KK2, KK8, KK10).

Fotoğraf 7: Kanaviçe işlemeli yastık kılıfı (KK7)

Fotoğraf 8: Kanaviçe işlemeli seccade ayaklığı (KK6)

Genç kuşakta ise kanaviçenin çoğunlukla seccade ve havlulara uygulandığı tespit edilmiştir (Fotoğraf 8). Bu kuşakta kanaviçe işlemeli eşyaların varlığının giderek azaldığı bilgisine ulaşılmıştır (KK6). Bunun sebebi olarak genç neslin sabır gerektiren işlere olan ilgisizliği ve zaman kaybı olarak görüldüğü düşüncesinin olduğu belirtilmektedir (KK4). Genç kuşağın çeyizlerinde daha az sayıda kanaviçe işlemeli ürün bulunduğu ve çoğunlukla bu eşyaların anneleri tarafından işlenmiş olduğu bilgisi verilmiştir (KK4, KK6). Yörede işleme sanatının zaman kaybı olarak görülmesi ancak öte yandan aile büyüklerin baskısıyla çeyizlerde mutlaka bulunması gerektiği düşüncesi genç kuşakta kanaviçe motiflerinin baskı tekniği ile yapılmış hazır tekstil ürünlerine karşı yönelim yaratmıştır. Bu tür hazır tekstil eşyalarının sadece misafirler geldiğinde kullanıldığı edinilen diğer bilgiler arasındadır (KK6). Bunun dışında genç kuşak arasında geleneksel yapısını koruyan bireylerin sadece hatıra amaçlı olarak kanaviçe işlemeli çeyiz eşyalarını ata yadigârı olarak sakladıkları belirtilmiştir (KK4, KK6).

Fotoğraf 9: Kanaviçe işlemeli elbise örtüsü (KK7)

Araştırmada kapsamında incelenen işlemeli çeyiz eşyaları üzerinde kanaviçe dışında; sarma, beyaz iş (yörede saten adıyla da bilinmektedir), çin iğnesi, fantezi çin iğnesi ve astragan işi rastlanan diğer işleme teknikleridir.

Sarma diğer adıyla kordon sarma adıyla da tanınmaktadır. Kumaşın üzerine çizilen desen çizgisi üzerine ince bir kordon yerleştirildikten sonra tutturularak sarılması şeklinde uygulandığı ifade edilmiştir (KK2). Kordon sarma işi bir kordonun bir iplikle sarılması işidir (Barışta, 1997: 87 Akt. Çelebilik, 2016: 24). Yörede sarma tekniğini yaşlı kuşakta bir (KK1) ve orta kuşakta (KK9) bir kişi olmak üzere sadece iki kişinin bildiği anlaşılmıştır.

Yöresel adıyla saten işi veya beyaz işin (Fotoğraf 10-11) şu şekilde uygulandığı açıklanmıştır: “İşlenmek istenen desen hazırlandıktan sonra kenarından bir sıra makine nakışı, bir sıra da ince zikzak yapılır. Desenin uç noktasından nakış makasıyla kesilir. Dikiş kenarlarından kumaş parçalarının kesildiği kenarlar kordon adı verilen ipliklerle belli sıklıkta birkaç kez atılarak üzeri sarılır. Bu işlem, desen tamamen bitene kadar kısa kısa kesilerek devam ettirilir” (KK2). Araştırma yöresinde beyaz işi bilen ve uygulayan iki birey olduğu ve bu kişilerin orta kuşakta yer aldığı anlaşılmıştır (KK9, KK10). Yöre çeyizlerinde beyaz işin daha çok bohça ve yastık kılıflarının süslenmesinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Yaşlı ve genç kuşak arasında beyaz işi bilen veya çeyizinde bu tür eşyalar bulunan kişilere rastlanmamıştır.

Fotoğraf 10: Beyaz iş masa örtüsü (KK2)

Fotoğraf 11: Beyaz iş masa örtüsü detay (KK2)

Çin iğnesi yöre çeyizlerinde kullanılan bir diğer işleme türüdür. Bu işleme kasaak üzerine gerilen kumaşın yüzeyinde uzun ve kısa atışlarla gerçekleştirilmektedir. Burada önemli olan renklerin ve koyu-açık tonların boyanmış gibi birbirine kaynaştırılmasıdır (Fotoğraf 12). İplikler birbiriyle öylesine iyi kaynaştırılmalıdır ki hangi rengin nerede başlayıp nerede bittiği belli olmamalıdır. Geçişlerin keskin olmaması oldukça önemlidir. Çin iğnesinde desen tamamen doldurulurken fantezi çin iğnesinde ise desen kenarlarından uzunlu kısalsı olacak şekilde işlenir, orta kısım ise boş bırakılır (KK2).

Araştırma yöresinde çin iğnesi sadece iki kişide bohça (KK8, KK9) ve bebek yastığı kılıfı (KK9) üzerinde tespit edilirken; fantezi çin iğnesinin sadece bir kişide bohça (KK9) işleminde kullanıldığı görülmüştür.

Fotoğraf 12: Çin, fantezi çin iğnesi seccade işleminin detayı (KK6)

Yörede bulunan işlemeli çeyiz eşyaları üzerinde az sayıda da olsa rastlanan bir diğer teknik işe astragan işidir. Masuraya yörede kuka adı verilen merserize pamuk ipliği sarılır ve mekik gevşetilir. Desen kumaşa ters taraftan çizilir ve kasnak ters tarafa geçirilir. Kuka ile aynı renkteki nakış makarası makinaya üstten takılarak işlenir. Makine gerginlik ayarı azaltılır. Astragan işinde nakışın asıl ipliği mekikten gelen kuka ipidir. Kasnak yuvarlak dönüşlü bir hareketle oynatılarak çalıştırılır (KK2). Yörede astragan işine sadece orta kuşakta bir kişide (KK2) sehpa örtüsü (Fotoğraf 12-13) üzerinde rastlanmıştır.

Araştırma yöresinde kanaviçenin çeyiz ürünlerinde ağırlıklı olarak kullanılan bir işleme tekniği olduğu görülmektedir. Kanaviçenin tüm kuşaklarda sıklıkla kullanımının tespit edilmiş olması bu işleme türünün yörede gözde bir işleme ve süsleme tekniği olduğunu göstermektedir. Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde kanaviçe dışında görülen diğer işleme teknikleri bireylerin Halk Eğitim Merkezinde

eğitim olarak ęđrendikleri tespit edilmiştir (KK2, KK9). Bu işleme tekniklerini bilen ve uygulayanların orta kuşakta yer aldığı gęrlmektedir.

Fotoğraf 13: Astragan işi sehpa rts (KK2)

Fotoğraf 14: Astragan işi sehpa örtüsü detay (KK2)

4.1.2.2. Dokuma Çeyiz Eşyaları

Araştırma yöresinde çeyizler için hazırlanan bir diğer önemli eşya grubu ise halı ve kilimlerdir. Halı ve kilimler dokuma grubunda yer alırlar. Belirli iplik gruplarının farklı düzenlerde birbirlerinin alt ve üstlerinden hareketle düğümlemesine dokuma adı verilmektedir (Aytaç, 1997: 1 Akt. Demir, 2019: 25).

Sivas genelinde halıcılığın iki ayrı önemi bulunmaktadır. Bunlardan biri, halıcılığın geçim kaynağı olarak kullanılması diğeri ise kızların el becerisini en iyi şekilde göstermek ve evlendikleri zaman dokudukları halıları çeyiz olarak götürmektir. Özellikle Zara, Kangal, Yıldızeli gibi ilçelerde Elbeyli ve Muşabbahlı halı ve kilimleri dokunmaktadır (Özen, 2008: 91-92). Elbeyli kilimleri küçük boyutlarda tek veya çift olacak şekilde dokunurken; muşabbahlı kilimler 70 arşına kadar yapılmakta ve nakışlar arasında süs eklemek için boşluklar bırakılmaktadır. Adını da bu boşluklardan alan bir kilim türüdür (Özen, 2008: 91).

Sivas halısı; düğüm miktarı, desen ve işlenen kompozisyon olarak orijinallik taşımaktadır. İran etkisi altında kalan bu kilim / halı türünde kapalı düğüm yerine açık düğüm (Sine – İran) kullanılmıştır. Sivas halıları dokunulan santimetre karede 60X60 ya da 50X50 olacak kalitede dokunur. Bu da halının dokunan her karesinde 3600'e kadar düğüm olduğunu gösterir. Düğümlerin sayısı arttıkça desenler de daha fazla belirgin hale gelmektedir (Özen, 2008: 101-103).

Zara halılarında ise en dikkat çeken özellik motiflerdir. Ejder ayakları adı verilen birbirine aktarmalı, simetrisiz ve şeritler halinde ilerleyen motifler var olan diğer motiflerden oldukça farklıdır. Zara halıları, yün Hereke halısından daha sıkı birkaliteye sahiptir (Aydın, 2010: 41-42).

Araştırma yöresinde 60 yaş ve üzeri kuşakta bulunan kaynak kişilerin çeyizleri için kendilerinin dokuduğu Sivas halılarının olduğu tespit edilmiştir (KK1, KK11, KK12). Sivas halısı tespit edilen kişiler, çeyizlik halılarını dokumadan öncesinde alıştırmak için 14-15 yaşlarında anne, teyze, hala gibi aile büyüklerinin eşliğinde küçük boy ahşaptan yapılma ıstar adı verilen tezgâhlarda halı düğümü atmaya öğrenmeye başladıkları öğrenilmiştir. Yörede dokuma tezgâhlarına ıstar yerine, ıyım ağacı adı da verilmektedir. İyım ağaçları çoğunlukla çam ağaçlarından hazırlanmakta ve kolayca aşınıp kırılmayan sağlam ağaç türlerinden tercih edilmektedir (KK1).

Anneler halı, kilim ya da ul dokuması yaparken ıyım ağacından yapılma dokuma tezgâhlarını kızların önlerine koyalar. Kızlar da önceden iğ ile eğirdikleri yünleri alır ve sağ ellerinde bıçak sol ellerinde yünden eğirdikleri ip olacak şekilde dokumaya başlarlar. Halının bozulmaması için öncelikle ul dikilir. ul halıyı daha sağlam bir hale getirmektedir. Devamında halının kendisi ilmeklerle dokunmaya başlanır. Dokunulan her ilmek kirketle (kirkit) aşağı sıkıştırılır. Bu sıkıştırma işlemi halının desenini de ortaya çıkarmak ve daha sık bir doku elde etmektir. Bu işlem halı tamamen bitene kadar devam eder. En son halı kesilir ve altındaki ula dikilir (KK11).

Dokuma halılar, yaşlı kuşakta el emeği göstergesinin ana teması halindedir. Çünkü dokuma işlemi hem çok dikkat gerektirmekte hem de zahmet barındıran bir iştir. Yörede halı dokuyan kızların o dönemlerde görücülerin dikkatlerini daha çok çektiği belirtilmektedir. Yörede yaşlılarca dokuma yapmak gibi zor bir işi elinin layığı ile yerine getiren genç kızların ev hanımı olma konusunda da becerikli olacağı düşünülmektedir (KK1).

40-59 yaş arası orta kuşakta sadece bir kişide (KK10) Sivas halıları olduğu tespit edilmiştir. Bu halıların kaynak kişinin babaannesinin tarafından dokunmuş olduğu ve çeyizinde yer aldığı, bugün ise ata yadigârı olarak sakladığı anlaşılmıştır. Orta kuşakta bulunan diğer kaynak kişiler tarafından günümüzde dokuma halıların tercih edilmemesinin sebebi olarak; ağır olması, yün ipinden yapıldığı için fazlaca toz barındırması ve temizliğinin zor olması gibi nedenler sıralanmıştır (KK8). Bu kişilerin evlerinde de el dokuması halı örneğine rastlanmamıştır.

20-39 yaş arası genç kuşakta Sivas halısı görülmemekle birlikte daha çok makine halılarının tercih edildiği anlaşılmıştır. Bu kuşakta yöresel dokuma halıların kullanımının olmadığı ve dokumayı da bilmedikleri edinilen diğer bilgiler arasındadır. Genç kuşak arasında yöre çeyizlerinde modern desenlere sahip makine halıların rağbet gördüğü çeyizlerde tercih edildiği anlaşılmıştır.

Fotoğraf 15: Çeyizlik Sivas halısı (KK10)

Fotoğraf 16: Çeyizlik Sivas halısı (KK10)

Fotoğraf 17: Çeyizlik Sivas halısı (KK10)

Fotoğraf 18: Çeyizlik Sivas halısı (KK10)

4.1.2.3. Örme Çeyiz Eşyaları

Araştırma yöresinde çeyiz eşyalarının büyük bir çoğunluğunu el örgüsü çeyizle oluşturmaktadır. Örgüler, ince ve kalın örgüler olarak iki başlık altında ele alınmaktadır. İnce örgüler rubunda; oylar ve danteller yer alırken, kalın örgülerde ise yelek, hırka, çorap, patik, şal gibi çeyiz eşyaları bulunmaktadır (Demir, 2019: 32).

Örücülük sanatı içerisinde oylar, el sanatlarının zarif bir göstergesidir ve asırlardır süsleme geleneğinin bir parçası olarak kullanılmaktadır (Aydın, 2015: 768 Akt. Koç, 2021: 166).

Sivas ili Zara ilçesi çeyiz geleneğinde ise oylar oldukça önemli bir yere sahiptir. İğne, tığ, mekik ve firkete oyları kullanılan malzemelere göre sınıflandırılırken kullanım alanlarının da yörede yazmalar ve şallar şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Her yaş grubunda oyların varlığı hâkimdir. Yörede oylara zembil oyası, çöp oyası, gül oyası gibi çeşitli isimler de verildiği saptanmıştır (KK7).

Fotoğraf 19: İğne oyası (KK6)

Yaşlı kuşakta edinilen bilgilere göre çeyiz için oya yapılacağı zaman küçük yaşlardan itibaren annelerin gözetimi doğrultusunda bu süsleme sanatının öğretildiği ve kız çocukları arasında oya yapımının bir oyun veya yarış haline geldiği bilgisine ulaşılmıştır (KK1, KK11, KK12). Yaşlı kuşaktaki bireylerin daha 13-14 yaşlarında iken öğle namazı ile akşam ezanı okunmadan hemen öncesinde ya da gün arasında bir komşu evinin kapı önünde sırasıyla oturup en güzel oya kim örecektir düşüncesiyle hem yarış hem de eğlence halinde oya yaptıklarını belirtmişlerdir. Tam anlamıyla oya yapmaya başlamadan önce kız çocuklarının annelerinin ellerini izlediklerini söylemişlerdir. Yörede kız çocuklarına oya yapmayı öğretmek ve alıştırmak için öncesinde basit şekilli örneklerle uygulama ve acemi işi oyalarla örmeyi öğrendikleri ifade edilmiştir. El beceresi kazandıkça oyaların daha iyi yapılacağı düşüncesi hâkimdir.

Fotoğraf 20: Şal oyası genel görünüm (KK6)

Fotoğraf 21: Şal oyası detay (KK6)

Orta kuşak ve genç kuşakta bulunan kaynak kişiler oyun ve yarış amaçlı oya yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu kuşaklarda oya yapımına kaynak kişilerin 20’li yaşlarda başladıkları öğrenilmiştir (KK2, KK8, KK9, KK10). Bu durum yörede çeyiz amaçlı oya yapımının yaşlı kuşakta 13-14’lü yaşlar iken, orta kuşakta biraz daha yukarılara çıktığını göstermektedir. Bu durum eskiden yörede kız çocuklarının el becerisine dayalı işler aracılığı ile oyalanması veya eğlenmeleri sağlanırken, sonraları oya gibi ince işlerin çeyiz amacıyla daha bilinçli bir şekilde yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 22: Namaz başörtüsü iğne oyası detay (KK6)

Araştırma yöresinde yaşlı ve orta kuşakta yer alan bireylerin benzetmeler yoluyla oyalara isim verdikleri anlaşılmıştır. Ayrıca kullanılan teknikler veya soyut bezemeler yoluyla da isim verilmektedir. Kibrit çöpünden yapıldığı için “çöp oyası”, üç kız kardeşi temsilen “sıralı güzeller oyası”, birbirine küsmüş eltileri temsilen “küs elti oyası” gibi özel oya isimleri yörede kullanılan birkaç isme örnek gösterilebilir (KK1, KK7).

Fotoğraf 23: Sıralı güzeller oyası (KK7)

Fotoğraf 24: Zembil oyası (KK7)

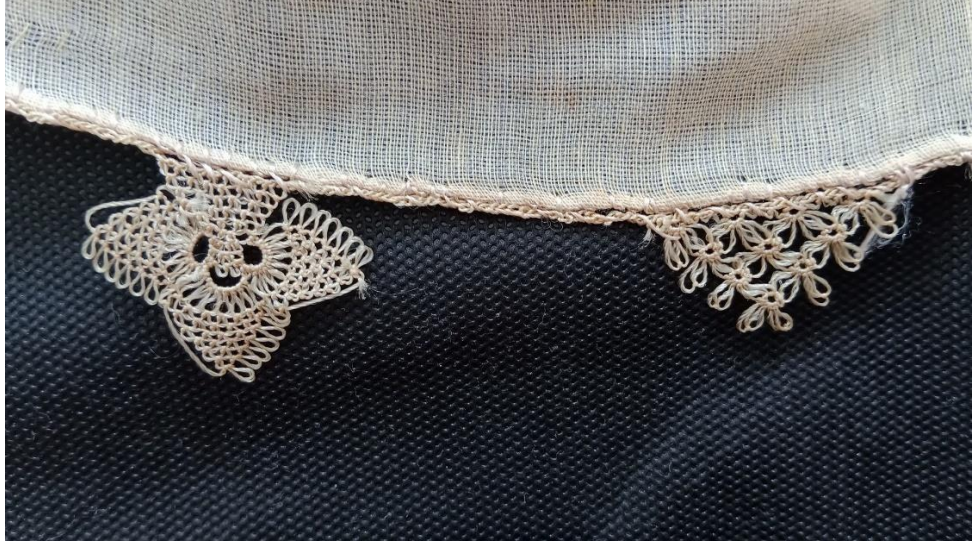

Fotoğraf 25: K s elti oyası (KK7)

Tüm kuşaktan bireyler yörede oya yapımının oldukça önemli olduğunu belirtmiştir. Oyadan,  eyizin incisi şeklinde bahsedilmektedir. Özellikle iğne oylarının zarifliği sebebiyle yöre çeyizlerinde fazlaca tercih edildiği belirtilmiştir (KK1). Örgü eşyaları arasında oyların çeyizlerde sayıca çokluğu ve kullanımı tüm kuşaklarda yaygın bir biçimde görülmektedir.

Fotoğraf 26:    güzeller oyası (KK7)

Fotoğraf 27: Çiçek ve üçgen bezemeli oya (KK7)

Danteller yöre çeyizlerinde yer alan bir diğer örme çeyiz öğeleridir. Danteller veya halk arasındaki ismiyle tenteneler ait olduğu kültürden ve içinde bulunduğu dönemin teknik ile hammaddesinden etkilenen bir üründür. Örme sanatı içerisinde dantel yapımı da oldukça uğraş isteyen bir süreç gerektiren ince örgüler grubunda yer alır (Yıldız ve Ögüt, 2020: 130).

Tığ yardımı ile oluşturulan dantellerin araştırma yöresi olan Sivas ili Zara ilçesinde her kuşakta önemini koruduğu anlaşılmıştır. 60 yaş ve üzeri kuşakta özellikle sandık örtülerinin ve karyola takımlarında görünümü zenginleştirmek için uç ve ara dantellerinin kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu kuşakta dantellerin farklı iplik kalınlıklarında 50-60-70 numara merserize ipliklerle örüldüğü belirtilmiştir (KK12). İplerin numarası arttıkça kalınlığı da artmakta ve yapılacak dantelin kullanım alanlarına göre ip numarasının tercih edildiği belirtilmektedir (KK1). Yörede karyola takımları için yapılan dantellerde daha tok bir görüntü vermesi amacıyla pamuktan yapılan ipliklerin de kullanıldığı tespit edilmiştir

Fotoğraf 28: Karyola takımı ara dantel (KK9)

40-59 yaş aralığındaki orta kuşakta pamuk ipliğinin yanında ulaşımı daha kolay ve ucuz olan orlon ipliklerin de kullanıldığı görülmüştür. Yörede dantel yapımında kullanılan malzeme konusunda karma bir yapının olduğu söylemek mümkündür. Yatak örtülerini süslemek için kullanılan uç ve ara dantellerin varlığının bu kuşakta dadevam ettiği belirtilmiştir.

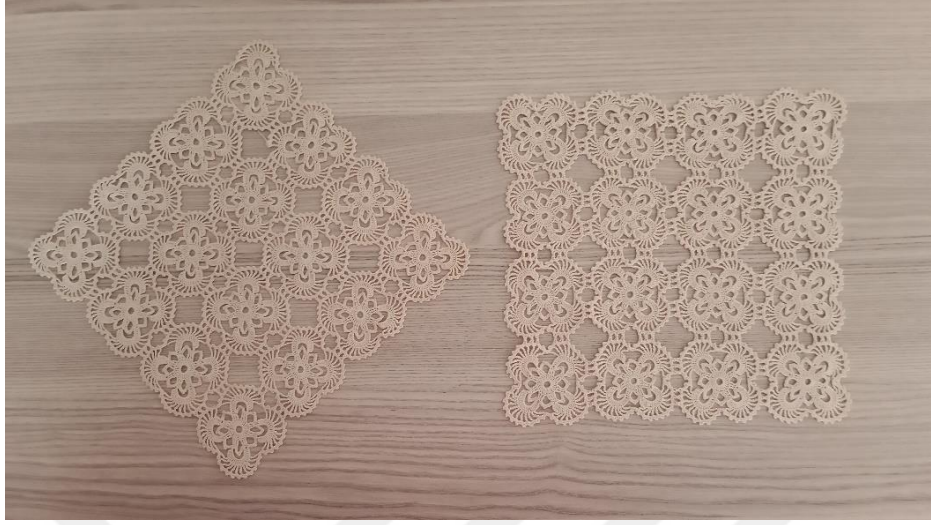

Fotoğraf 29: Karyola eteği dantel (KK3)

Fotoğraf 30: Karyola eteği detay (KK3)

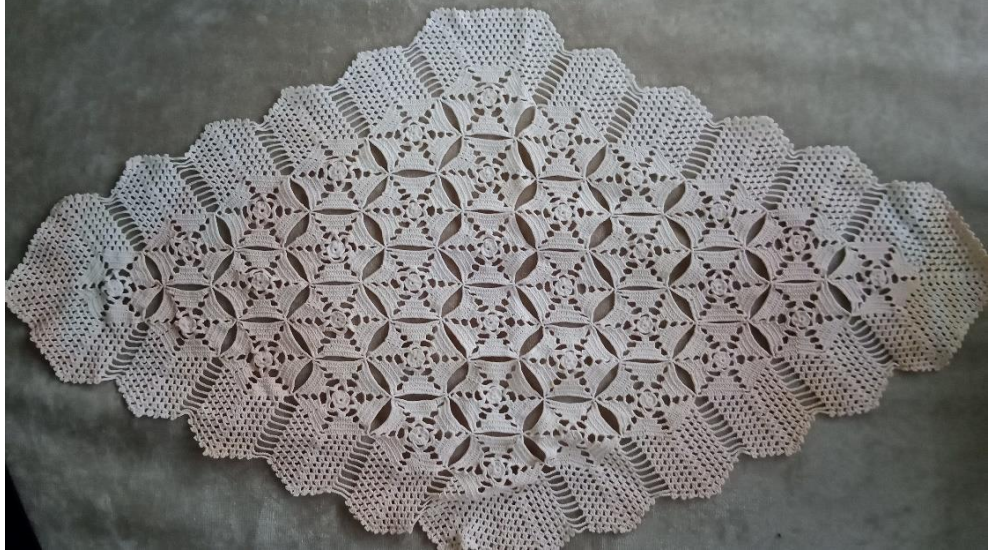
20-39 yaş arasındaki kuşakta ise hazırlanan dantel içerikli çeyiz ürünlerinde malzemenin değiştiğini ve tamamen sentetik ip kullanımına geçildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte ulaşımının daha kolay olması nedeniyle makine üretimi hazır dantellerin de tercih edildiği bilgisine ulaşılmıştır. Bu kuşakta el örgüsü uç ve ara danteli çeyiz örneğine sadece bir kişide rastlanmıştır (KK4).

Fotoğraf 31: Vitrin takımı örneği (KK2)

Fotoğraf 32: Yatak odası takımı (KK10)

Fotoğraf 33: Tepsi örtüsü (KK10)

Fotoğraf 34: Uç danteller (KK9)

Fotoğraf 35: Havlu kenarı (KK6)

Fotoğraf 36: Havlu kenarı detay

Bir diğeri örgü grubunu oluşturan bölümde ise şiş ile örülen kazak, yelek, hırka, patik ve çorap gibi çeyiz eşyaları yer almaktadır. Özellikle Sivas çorapları hem ünüyle hem de önemiyle gelin olacak kızların çeyizlerinde mutlaka bulunmaktadır.

Fotoğraf 37: El Örgüsü Yelek (KK4)

Fotoğraf 38: El Örgüsü Yelek (KK5)

Çorap, Farsça'da "gûrab"; Arapça'da "carb" şeklinde adlandırılmış, dilimizde ise "çorap" şeklinde kullanılmaktadır (Özen, 2008: 147).

Çoraplar, gündelik kullanım için yapılırken gündelik olmayan çoraplar da mevcuttur. Bu çoraplardan biri de gelinlik kızlara hazırlanan çeyizlik çoraplardır. Çeyizlik çorapların sanat değeri oldukça yüksektir. Özellikle genç kızlar aşk, özlem gibi duygularını renkler ve desenlerle ördükleri çoraplar üzerinde dile getirirler. Renklerin fazla olması örülen çorabın değerini arttırırken nakışlara göre isimler de verilmektedir. Koçboynuzu, kırkbayır, bekâr biti, zencirli gibi isimler birkaç örnek olarak sıralanabilir (Özen, 2008: 155-156). Genç kızların ve kadınların ördükleri çoraplar erkeklere örülen çoraplara göre daha fazla dikkat çekici olmaktadır. Kadın ve erkeklerin çorapları da renk fazlalığı ve desenler itibariyle birbirinden ayrılmaktadır (Acar, 1975: 21).

Araştırmaya konu olan Sivas ili Zara ilçesinde çeyiz eşyaları arasında çoraplar ve patikler oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Alan araştırması kapsamında kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde yöre çeyizlerinde el örgüsü çorap ve patiklerin var olduğu ve halen çorap ve patik örmeye devam edildiği bilgisine ulaşılmıştır (KK4, KK5, KK6, KK8, KK9, KK10).

Araştırma yöresinde özellikle yaşlı kuşak için örme çorapların (Fotoğraf 39) ayrı bir önemi vardır. Kadınlar ve erkekler için özellikle kış mevsiminde sert karasal iklim sebebiyle ayakları sıcak tutmak için çorap örücülüğüne ağırlık verilmiş ve zamanla da gelişen süslemeler yörede çoraplar ayrı bir anlam kazanmıştır. Yaşlı kuşakta yer alan kaynak kişilerin tamamında kullanımdan ötürü eski örneklerle erişim sağlanamamış; ancak diğer kuşaklarda toplamda altı kişide el örgüsü çoraba ve patiklere ulaşılmıştır (KK4, KK5, KK6, KK8, KK9, KK10). Yörede günümüz çeyizlerinde çorap örücülüğünün sıklık bakımından azaldığı görülmüş olsa da halen devam ettiği belirtilmiştir. Çoraplar, genç kuşakta gündelik kullanım dışında gelen özel misafirlere hediye edilmek amacıyla da muhafaza edilmektedir. Yörede özellikle gebe ve lohusa olan kadınlara el örgüsü yün çorap giydirilmesi önemlidir.

Gebe ve lohusa olan kadınların çoraplarında özellikle beyaz zemin üzerine kırmızı işlemler yapılmaktadır. Bu şekilde yapılmasının sebebi ise kadını alkarısından korumaktır. Bununla birlikte özellikle üşütme ve soğuk algınlığı gibi hastalıklarda da yün çorabın ayrı bir önemi vardır. Bu tarz hastalıkların ayakların üşütülmesi sebebiyle ortaya çıktığını savunan yöre yaşlıları (KK1, KK11, KK12) hastalıklardan korunmak için yün çorap giyilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Fotoğraf 39: Çeyizlik Sivas çorabı (KK10)

Çoraplar dışında kalın örgü grubunu oluşturan yelek ve hırkalara da her kuşakta rastlanmış, örücülük içinde gündelik veya özel günlerde kullanım üzere çeyizlere hırka ve yelekler yapıldığı tespit edilmiştir. Gündelik kullanım için örülenlerin daha sade olduğu özel günlerde kullanılmak üzere örülenlerin hırka ve yeleklerin ise daha süslü olduğu saptanmıştır.

Fotoğraf 40: Al basması ve hastalıktan korunmak için göz motifli çorap (KK11)

Fotoğraf 41: Eli Belinde ve Su Yolu motifli Sivas çorabı (KK11)

Fotoğraf 42: Eli Belinde motifli Sivas çorabı (KK11)

Fotoğraf 43: El örgüsü çeyizlik çorap ve patikler (KK6)

Fotoğraf 44: Model üstünde yöreye ait el örgüsü patik

Fotoğraf 45: Model üstünde Sivas çorabı (KK6)

4.1.3. Çeyiz Hazırlığında El Becerisinin Önemi

Araştırma yöresinde çeyiz hazırlığı sırasında el emeğine dayalı ürünlerin oldukça önemli olduğu anlaşılmıştır. El emeği ürünlerin fazlalığı genç kızların çeyizlerine önem verdiğini göstermektedir. Ayrıca çeyizin, bir genç kızın hayallerini temsil ettiği ve bu sebeple hayallerin gerçeğe dönüştürülmesi konusunda oldukça önemli olduğu belirtilmiştir (KK1, KK5, KK2). Bu nedenle çeyiz hazırlama sürecinde kız çocukların küçük yaşlardan itibaren (10-11 yaşlarında) çeyizlerini hazırlamaya başladıkları, sokakta arkadaşlarıyla birlikte en güzel danteli örmek şeklinde yarışlar yapıldığı dile getirilmiştir (KK2, KK4, KK11, KK12).

Bir kızın evlenme vakti gelmeden daha çocuk yaşlarında çeyiz hazırlamaya başlanır. Bu hazırlığa önce kızın annesi başlar, çeyiz hazırlamanın maddi külfeti arttıkça ailenin diğer kadın üyeleri de yardım amaçlı devreye girer (KK2, KK3, KK11). Çeyiz hazırlayan genç kızların el becerilerine önem verildiği, koca evine gidene kadar ne kadar maharetli ise çeyizinin de o kadar bol olacağı inancı hâkimdir. Genç kız evlendiği zaman erkek tarafının genç kıza hazırlamış olduğu çeyizi üzerinden gelinlik derecesini değerlendirdiği ifade edilmiştir (KK2, KK7, KK10). Genç kızların el becerisinin olması ileride ihtiyacı olduğunda söküğünü dikmesi, kendi başının çaresine bakması, çeyizinden bir parça eksildiği ya da eskidiği zaman tamir edebilmesi açısından mühim olduğu dile getirilmiştir (KK6, KK9). Bu durum genç bir kızın maharetli ve çözüm üreten bir yapıya sahip olması nedeniyle evlilik hayatında başarılı olacağının göstergesi şeklinde ifade edilmiştir (KK8, KK10).

Araştırma yöresinde yapılan yüz yüze görüşmelerde ve çeyiz incelemelerinde yörede el emeği ürünlere oldukça değer verildiği görülmüştür. El emeği ürünlerin fazla olması genel itibari ile genç kızın maharetli ve elinin her işe yatkın olacağını göstermektedir.

Arife Karakuş (KK1) ‘‘Bir kızın çeyizinin fazla olmasını o yöredeki kadınların hamarat olduğunun göstergesidir’’ şeklinde ifade etmiştir. Hümeysra Koç (KK2) ‘‘Yörede evlenecek kızın çeyizi el emeği ürünleri bakımından fazla olursa yöre halkının gözünde kızın değeri artar’’. Dilek Karakuş (KK3) ‘‘Kızın el emeği ürünleri

fazla olursa kız maharetli olduğundan gideceği eve uğur ve bereket getireceğine inanılır” şeklinde yorumlarda bulunmuşlardır.

Selda Atay (KK4) “Çeyiz eşyalarında hazır ürünlerin hep aynı olması nedeniyle el emeği ürünlerinde çeyizi hazırlayanların kendi yorumunu katmasıyla farklılık olacağından yörede çeşitlilik zengin olacaktır” şeklinde dile getirmiştir. Sevda Doldur (KK5) “Her yörenin çeyiz anlayışının ve miktarının değişiklik göstermesi nedeniyle kendi yöresindeki el emeği ürünlerin fazla olmasının yöredeki kadınların ve kızların becerisini, çalışkanlığını gösterir” yorumunda bulunmuştur. Nazlı Çınar Karkuş (KK6) “Yörede el emeği fazla olursa oradaki çeyiz hazırlığında bulunan kadınların çeyize manevi anlamda ne kadar çok değer verdiğini gösterir” şeklinde düşüncesini belirtmiştir.

Dilek Tüzüntürk (KK7) “El emeği ürünlerin fazla olması yöredeki kadınların becerisini temsil eder” demiştir. Nazlı Altın (KK8) “El emeği ürünlerinin fazla olması yörede kızın çeyizine çokluk anlamı katar, aksi takdirde babasının evinden doğru düzgün bir çeyiz eşyası getirmediği gibi söylentilere sebep olur” ifadesini kullanmıştır. Hülya Gümüş (KK9) “Yörede yapılan çeyiz hazırlığında el emeği ürünlerinin fazla olması oradaki kızların çeyiz hazırlığına ne derece önem verdiğini gösterir” şeklinde yorumda bulunmuştur.

Hatice Yüksektepe (KK10) yörede el emeği ürünlerin fazla olmasının anlamını, “Kızın ve kıza çeyiz hazırlığında yardım eden herkesin el maharetini gösterir” şeklinde dile getirmiştir. Dursaliye İnan (KK11) “Çeyiz, evin süsüdür ve el emeği ürünlerinin fazla olmasının da gelinin evinin süsüne değer verdiğini gösterir” şeklinde ifade etmiştir. Seval Göktaşoğlu (KK12) ise “Bir yörede evlenecek bir kızın çeyizinde el emeği ürünleri ne kadar fazla ise o yörede kızın gittiği yerde nüfuzlu olacağını göstermektedir” şeklinde yorumda bulunmuştur.

Araştırma yöresinde görüşme yapılan kaynak kişilerin aktarımlarına bakıldığında, yörede her kuşakta çeyizlerde el emeği ürünlerinin fazla olması o yöredeki kızların; maharetli olduğu, çeyizine önem verdiği, gittiği yerde çeyizinin miktarı ile doğru orantılı olarak söz hakkına sahip olması açısından önemli olduğu anlaşılmaktadır.

4.1.4. Yörede Çeyiz Eşyası Olarak Hazırlanan Ürünler

Yörede yapılan alan araştırmasında yaşlı kuşaktan genç kuşağa kadar ortak şekilde tespit edilen el emeği çeyiz eşyaları arasında; patikler, örme çoraplar, oyalı yazmalar, kanaviçe işlemeli yatak takımları, pike takımları, dantelli sandık örtüleri ve yatak takımları, mutfak takımı, havlu kenarları, seccadeler, çeşitli türden danteller, lifler, yelekler, hırkalar bulunmaktadır.

Fotoğraf 46: Yatak örtüsü (KK4)

Fotoğraf 47: El örgüsü patikler (KK5)

Fotoğraf 48: Tülbentler (KK5)

Fotoğraf 49: Lifler (KK7)

Yaşlı kuşakta kanaviçe işlemeli mutfak perdeleri, yanak (küstüm) yastıkları için örülmüş ara dantelleri ve yastık kılıfları, mutfak terekeleri için örülen danteller ve dokuma halılar hazırlandığı tespit edilmiştir. Bu eşyaların dışında satın alınan çeyiz eşyaları arasında ise buzdolabı, koltuk örtüleri, çamaşır yıkamak için kazanlar, leğenler, bakır tencereler, yoğurt mayalama kazanları, bakır tabak ve bardakların hazır alındığı tespit edilmiştir.

Orta kuşakta da ara dantelli yastık kılıflarının, yatak örtülerinin, karyola takımlarının yapımına devam edildiği anlaşılmıştır. Orta kuşakta yaşlı kuşaktan farklı olarak elde yapılan perdelerin yerini makine işi hazır perdelerin aldığı tespit edilmiştir.

Bununla birlikte yaşlı kuşakta elde dokuması halılar çeyiz için hazırlanırken orta kuşakta ise halıların hazır olarak satın alındığı saptanmıştır.

Genç kuşakta ise el emeği ürünlerin diğer iki kuşaktan farklı olarak ara dantellerin bu yaş grubunda görülmediği tespit edilmiştir. Ara dantelli karyola takımlarının yerini hazır yatak örtülerinin aldığı belirlenmiştir. El dokuması halılar bu kuşakta görülmemekle birlikte, makine halılarının tercih edildiği tespit edilmiştir.

4.1.5. Çeyiz Eşyaları Arasında Gerekli Görülmeyen Parçalar

Çeyiz hazırlama sürecinde satın alınan ya da hazırlanan bazı eşyalar sonrasında çeyiz sahipleri tarafından gereksiz ya da kullanışsız görülebilmektedir. Bu durum çeyizin hazırlandığı zaman ile kullanıldığı zaman arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Zamana ve mekâna bağlı olarak ihtiyaçların kullanım durumu değişebilmektedir.

Alan araştırması sırasında bu soruya verilen cevaplar arasında kaynak kişilerden Nazlı Altın (KK8) “çeyizde yapılan çoğu eşyanın gereksiz olduğunu” belirtmiş ancak hangi eşyaların gereksiz geldiği konusunda bir açıklamada bulunmamıştır. Diğer kaynak kişiler ise hazırlanan çeyiz eşyalarını “gerekli birer parça olarak gördüklerini” ifade etmişlerdir.

4.1.6. Yörede Çeyiz Hazırlığı Sırasında Cinsiyet Farkı

Yörede çeyiz hazırlığı esnasında cinsiyet farkının olduğu tespit edilmiştir. Araştırma yöresinde kız çocuklarına çeyiz hazırlanmakla fakat erkek çocuklarına çeyiz eşyası hazırlanmamaktadır. Kız çocukları için hazırlanan çeyiz parçalarından; bir çift patik, bir çift örme yün çorap, bir adet tülbent, bir adet lif veya bir adet havlunun erkek evlada damat olunca hediye olarak verildiği bilgisine ulaşılmıştır.

4.1.7. Erkeklerin Çeyize Katkısı

Çeyiz hazırlığı uzun soluklu ve masraf gerektiren bir hazırlık sürecidir. Araştırma yöresinde kadın ve genç kızların el emeği olarak çeyizlere katkısı oldukça fazladır. Bunun yanı sıra hazırlanacak çeyizlerin yapımında kullanılacak karşılayacak malzemelerin temininde de kadınların rolü oldukça önemlidir. Örneğin el halıların dokunmasından önce kadın ve genç kızların iplik eğirme, boyama gibi işlemler sırasında da sorumlulukları bulunmaktadır. Kadınlar çoğunlukla iş hayatına dâhil olmadıkları için çeyiz hazırlığının maddi külfeti erkekler tarafından karşılanmaktadır.

4.1.8. Çeyiz Eşyaları Arasında Özel Parçalar

Yörede çeyiz eşyalarının kız çocuklarının küçük yaşlarından itibaren hazırlanmaya başlandığı anlaşılmıştır. Ancak aile büyüklerinden miras, hediye veya hatıra yoluyla intikal eden çeyiz eşyaları da olmaktadır. Hazırlanması uzun zaman alan çeyizler her dönemin yaşamsal izlerini taşımaktadır. Bu sebeple eski çeyiz eşyalarının manevi değeri nedeniyle ayrı bir anlam taşıdığı belirtilmektedir.

Araştırma yöresinde yapılan yüz yüze görüşmeler sonucunda Arife Karakuş (KK1) çeyizinde annesinden kalan başörtüsünün, Hümeysra Koç (KK2) anneannesinden kalan turuncu renkli fincan takımının kendileri için çok değerli olduğunu dile getirmiştir.

Selda Atay (KK4) düğününe çok yakın bir zaman aralığında annesinin ördüğü bir masa örtüsünü yetişmemesi üzerine, komşuların annesine yardım etmesiyle tamamlanan masa örtüsünün kendisi için oldukça değerli olduğunu ifade etmiştir. Sevda Doldur (KK5) ilk kazancıyla satın aldığı pike takımının, yazmalarının ve patiklerinin kendisinde özel bir yeri olduğunu belirtmiştir. Nazlı Çınar Karakuş (KK6), anneannesinden kalan patik ve başörtüsünün çeyizindeki en değerli iki parça olduğunu dile getirmiştir.

Dilek Tüzüntürk (KK7), annesinden kalan tülbentlerin, patiklerin, liflerin, karyola takımının ve havluların değerli olduğunu ifade ederken; Nazlı Altın (KK8), yatak örtüsünün ve yemek takımlarının kendisi için çeyizindeki özel parçalar olduğunu

dile getirmiştir. Hülya Gümüş (KK9) ise yatak odası takımının kendisi için değerli olduğunu söylemiştir.

Hatice Yüksektepe (KK10), köydeki baba evine götürüp bıraktığı çay tepsisini önemli olarak görürken; Dursaliye İnan (KK11), annesinin çeyizine süs amaçlı diktığı kendisinin genç kızlık halini temsil eden örme bebeğin özel bir parça olduğunu ifade etmiştir. Seval Göktaşoğlu (KK12) ise çeyizinde çocukluğundan kalma topaçların kendisi için önemli olduğunu söylemiştir. Topaçları babasının evlense de çocukluğunu ve baba evini hiç unutmaması için çeyizine koyduğunu belirtmiştir.

4.1.9. Satın Alınan Çeyiz Eşyaları

Araştırma yöresinde çeyiz hazırlığında tüm eşyaların el emeğine dayanmadığı ve bazılarının her dönemin ihtiyaçlarına göre satın alınan çeyiz eşyaları oldukları anlaşılmıştır.

Yaşlı kuşakta bulunan kaynak kişilerden Arife Karakuş (KK1), Dursaliye İnan (KK11) ve Seval Göktaşoğlu (KK12); mutfak araç-gereçleri arasında olan terekeyi, bakır tencereleri, birkaç alüminyum tencereyi, bakır bardak takımlarını, yer sofrasını ve bakır tabakları; çamaşır yıkamak için bakır kazanları, leğenleri; birkaç adet elbiseyi satın aldıklarını belirtmiştir.

Orta kuşaktaki kaynak kişilerden Hümevra Koç (KK2), Dilek Karakuş (KK3), Sevda Doldur (KK5), Dilek Tüzüntürk (KK7), Nazlı Altın (KK8), Hülya Gümüş (KK9) ve Hatice Yüksektepe (KK10); yatak odası takımlarını, oturma gruplarını, beyaz eşyaları, salon takımlarını, perdeleri, halıları, mutfak araç-gereçlerini ve özellikle çeyize koyulacak koca evine götürülecek birtakım kıyafetlerini hazır aldıklarını belirtmişlerdir. Bu kuşakta bir önceki kuşağa göre teknolojik aletlerin alınımının ve kullanımının arttığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte bakır eşyaların yerini porselenlerin, emayelerin, teflonların ve çeliklerin aldığı belirtilmiştir.

Genç kuşakta bulunan Selda Atay (KK4) ve Nazlı Çınar Karakuş (KK6) ise bir önceki kuşakta olduğu gibi yatak odası takımlarını, salon takımlarını, oturma gruplarını, perde ve halılarını, mutfak araç-gereçlerini, giyim-kuşam eşyalarını hazır olarak temin ettiklerini belirtmişlerdir. Bir önceki kuşakta görülmeyen ancak bu

kuşakta tespit edilen birkaç eşya daha mevcuttur. Bunlar arasında düdüklü tencere, kahve pişirmek için cezvenin yerine kahve makinelerinin satın alındığı, ayrıca orta kuşakta satın alınan beyaz eşyalar arasında bulaşık makinesi bulunmazken genç kuşakta bulaşık makinasının satın alınan çeyiz eşyaları arasına girdiği anlaşılmıştır.

Yöre çeyizlerine satın alma yoluyla dâhil edilen çeyiz eşyalarını belirli başlıklar halinde incelemek mümkündür.

4.1.9.1. Yorganlar

Çeyiz eşyalarının bir diğer önemli başlığı ise yastık ve yorganlardır. Yöre çeyizlerinde yastık ve yorganlar çeyizlere gündelik kullanım ve misafir için olacak şekilde iki türlü hazırlanmakta ve gelinin evinde yüklük adı verilen dolaba koyulmaktadır (KK1, KK11).

Tüm Anadolu'da olduğu gibi araştırma yöresinde de çarşı kesiminde yorgancılara diktirilen yorganların yüzeylerinde geometrik ve bitkisel desenler sık kullanılmakla birlikte hayvan motiflerine de yer verilmektedir. Sivas yorganlarında kullanılan bitkisel bezemeler genellikle; zambak, karanfil, menekşe iken geometrik bezemeler de daha çok baklava dilimi kullanılmaktadır (Karaman ve Söylemezoğlu, 2021: 328).

Yörede 60 yaş üzeri kuşağın çeyizlerinde malzemesi tamamen yünden oluşan yorgan ve yastıklar bulunduğu belirtilmiştir. Bu yorganların dış yüzü çoğunlukla saten kaplama olup yapımı için yorgancıya gidilmektedir. Yorganın iç ve dış yüzeyine ait malzemeler yorganı diktirecek kişiler tarafından temin edilmekte ve yorgancılara diktirilmektedir (KK1). Bu yaş grubundaki yorganların dış kaplamasında daha çok parlak turuncu, yeşil ve mavi renkler tercih edilmiştir. Yorganlar, bir çeyizde gelinin yatak odasını ve yatağını süslediği için özellikle gelinlik kızlar tarafından renkli ve parlak kumaşlar tercih edilmiştir (Fotoğraf 47). Yorgancıya dokunması ve dikilmesi için verilen yorganların yapımı sırasında yorgancının parmağına iğne batmadan işlem biterse, gelin olacak kızın çok uğurlu olduğu, tersi durumda ise gelin kızın uğursuz olduğu inancı da bulunmaktadır (KK11). Yorgan dokuma işine pazartesi ya da perşembe günleri başlanmaktadır. İslam inancında bu günler sünnet sayıldığı için bu iki günden birinde başlanır ve bir yorgan iki gün süre içinde bitirmeye özen

gösterilmektedir (KK12). Bitirilen yorganlar teslim alındıktan sonra evlenecek kıza ait yüklük adı verilen dolaplara beyaz kumaşlarla güzelce sarılır ve çeyiz serileceği güne kadar ara ara havalandırma işlemi yapılarak muhafaza edilmektedir (KK1).

Fotoğraf 50: Gelin için yorgan yüzü (KK1)

40-59 yaş arası kuşakta yorgan malzemeleri yün, pamuk gibi karma bir malzemeye dönüşmektedir. Bu yaş grubunun yorgan yüzlerinin kaplamasının yaşlı kuşakta olduğu gibi renkli ve saten kumaş şeklinde olduğu görülmüştür. Bu kuşakta yorganların malzemelerinin satın alınmasının yanı sıra önceden dikilmiş olan yorganlardan temin edildiği de belirtilmiştir (KK2, KK3, KK5, KK7, KK8, KK9). Orta kuşakta süsleme olarak yorganların dış kaplama yüzeyine ara dantellerin dikildiği uygulamalar görülmüştür. İç malzemesi yün ya da pamuk; dış malzemesi yine renkli ve parlak saten kumaştan hazırlanan yorganların, üst ve alt kısımları patiska kumaşla ve ağız kısmına örülmüş danteller eklenerek süslenmiştir. Süslenen çeyizlik yorganlar hurçlar içerisinde muhafaza edilerek yine belli aralıklar ile havalandırılarak saklanmıştır.

Genç kuşakta ise çeyizlerde artık pamuk ve silikon malzemeli yorgan ve yastıkların kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu yaş grubunda sadece bir kişide iç

malzemesi yün dış malzemesi saten ve aynı zamanda dantelli yorgan kaplaması bulunan örnek olduğu görülmüştür. Kaynak kişi tarafından bu yorganın kendisine vefat eden annesinden hatıra olarak kaldığı bu sebeple kullanmadığı belirtilmiştir (KK4).

Yörede el yapımı yün yorgan kullanımının çeyizlerde yer almadığını ve kullanım olarak ise sadece en yaşlı kuşakla sınırlı kaldığı anlaşılmıştır. Orta kuşağın çeyizlerinde yer alan dış yüzeyi saten kaplamalı el yapımı yorganların kullanımı bugün devam etmekle birlikte, genç kuşakta bu tarz yorganların tamamen ortadan kalktığını söylemek mümkündür.

Yastıklar, yaşlı kuşakta tek ve uzun yastık şeklinde kullanılırken orta kuşak ve genç kuşaktaki kişilerde küstüm yastık adı verilen karı ve kocaya birer adet olacak şekilde küçük ebatlarda yastık kullanıldığı saptanmıştır. Kaynak kişilerden alınan bilgiye göre küstüm yastıklar yaşlı kuşakta da bulunmakta ancak kullanım durumu orta kuşak ve en genç kuşaktaki olduğundan farklıdır. 60 yaş üzeri kuşakta küstüm yastıkların eşlerin birbirine darıldığı, gücendiği zaman tek ve uzun yastıkta birlikte yatmak istemeyip tek olan küstüm yastıkları tercih ettiği böylelikle kırgınlıklarını bu yastıklar vasıtasıyla dile getirdikleri görülmüştür (KK1, KK11). Yaşlı kuşakta küstüm yastıkların çeyizlerde bir olumsuz hali belirtmek üzere kullanıldığı görülürken; orta kuşak ve genç kuşakta ise bu yastıkların gündelik kullanım için tercih edildiği tespit edilmiştir.

4.1.9.2. Bakır Çeyiz Eşyaları

Sivas ili Zara ilçesinde çeyiz eşyalarında bir diğer önemli çeyiz eşyaları ise hammaddesi metal olan eşyalardır. Bakırcılığın özellikle Anadolu'da önemli bir geçmişi vardır. Tabiatla oldukça bol bulunan ve arıtımı yapılarak kullanılan maden bakırdır (Özen, 2008: 190). Sivas'ta da bakıra oldukça önem verilmektedir ve bakır eşyaların satıldığı, kalaylama işleminin yapıldığı bir çarşı da bulunmaktadır (KK1).

Sivas'ta üretilen mutfak eşyalarının Orta Anadolu ve Orta Karadeniz'de bulunan pek çok şehrindeki bakır eşyalar ile sanatsal bütünlük ve benzerlik içerisinde. Üretilen güğümler, ibrikler, kazanlar Sivas'taki üretim atölyelerinin tarzını yansıtmaktadır (Belli, 1993: 152-154 Akt. Subaşı ve Aslan Kalay, 2016: 260).

Sivas'ta 30 ile 50 yıl öncesinde hemen hemen her evde bulunan bakır kaplar arasında; aşırma, bakraç, güğüm, kahve güğümü, helki, kepçe, kevgir, kuşhane, leğen, ibrik, sahan, sini, tencere ve tepsiler bulunmaktadır (Özen, 2008: 192-193-194-195-196-197).

Sivas genelinde olduğu gibi Zara ilçesinde de bakırdan yapılan eşyalar oldukça önemlidir. Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde 60 yaş ve üzeri kuşakta bakır kap kacak kullanımının eskiden oldukça yaygın olduğu ve çeyizlerinin bir parçası olduğu öğrenilmiştir. Ancak bu bakır eşyalara örnek olarak sadece iki kaynak kişide (KK1, KK11) erişim sağlanabilmiştir.

Orta ve genç kuşakta yer alan kaynak kişiler ise değişim gösteren çeyiz eşyaları arasında bakır eşyaların ilk sırada yer aldığı ve bakır kapların yerini günümüz çeyizlerinde tamamen çelik, porselen, alüminyum, plastik, döküm gibi mutfak eşyalarının aldığını belirtmişlerdir.

Sivas'ta bakırcılığın önemi oldukça büyüktür. Yörede çok önceden bakır eşyalar hem imal edilmekte hem de evlerde kullanılmaktaydı. Bir kızın çeyizinde bakır eşyaların olması evlenecek kızın ve ailesinin nüfuzunu göstermektedir. O dönemlerde bakır önemli bir hammadde olduğundan bakırdan üretilen ve evlerde kullanılan eşyalar da oldukça değer görmekteydi. Günümüzde bakırcılık ve bakır eşyalarının kullanımı azalmakla birlikte neredeyse yok olmuştur. Elde edilen bilgiler dâhilinde de sadece en yaşlı gruptaki kuşakta bakır eşyaların varlığı saptanmıştır. Bu eşyaların bazıları kullanılmamakta, süs eşyası veya hatıra amacıyla korunmaktadır. Günümüzde bakır eşyaların kullanımının azalmasına sebep olarak; kullanımının oldukça zahmetli olması ve belli bir süre sonra kalaylanması gerektiği, aksi takdirde zehirlenmelere sebep olacağı gösterilmiştir (KK1). Bu nedenle de kullanırken dikkatli olunmalı ve kalaylama işlemleri çok iyi yapılmalıdır (KK11). Ancak bakır tencerelerde pişirilen yemeklerin daha lezzetli olduğu da belirtilmektedir (KK12). Eski zamanlarda tabaklara pay edilerek yemek yeme usulü olmadığı için bakır tencerelerde pişirilen yemeklerin yine bakırdan yapılmış genişçe servis tabaklarına konduğu ve yer sofrasında ortadan hep birlikte yendiği edinilen diğer bilgiler arasındadır. Aile üyelerinin de tahta kaşıklar ile yemeklerini ortadan yedikleri belirtilmiştir (KK1, KK11).

Yörede evlenecek kızların, eski zamanlarda kendilerine görücü geldiği veya kız istemeye gidildiği zaman bakır bardaklarda şerbet ikram edildiği belirtilmiştir. Mevsim yaz ise bakır bardakların, iyice soğutulduğu ve şerbetin misafirlere öyle sunulduğu söylenmiştir (KK12).

Zaman içinde değişip dönüşen sosyal ve ekonomik yapı nedeniyle bakır eşyaların günlük yaşamda kullanımı azalmış ve neredeyse bakırcılık mesleğiyle birlikte kaybolmaya yüz tutmuştur. Elde üretilmiş bakır eşyaların yerini artık sanayi üretimi yapıcı ince alüminyum eşyalar almıştır (Kayaoğlu, 1985: 443 Akt. Subaşı ve Aslan Kalay, 2016: 262).

Fotoğraf 51: Bakır kahve öğütücü (KK1)

Fotoğraf 52: Bakır bardaklar (KK11)

Fotoğraf 53: Bakır kepçe (KK11)

Fotoğraf 54: Bakır tencerelerin koyulduğu mutfak tereği (KK11)

Fotoğraf 55: Bakır tepsi ve kevgir (KK11)

Fotoğraf 56: Bakır yemek tabakları (KK11)

Fotoğraf 57: Bakır tencereler (KK11)

Fotoğraf 58: Birkaç bakır eşyası (KK11)

Fotoğraf 59: Bakır süs eşyaları (KK11)

Fotoğraf 60: Bakır şerbet fincanları (KK11)

Fotoğraf 61: Porselen ve cam tabaklar (KK2)

Fotoğraf 62: Alüminyum tencereler (KK2)

Fotoğraf 63: Çelik tencereler (KK2)

Fotoğraf 64: Cam sürahi ve bardak takımı (KK2)

4.1.9.3. Giysiler

Araştırma yöresinde çeyiz eşyası olarak hazırlanan giysilerde de zaman içinde değişim yaşandığı tespit edilmiştir. Yaşlı kuşakta yer alan bireyden yaklaşık olarak elli sene öncesinde evlenecek bekâr kızların çeyizlerine yöresel kıyafetler koymanın oldukça önem arz ettiği bilgisine ulaşılmıştır. Eskiden evlenecek genç kızın çeyizinde yöresel kıyafetlerin olması kızın ve ailesinin gelenek göreneklere bağlılık derecesinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (KK1, KK11, KK12).

Yapılan görüşmelerde 60 yaş ve üzeri kuşakta evlenecek kızın çeyizine bugün kullanımı son bulmuş olan; üç etek, şalvar, fes, saç örgülerini süslemek için belikler, fistanlar, bir çeşit önlük görevi gören yarlıklar koyulduğu belirtilmiştir (KK1, KK11, KK12). Ancak bu kıyafetlerin zaman içerisinde giyim-kuşam anlayışının değişmesiyle birlikte kullanımı son bulmuştur. Geleneksel giysilerin yörede eski önemini yitirmesi, üretimlerinde kullanılan malzemelere ulaşılamaması ve zaman içerisinde eskimeleri sonucunda artık günümüzde kullanılmadıkları anlaşılmıştır.

Çalışmasında yöre giyim-kuşamı hakkında Acar (1975: 18-19-21) şu bilgileri aktarmaktadır; Kadınlar eski dönemlerde öncelikle başlarına fes takarlar. Feslerin ön kısmında maddi duruma göre altın ya da kuruşlar süsleme amacıyla kullanılır. Fesin etrafına sarılan ve genellikle de rengi siyah olan çevre adı verilen bir de kumaş bulunmaktadır. Bunun yanında çiçek desenlerinin ağırlıkta olduğu fistan elbiseler, ipek entari olarak adlandırdıkları gerilik elbiseleri, bu elbiselerin üzerine ceket olarak giyilen müso bulunmaktadır. Bele bağlanan dokusu ağır bir kumaştan oluşan şal ve yarlıklar ile paçalık adını verdikleri şalvarlar da giysiler arasında bulunmaktadır

Fotoğraf 65: Çeyize koyulan nişan elbisesi (KK1)

Yörede 40-59 yaş arasındaki kuşakta çeyize koyulan giysi eşyalarının bir önceki kuşağa göre farklılaştığı anlaşılmıştır. Bu kuşakta ortak bir çeyiz giysisi olarak sadece şalvar kullanıldığı bilgisine ulaşılmış ve yörede iki kişide (KK7, KK10) tespit edilmiştir. Diğer yöresel giysilerin kullanılmadığı anlaşılmakla birlikte eskiden popüler olan ipek ve saten giysilerin yerini günümüz tekstil mamullerinden üretilen giysiler almıştır. Orta kuşakta yöresel kıyafetler arasında sadece şalvarın görülmesi yöresel kıyafetlere olan ilginin yaşlı kuşağa göre oldukça fazla oranda azaldığını

göstermektedir. Orta kuşakta şalvarın temizlik işleri sırasında veya kışlık hamurkesimi gibi yere rahatça oturmak için tercih edildiği, bunların dışında kullanılmadığı belirtilmektedir (KK7, KK8, KK9, KK10).

Genç kuşakta ise şalvar da dâhil olmak üzere yöreye ait geleneksel giysilerin kullanımının tamamen çeyiz eşyaları arasından kalktığı görülmüştür.

4.1.9.4. Diğer Hazır Eşyalar

Çeyiz geleneği içerisinde hazırlanan eşyaların yanı sıra bir takım dayanıklı ev eşyaları da bulunmaktadır. Araştırma yöresinde yaşlı kuşakta elektronik eşyalar evlendikleri dönem olmadığından bu eşyaların yerini çamaşır ve bulaşık yıkamak için leğenler, ev süpürmek için de çalı süpürgelerinin olduğunu belirtmiştir. Orta ve genç kuşakta ise çamaşır makinesi, bulaşık makinası, elektrik süpürgesi ve küçük ev aletlerinin satın alınan diğer çeyiz eşyaları arasında olduğu tespit edilmiştir.

Yaşlı kuşakta çeyiz eşyası olarak sandık eşyaları akıllara gelmekte ve el emeği ürünler ön plandadır. Ancak orta kuşakta bulunan kaynak kişilerden itibaren genç kuşaktaki kaynak kişiler de dâhil olmak üzere çeyiz eşyası algısının zamanla değiştiği görülmektedir. Sandık eşyası adı verilen el emeği ürünler üretilmeye devam edilirken mobilyalar, beyaz eşyalar ve diğer ev eşyaları da çeyiz olarak görülmeye başlanmıştır. Çeyiz alışverişi yapılırken bu eşyaların alımına da önem verilmiştir. Satın alınan bu tür çeyiz eşyalarını eğer kız tarafının maddi durumu yeterli değilse o durumda sadece mutfak ve yatak odası eşyalarını almakta ve geriye kalan tüm ev eşyalarını erkek tarafı karşılamaktadır. Yörede bugün kız tarafının üzerine düşen eşyaları almaya maddi gücü yetmiyorsa tüm eşyalar erkek tarafından satın alınmaktadır (KK1, KK2, KK10, KK11).

4.1.10. Yörede Çeyiz Eşyalarının Satılma Durumu

Alan araştırması kapsamında bilgisine başvuru alan kaynak kişilerden alınan cevaplar doğrultusunda yörede el emeğine dayalı çeyiz eşyası üretilen kişi veya kişiler geçmişte de günümüzde de bulunmamaktadır.

4.1.11. Çeyiz Eşyaları Arasında Yadigâr Parçalar

Araştırma yöresinde gerçekleştirilen görüşmelerde Arife Karakuş (KK1) annesinden başörtüsü, Hümeýra Koç (KK2) anneannesinden fincan takımı, Dilek Karakuş (KK3) annesinden el örgüsü yelek, Selda Atay (KK4) annesinden masa örtüsü, Sevda Doldur (KK5) annesinden patik, Nazlı Çınar Karakuş (KK6), anneannesinden patik ve başörtüsü kaldığını belirtmiştir.

Dilek Tüzüntürk (KK7), annesinden tülbentlerin, patiklerin, liflerin, karyola takımının ve havluların; Nazlı Altın (KK8), teyzesinden yatak örtüsü; Hülya Gümüş (KK9) ise annesinden yatak örtüsü kaldığını dile getirmiştir.

Hatice Yüksektepe (KK10), babasından gümüş çay tepsisi; Dursaliye İnan (KK11) halasından el örgüsü kazak; Seval Göktaşoğlu (KK12) ise babaannesinden takunya kaldığını ifade etmiştir.

Yörede kaynak kişilerden elde edinilen bilgilere göre, aile büyüklerinden yeni evlenecek kıza bir veya birkaç eşyanın yadigâr olarak genellikle kaldığı ve bu çeyiz eşyalarının günümüze kadar özenle saklandığı bilgisine ulaşılmıştır.

4.1.12. Çeyiz Eşyaları Arasında Değişen/Dönüşen Ürünler

Çeyiz eşyaları hazırlandıkları dönem ile kullanıldıkları dönem arasında farklılıklar göstermektedir. Çeyiz hazırlama süreci oldukça uzun bir zamanı kapsadığından kullanılacağı an geldiğinde o dönemde bazı değişim ve dönüşümler meydana gelmektedir.

Teknoloji ve sosyo-ekonomik düzeylerin değişmesi çeyiz hazırlığına da etki etmiştir. Eski dönemlerde hazırlanan veya satın alınan çeyiz eşyaları günümüz şartlarında değişim ve dönüşüm göstermiştir.

Araştırma yöresinde yüz yüze yapılan görüşmelerde yaşlı kuşakta bakır tencereler, tabaklar, bardaklar, yoğurt mayalama kazanları, çamaşır yıkamak için kullanılan leğenler, alüminyum mutfak araç-gereçleri, ev süpürmek için kullanılan çalı süpürgesi, el dokuması halılar ve kilimler, kanaviçe işlemeli perdeler, yünden hazırlanan yorganlar gibi pek çok çeyiz eşyasının artık kullanılmadığı belirtilmiştir.

Orta kuşakta bulunan kaynak kişiler ise bir üst kuşaktaki eşyaların değişim/dönüşümü olarak; teflon-çelik-emaye tencereler, cam ve porselen bardak ve tabaklar, yoğurt mayalama özelliği olan fırınlar, ev süpürmek için elektrikli süpürgeler, makine halıları ve hazır perdeler, çamaşır makinaları şeklinde teknolojik bir dönüşüm olduğu ifade etmişlerdir.

Genç kuşaktaki kaynak kişiler ise diğer kuşaklara göre çeyiz eşyalarındaki değişim/dönüşümü; döküm tencere ve tava setleri, bulaşık-çamaşır ve kurutma makineleri, kahve makineleri, porselen yemek takımları, elektronik mutfak aletleri (hamur yoğurma makinesi, sebze kurutucular gibi) şeklinde olduğunu belirtmiştir.

Her kuşaktan kaynak kişiler el emeği çeyiz eşyalarında niteliksel anlamda bir değişim/dönüşüm olmak yerine sadece ürünlerde kullanılan malzemelerde de değişim/dönüşüm olduğunu belirtmişlerdir. Yaşlı ve orta kuşaktaki kişiler tarafından genellikle yün ve ipek türevi doğal malzemeler tercih edilirken, genç kuşakta bu malzemelerin daha çok sentetik kökenli malzemelere doğru bir dönüşüm yaşadığını ifade etmişlerdir.

4.1.13. Yörede Kullanılan Motif ve Desen Özellikleri

Araştırma yöresinde hazırlanan bazı çeyiz ürünlerinin kendine özgü olarak isimlendirildiği anlaşılmıştır. Bu isimlendirmeler özellikle oylar için yapılmaktadır.

Araştırma yöresinde kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde tespit edilen oya motiflerine ait isimler şunlardır; küstüm çiçeği oyası (KK1), sıralı güzeller oyası (KK2), gül oyası (KK3), papatya çiçeği oyası (KK4), sıralı kalem oyası (KK5), küs elti oyası (KK6), zembil oyası (KK7), çöp oyası (KK8), karanfil oyası (KK9), üç güzel yan yana oyası (KK10), pırpırlı keloğlan oyası (KK11), lale çiçeği oyası ve sümbül çiçeği oyası (KK12) motif isimleri olarak sıralanmıştır. Bu motiflerin kaynak kişiler tarafından çevrelerinde gördükleri çiçek veya eşyayla benzeşim kurarak yapıldığı belirlenmiştir. Örneğin; zembil halk dilinde küfe / hasırdan örülmüş sepet anlamına gelmektedir (KK7). Dilek Tüzüntürk (KK7), eşi çok önceden küfecilik yaptığı için onu beklediği sıralarda tülbendinin oyasını küfeye benzeterek yaptığını ve adını da zembil oyası koyduğunu belirtmiştir (Fotoğraf 24). Hümeysra Koç (KK2) sıralı güzeller oyası annesi, teyzesi ve kız kardeşinin güzelliklerini kadının zarafetini temsil etmesi

amacıyla yapmıştır (Fotoğraf 23). Nazlı Altın (KK8), oyasını kibrit çöpüyle yaptığı için oyaya çöp oyası adını verirken; Nazlı Çınar Karakuş (KK6) ise oyasını işlediği sırada eltisiyle tartışması ve bu sebeple oyasını yapmasının sekteye uğraması nedeniyle oyasına küs elti oyası adını vermiştir. Yörede oyalarda kullanılan motif kaynaklarının özellikle bitkisel kökenli olduğu anlaşılmıştır. Kaynak kişilerden elde edilen bilgilere göre yörede oyalara çiçek benzetmeleri yoluyla isim verildiği tespit edilmiştir.

Yöre çoraplarında ise eli belinde, göz, suyolu gibi motifler bulunmaktadır. Eli belinde dişilik, doğurganlık anlamına gelirken; göz motifi nazardan ve kötü iyelerden korunmak amacıyla yapılmaktadır. Suyolu motifi ise suyun devamlı olmasından yola çıkılarak soyun devamını temsil ettiğini göstermektedir (KK1, KK11). Yöre çoraplarında kullanılan renkler de önem arz etmektedir. Sarı renk hastalıklardan korunmak için kullanılırken, mavi rengin nazardan koruduğu inancı hâkimdir. Mor ve tonları maddi gücü simgelerken, yeşil renk ise “Topraktan gelip toprağa geri dönmek” manasında kullanılmaktadır (KK1, KK10, KK11).

Yörede dokunan halı motiflerine bakıldığında eli belinde, suyolu, göz, hayat ağacı, ev/yurt, akrep, koçboynuzu, yük hayvanı, bukağı/çift bukağı, saç bağı, el gibi motiflere rastlanılmıştır. Eli belinde motifi Anadolu topraklarında sıklıkla kullanılan bir motiftir. Dişilik, doğurganlık gibi anlamlarının yanında bereket, neşe gibi anlamlara da gelmektedir (Yıldırım, 2023: 16). Hayat ağacı, evrenin üç ayrı bölümünü sembolize eder. Yer altı dünya, canlıların yaşadığı dünya ve gökküre olmak üzere üç karakteristik bölümü ifade eder. En önemli özelliği ise yaşam kaynağı olmasıdır (Oyman, 2019: 14). Koçboynuzu ise erilliği temsil etmektedir (KK10). Evlilik çağına gelmiş ve evlenmek isteyen kızlar ise halılara saç bağı motifi işlemektedir (KK1). Bukağı/çift bukağı ise binek hayvanların ayağına bağlanan zincir demektir ve birbirine geçen halkalardan oluştuğu için aileyi temsil etmektedir (KK11). Suyolu da soyun ve ailenin devamını simgeler (KK10). Eller, güç ve kudreti temsil ederken; ev ailenin hâkim olduğu yerin alanını gösterir (KK12). Yük hayvanı geçim kaynağını sembolize eder (KK1). Hatice Yüksektepe’den edinilen bilgiye göre ise halılarda kullanılan akrep motifi korunma amacıyla göz motifi ile birlikte kullanılmaktadır (KK10).

4.1.14. Yörede Çeyiz Sandığı Kullanımı

Çeyiz hazırlığı sırasında en önemli eşya, hazırlanan çeyiz ürünlerinin saklanması ve korunması için gerekli olan çeyiz sandığıdır. Çeyiz sandığı, genç kızlar için küçüklükten itibaren hazırlanan eşyaların korunması ve biriktirilmesi için oldukça önem arz etmektedir.

Araştırma kapsamında Arife Karakuş (KK1), Nazlı Çınar Karakuş (KK6), Dilek Tüzüntürk (KK7), Nazlı Altın (KK8), Hülya Gümüş (KK9), Hatice Yüksektepe (KK10), Dursaliye İnan (KK11) ve Seval Göktaşoğlu (KK12) çeyiz sandıklarının olduğunu belirtmiştir. Diğer kaynak kişiler ise çeyizlerinin hurçlara konulduğunu dile getirmiştir. Çeyiz sandığı olan kaynak kişilerin sandıklarının anne veya babaları tarafından alındığı tespit edilmekle birlikte sandıkların ceviz ağacından yapıldığı saptanmıştır.

Fotoğraf 66: Arife Karakuş'un çeyiz sandığı

Çeyizlerin içerisine konulduğu çeyiz sandıkları aynı zamanda önemli bir çeyiz eşyasıdır. Hammaddesi ahşap olan oymacılık sanatı önceleri ihtiyaç gidermek amaçlı yapılmış olsa da sonrasında insanoğlunun süsleme ve estetik duygusunun ön plana çıktığı bir el sanatı olarak hayat bulmuştur. Zamanla çok zahmetli olması ve zaman alması nedeniyle mobilyalara canlılık kazandırmak için ufak desenler şeklinde

uygulamalar yapıldığı görülmüştür (Afyonlu. 1999: Akt. Özalp ve Sevim Korkut, 2008: 17). Ahşap oymacılığının en güzel örneklerini sunduğu uygulama alanlarından birisi de çeyiz sandıklarındır.

Fotoğraf 67: Çeyiz sandığı ve örtüsü (KK1)

İçerisine çeşitli eşyaları koymak, bu eşyaları saklamak ve onları taşımak amacıyla yapılan gövdesi dikdörtgen şeklinde, kapaklı, bazılarının dört ayağı bulunan malzemesi ağaçtan olan eşyalara sandık denilmektedir (Barışta, 2009: 632 Akt. Beydiz, 2014: 14).

Çeyizlerde kullanılan sandıklar evlenecek olan kızın çocukluğundan itibaren çeyiz amacıyla yapılan eşyaların biriktirilmesi ve saklanması açısından oldukça önemlidir. Çeyiz, bir gelinin evlenme sürecinde en önemli varlığı olduğu için bu varlığın korunması, taşınması için gerekli olan çeyiz sandıklarının da oldukça gösterişli olması gerekmektedir (Beydiz, 2014: 14).

Çeyiz sandıklarının malzemeleri ve üzerindeki süslemeler evlenecek kızın nüfuzunu da göstermektedir. Sandıkların ana malzemesi ağaç dolayısıyla ahşap olduğu için çeşitli ucu sivri metal araçlarla oyularak şekil verilir, oyulan yerlere de çeşitli malzemeler eklenerek süslemelerle zenginleştirilir (Usal, 2010: 161).

Araştırma yöresinde çeyiz sandıklarının varlığı ve bazılarının korunduğu tespit edilmiştir. Bilgisine başvuru yapılan kaynak kişilerin sekizinde çeyizlerinde sandıkları olduğunu belirtmiştir. Bu kişilerin üçü 60 yaş ve üzeri kuşakta (KK1, KK11, KK12),

dördü 40-59 yaş arasındaki orta kuşakta (KK7, KK8, KK9, KK10), bir tanesi ise genç kuşakta (KK6) yer almaktadır. Ancak bu kaynak kişilerden sadece dördünün çeyiz sandığı günümüze ulaşmayı başarmıştır (KK1, KK6, KK8, KK9). Diğer kaynak kişiler sandıklarını su baskınında (KK10), yangında (KK11) ve taşınma sebebiyle sandıkların kırılması sonucunda (KK7, KK12) yitirdiklerini belirtmişlerdir.

Orta kuşakta bulunan kaynak kişilerden üçü (KK2, KK3, KK5) ve genç kuşakta bulunan bir kişi (KK4) çeyiz eşyalarının hurçlara yerleştirilerek koruduğunu ve taşınmasının sağlandığını dile getirmişlerdir.

Fotoğraf 68: Hülya Gümüş'ün çeyiz sandığı

Fotoğraf 69: Nazlı Altın'ın çeyiz sandığı

Arife Karakuş eyiz sandığının daha 13 yaşındayken babası tarafından alındığı bilgisini vermiştir (Fotoğraf 67). Ceviz ağacından yapılmış olan sandığın ön yüzünde ahşap oyma tekniğı ile uygulanmış süslemeler mevcuttur. Sandığın ortası bir saksı içerisine yerleştirilmiş kılıç ieğı motifleri ve saksıdan aşağı düşmüş üç yapraklı bir iek deseni ile süslenmiştir. Her iki yana düşen bu üç yapraklı iek motifi evlenecek genç kız ve eşini temsil ederken saksı onların kuracağı yuva anlamına gelmektedir. Saksıdan yükselen kılıç ieğı motifleri ise bu aileden türeyecek olan evlatları simgelediğı belirtilmiştir. Sandığın her iki tarafında tavus kuşu motifleri bulunmaktadır. Tavus kuşunun gücü ve güzelliğı temsilen sandıklarda sıklıkla kullanıldığı bilgisine ulaşılmıştır (KK1, KK11).

Fotoğraf 70: Tavus kuşu motifli sandık (KK1)

Fotoğraf 71: Çeyiz sandığı iç görünüm (KK1)

Tavus kuşu motifinin İslamiyet öncesinde Orta Asya'da da kullanıldığı bilinmektedir. İslamiyet'in kabul edilmesiyle birlikte de cennet kuşu şeklinde tabir edilmeye başlanmıştır. Türklerin sanat ikonografisinde tavus kuşunun; güç ve egemenlik sembolü, güzellik ve şeref sembolü, cennet kuşu sembolü ve aydınlığın sembolü olduğu belirtilmektedir (Çetin, 2017, 1-2-3-4-7).

Orta kuşakta yer alan Nazlı Altın (KK8) ve Hülya Gümüş'ün (KK9) çeyiz sandıklarının da ceviz ağacından yapıldığı görülmüştür. Ancak sandıkların üzerinde herhangi bir desen veya süsleme unsuru yer almamakla birlikte, üzeri verniklenmiş sade bir görünüme sahiptir.

Genç kuşakta yer alan Nazlı Çınar Karakuş'un (KK6) çeyiz sandığı ise ana malzemesinin ahşap olduğu ancak çeyiz sandığının günümüze yakın bir tarihte üretilmiş modern bir sandık olduğu anlaşılmıştır. Çeyiz sandığının üzeri suni deri kaplı ve imitasyon yapıştırma taşlarla süslenmiştir.

Ele alınan konu kapsamında araştırma yöresindeki kaynak kişilerde hem sandık hem de hurç kullanıldığı saptanmıştır. En yaşlı kuşaktan en genç kuşağa kadar aradaki zaman farkı fazla olsa da yörede çeyiz sandığı olgusu değişim/dönüşümle varlığını sürdürdüğü görülmüştür.

Yapılan araştırmada yörede çeyiz sandığının önemini korumakla birlikte bir değişim/dönüşüm sürecine girdiği anlaşılmıştır. Yaşlı ve orta kuşakta yer alan bireylerden elde edilen bilgilere göre çeyiz sandıkları eskiden sandık eşyası adı verilen

çeyizleri saklamak, biriktirmek ve taşımak amacıyla kullanılırken; günümüzde temel temek işlevinden uzaklaşıp genç kuşak tarafından sadece birkaç küçük çeyiz eşyasını görsel olarak sunmak veya bu eşyaları saklanmak ya da dekorasyon amacıyla kullanılmaktadır (KK6). Bu şekilde bile olsa sandık kültürünün yörede halen devam ettiği görülmesi sevindiricidir.

Fotoğraf 72: Nazlı Çınar Karakuş'un çeyiz sandığı

Yörede çeyiz sandığı eski zamanlarda evlenecek kızın teminatı olarak değerlendirilmektedir. Çeyiz sandığı olmayan kızlar için yarım kalmış şeklinde değerlendirme yapılmaktadır. Çünkü bir kızın doğumundan başlayıp evlilik yaşına gelene kadar hazırlanan tüm çeyiz eşyaları biriktirip bu sandıkla taşındığı için bir kız çocuğu için oldukça önemlidir. Bu sebeple genç kızların çocukluktan itibaren hayatının en önemli anlarından kesitler sunmaktadır. Çeyiz sandıkları genellikle aile büyüğü erkekler tarafından temin edilmekte ve kıza hediye edilmektedir. Bu hediye ediliş ya kız bebek doğduğunda ya da hazırlanan çeyiz eşyaları sandığa koyulmaya başlandığında yapılır. Kız çocukları ergenlik çağına geldiğinde sandıklar satın alınır ve böylelikle çeyiz eşyaları daha nizami hale getirilir (KK1, KK12).

Yörede ahşap işçiliği ile üretilen olarak üretilen diğer çeyiz eşyaları arasında tahta kaşıklar, elekler, yer sofraları, yayıklar ve oklavalarda bulunmaktadır.

60 yaş ve üzeri kuşakta çeyiz eşyaları olarak kaşık, yer sofrası gibi eşyaların tamamının ahşap malzemelerden hazırlandığı belirtilmiştir. Orta kuşakta ve genç kuşakta ise ahşap kaşıkların yerini metal çatal, kaşık ve sofra gereçleri, ahşap tel elekler yerini plastik süzgeçlerin, yer sofralarının yerini modern masaların, yoğurt mayalamak/ayran yapmak için kullanılan yayıkların yerini ise elektronik aletlerin aldığı görülmüştür. Bu durum yörede kuşaklar ahşap çeyiz eşyalarının zamanla değişip dönüştüğü, bazılarının ise tamamen ortadan kalktığı tespit edilmiştir. Ancak ahşap oklava ve merdanelerle kullanımının devam edildiği görülmüştür.

Fotoğraf 73: Ahşap yer sofraları (KK11)

Fotoğraf 74: Ahşap tepsi (KK11)

Fotoğraf 75: Tel kısmı çıkmış ahşap elek (KK11)

Fotoğraf 76: Ahşap yayık (KK11)

4.1.15. Yörede Çeyiz Sandığında Olması Gereken Ürünler

Araştırma yöresinde yapılan görüşmeler ve edinilen bilgiler sonucunda geçmişten günümüze kadar olan tüm kuşaklarda çeyiz sandığında el emeği ürünlerinin ve bir adet aynanın mutlaka olması gerektiği bir gelenektir. El emeği olarak hazırlanan eşyaların hepsine yörede sandık eşyası dendiği tespit edilmiştir.

4.1.16. Yörede Çeyiz Hazırlığında Yapılan Yardımlar

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de tüm kuşaklarda çeyiz hazırlığına annelerin, abla ve kız kardeşlerin, teyzelerin, halaların, yakın akrabaların ve komşuların yardım ettiği tespit edilmiştir.

4.1.17. Yörede Çeyiz Serme İşlemi

Çeyiz hazırlama sürecinin en önemli aşamalarından biri de hazırlanan bu eşyaların zamanı geldiğinde sergilenmesi yani serilmesi işlemidir. Genç kızın çeyiz eşyaları düğünden bir hafta öncesinde ya da geleneklerde uygun görülen zaman diliminde evlendikten sonra gideceği evde ya da baba evinde belli bir süre serilir ve gelen misafirlere gösterilir.

Fotoğraf 77: Dilek Tüzüntürk Çeyiz serme

Araştırma yöresinde çeyiz serme işlemi çok önceden belli başlı kriterler göz önünde bulundurularak yapılmaktaydı. Yörede çeyiz serme işlemi Dilek Tüzüntürk (KK7) tarafından şu şekilde anlatılmıştır: “Çeyiz serilecek odanın yerle tavan arasındaki yüksekliği, gelin olacak kızın babası hayatta ise babası tarafından, hayatta değilse aileden büyük bir erkek tarafından ölçülür. Alınan ölçülerle marangoza gidilir ve tahta direklerle ahşap stantlar oluşturulur. Kızın çeyizinin çokluğuna göre bu stant sayıları artırılır. Belirlenen bu odada direk ve stantların kurulumu yapılır. Üzerlerine belirli aralıklarla çiviler çakılır. Bu çivilere çeyiz ürünlerini asabilmek için yorgan ipleri gerilir. Yıkanan ve ütülen çeyizler el birliği ile bu stantlara gerilen iplerin üzerine tek tek asılır ve toplu iğneler yardımıyla uç uca tutturulur. Köşelerdeki

direklerin görünmemesi için üzerleri seccadelerle örtülür. Çeyizdeki mutfak takımları, yatak odası takımı, salon takımı, tülbentler çeyiz göstermek için oluşturulan bu düzeneğin üzerine adeta serpiştirilirdi. Kızın çeyizi eğer çoksa evin oda kapıları da sökülür bir örtü ile kamufle edilir ve özellikle tülbentler, havlular bu kapılar üzerine sergilenirdi. Sandık eşyaları bir odada sergilenirken; sandık eşyaları dışında düğün zamanına kadar erkek tarafının gönderdiği elbiseler, takılar, altınlar, kap kacaklar, çantalar, ayakkabılar, döpiyesler bununla birlikte yatak yorganlar, yastıklar, döşekler de başka bir odada serilirdi. Çeyizin bu şekilde serildiği günün gecesinde gelin olacak kız senelerce emek vererek hazırladığı çeyizine bakıp emeklerini yâd etmek için çeyiz serilen odanın içinde yatar. Eşyalarını nasıl kullanacağına dair hayaller kurar.”

Fotoğraf 78: Dilek Tüzüntürk'ün çeyiz odasından bir görsel

“Ertesi gün yani cuma günü sabah saat ondan akşam ezanına kadar serilen çeyize bakılmaya başlanır. Çeyize bakılma işlemi sırasında gelinin en yakın arkadaşı bindallı giyerek gelen misafirleri karşılar. Çeyiz bakmaya gelen herkes yanında mutlaka hediyesi ile gelir. Gelinin en yakın arkadaşı gelin nedimesi olarak bu hediyeleri toplar. Gün boyu gelen misafirler ağırlandıktan sonra en son damat ve damadın bekâr arkadaşları gelir. Damat damatlığını giymiştir ve sırtında adına yörede pullu denilen üçgen bir süslü kumaş vardır. Pullu denilen bu kumaş damat için kırmızı, damat sağdıçı

için yeşil şeklinde olur. Damat ve arkadaşları çeyiz görmeyi bitirdikten sonra gelin ile damat fotoğraf çekilir ve çeyiz serme ile çeyiz görme işlemi sonlanmış olur. Devamında çeyiz toplanmaya başlanır. Çeyizde iğneden ipliğe kadar ne varsa her şey not alınır. Bu notta iki nüsha yazılır. Bir nüsha kız evinde kalırken bir nüsha da erkek evinde kalır. Kız ve oğlanın babası varsa bu nüshalar onlar tarafından imzalanır. Eğer babalar hayatta yoksa yine kız ve erkek evinde büyük olarak kim varsa onlar imza atarlar. Çeyiz eşyalarının not tutulduğu bu kâğıda çeyiz senedi adı verilmektedir. Hazırlanan bu çeyiz senedini kızın annesi kızın sandığının en altına koyar. İleride kızın başından boşanma veya başka bir durum geçerse erkek evinden ilgili çeyiz eşyalarını talep edebilmek için çeyiz senedi kız ve kızın ailesi için çok önemli bir teminattır” (KK1, KK6).

Çeyiz senedi orta kuşak ve genç kuşakta görülmesi de yaşlı kuşakta oldukça önem arz etmekteydi. Çünkü kadının eşinin ölmesi ya da eşinden boşanması durumunda çeyiz senedindeki eşyalar bir yazman ve şahitler huzurunda hazırlandığı için resmi belge özelliği taşımaktaydı.

Devletin koyduğu kuralların yanında halk arasında evvelinden beri bilinen ve uygulama alanlarına sahip olan güçlü hukuki kurallar da bulunmaktadır. Bu hukuk kurallarının herhangi bir resmiyeti bulunmaz ve halk arasında geleneksel olarak nitelendirilir. Halk arasında oluşan bu hukuk kurallarının temelini etnik topluluklar, dinsel gruplar ve ortak tarih geçmişi oluşturmaktadır (Önder, 1976: 225).

Çeyizlerin serilmesi işleminden sonra çeyiz eşyaları cinsi, miktarı, satın alınan fiyatları tek tek yazılarak bir senet haline getirilir. Hem kız hem de erkek tarafından oluşturulan bir heyet önünde şahitler tarafından bu senet imzalanır. Evliliğin ilerleyen zamanlarında eşler arasında bir anlaşmazlıktan ötürü boşanma gerçekleşirse bu senet kadının halk arasında örfi kanunlar kapsamında kullanabileceği bir belge olarak geçer (Dursun, 2014: 99).

Çeyiz senedi öncelikli olarak gelin olacak kızın babasının evinden eşinin evine götüreceği çeyiz eşyaları üzerinden onun hukuki haklarını korumak amacıyla hazırlanmaktadır. Böylelikle gelin olacak kızın hem ekonomik hem de sosyal hakları bu senet ile halk hukuku dâhilinde eşine taraf olacak şekilde güvene alınmış olurdu (Dursun, 2014: 101).

Rıza Kızı Arife Ökteme ait çeyiz listesi

Cinsi	Adeti	Lira Krs
Bir kat yatak ,2 yastık yorgan	:	1000.00
5,Adet Kırlet yastık	: 5	: 300.00
Kilim	: 1	: 200.00
Ceviz sandık	: 1	: 150.00
Soba kazanı, elleğeni, ibrik, hamam tası, keneze, 2 adet bakır tas.	:	
9 adet naylon tabak, 2 adet kaşık 2 adet çatal,	: 20	: 300.00
2.gift kundura. 3 gift terlik.	: 5	: 150.00
2.adet yün hırka,	: 2	: 100.00
5,adet buluz 6.adet etekli 2 adet buluz 1. succade 1 adet atkı.	:	
2 adet manto	: 17	: 400.00
2.adet Masa örtüsü 4 .adet Sandalya örtüsü, 4,adet Kırlet, 2 .adet per- dize perdesi 1. adet mutfak takımı 1.adet çay takımı . 1 adet radyo takımı, 2,adet sandık örtüsü, 2 adet elbise örtüsü, 2.takım kayrola örtüsü	:	
2.adet oda takımı,	: 23	: 1000.00
4.adet geğelik, 10.adet fiştonlu gömlek kırırstal, 4.adet takım pijama	: 18	: 300.00
4.takım erkek içi kat	: 4	: 200.00
1.adet geyme hamam takımı	: 1	: 100.00
2.adet hamam bavul örtüsü, 1.yatak çarşafı 1.baş örtüsü, 2 ilif, 1.hamam kesesi .	: 7	: 150.00
2.adet simli enteri, 4 adet yünü enteri 3 adet ipekli enteri, 3 adet b: boblin enteri 3 adet pazen enteri.	: 15	: 300.00
1.adet ayna ,	: 1	: 20.00
20 adet başörtüsü kırırstal	: 20	: 100.00
10 gift kadın çorabı	: 10	: 100.00
3. adet yün havlusu	: 3	: 50.00
2.adet iynelik 1 tarak 2 makas ve saire	: 5	: 25.00
1.adet el çantası kırırstal	: 1	: 50.00
10 adet bohça	: 10	: 100.00
4 adet kıranısa altın	: 4	: 1200.00
1. gift bilerzik altın	: 2	: 600.00
1 adet kol saati	: 1	: 100.00
1.gift küpe altın	: 1.0	: 40.00
1.adet nişan yüzüğü altın	: 1	: 60.00

YERKÜN : 7.895.00

Yalnız Yedibin sekizyüz doksan beş liradır.

Yukarıda miktar ve kıymetleri yazılı gelinim Rıza Kızı Arife Ökteme ait
giyim, yatak, oda takımları, mutfak eşyaları, ve nişan olarak oğlan evinden gönderilen
ile Kız babası tarafından gönderilen altın, bilerzik, nişan yüzüğü, ve küpelerin
tamamen sonunda hiç bir hak iddia edilmemek suretiyle Rıza Kızı Arife Ökteme ait
olduğu oğlan babası Yusuf ve annesi Hanım Karakuş ile kız babası Rıza ile annesi
Hanım Öktemler arasında mütabakata varılmış olup, her hangi bir münakaşa ve ayrılık
k sonunda hiç bir hak iddiada bulunmayacaklarına dair bu çeyiz listesi kanzim
edilerek aşağıda adları yazılı şahitlerin imzaları alındı. 2.6.1970

Kız Babası ve Annesi
Rıza Öktem Hanım Öktem

Şahit
Maliye Muhasebe Memuru
Ahmet Aydın

Oğlan Baba ve annesi
Yusuf Karakuş, Hanım Karakuş

Şahit
Seyyar Satıcı İbrahim Yıldız

Fotoğraf 79: Arife Karakuş'un çeyiz senedi

Araştırma yöresinde Kaynak Kişi 1'den elde edilen çeyiz senedinde (Fotoğraf 79) evlenecek kıza çeyiz eşyası olarak ne alındıysa cinslerinin, adetlerinin ve fiyatlarının bir liste haline getirildiği görülmektedir. Bu liste kızın ve oğlanın anne-babası tarafından imzalanır. 1967 yılına ait olan bu çeyiz senedinde kız babasının imza niteliğinde parmak bastığını da göstermektedir. Çeyiz senedi, Maliye Muhasebe Memuru ve çeyiz eşyalarının satın alındığı Seyyar Satıcı İbrahim Yıldız'ın şahitliği ile özellikle halk hukuku kapsamında devlet nezdinde de resmi bir belge niteliği

kazanmıştır. Hazırlanan çeyiz senetleri ait olduğu dönemlerin okur-yazarlık ve ekonomik durumlarını, o dönemde evlilik sürecinin bir parçası olan çeyiz hazırlığında hangi eşyaların ne kadar alındığını, sosyal ve toplumsal hallerini günümüzde gösterir niteliktedir. Böylelikle çeyiz senetleri, geçmiş ile günümüzdeki çeyiz hazırlığı süreçlerini özellikle kuşaklararası karşılaştırma noktasında büyük kolaylık da sağlamaktadır.

Örf ve adet hukuku, bireyler tarafından bir davranışın düzenli olarak tekrarlanması ve sabit bir şekilde organizma gibi gelişmesiyle ortaya çıkar, toplum düzenine katılır. Bu hukuk çerçevesi içerisinde eğer toplumsal bir eylemin “talep hakkı” ortaya çıkıyorsa ve bu talep hakkı mahkeme önünde de arz edilebiliyorsa örf ve adet hukukundan bahsedilebilir. Burada mühim olan yaptırım ölçütlerini temel almaktır (Işıқтаç, 1991: 45-47). Tam da bu noktada halk hukuku devreye girer. Halk hukuku; töre, gelenek, görenek gibi unsurlardan meydana gelir ve bu unsurların belli bir yaptırım ölçütü vardır (Oğuz, 2018: 149). Toplumsal düzende bireyler arası ilişkilerde yazılı hukuk ile temel sağlanamayan pek çok alanda örf-adet hukuku devreye girer ve bu sayede halk hukuku yazılı olmayan kurallar dâhilinde toplumsal düzeni sağlamaya yardımcı olur (Işıқтаç, 1991: 49). Çeyiz senetleri de halk arasında oluşan yazılı bir hukuk temeline dayanmayan ancak şahitler huzurunda imzalandığı için de halk hukuku içerisinde resmi belge niteliği taşıyan oluşumlardır. Çeyiz senetleri hazırlanırken özellikle erkeklerin şahit olması ve imza atması çeyiz hazırlığı sırasında onların fiili bir yardımı olmasa da işin prosedüre döküldüğü sırada önemli bir rol üstlendiklerini de göstermektedir.

Fotoğraf 80: Nazlı Altın – çeyiz serme

Araştırma kapsamında bilgisine başvurulmuş tüm kaynak kişilerin çeyiz serdiği öğrenilmiştir. Yaşlı ve orta yaş kuşakta çeyizlerin düğünden bir hafta önce koca evinde tahtalardan düzenekler oluşturularak, el emeği olanlar zedelenmeyecek şekilde bu düzenekler üzerine sabitlendiği, diğer ağır çeyiz eşyalarının da çeyiz serilen oda içinde düzenli olarak yerleştirilmesi ile çeyizlerin serildiğine dair bilgilere ulaşılmıştır. Yaşlı kuşak ile orta kuşak arasındaki çeyiz serme işleminde usulen herhangi bir değişim/dönüşüm olmadığı belirlenmiştir. Çeyiz serme işlemine akrabalar, komşular ve kızının arkadaşları katılırken çeyiz serme/çeyiz görme işleminden sonra gelen misafirlere şerbet ve lokum dağıtıldığına dair bilgilere ulaşılmıştır.

Genç kuşakta ise çeyiz eşyalarının yine düğünden bir hafta öncesinde koca evinde gelinin yatak odasında sadece belli başlı çeyiz ürünlerinin serilmesi şeklinde bilgilere ulaşılmıştır. Bu kuşakta da çeyiz serme işlemine akrabalar, komşular ve kızının yakın arkadaşları katılırken çeyiz serme/çeyiz görme işleminden sonra çok yakın tanıdıklara kız evinde yemek verildiği bilgilerine erişilmiştir.

Fotoğraf 81: Nazlı Çınar Karakuş çeyiz serme

4.1.18. Yörede Çeyizin Toplumsal ve Sosyo-Ekonomik Durumu

Yörede yapılan araştırmada kaynak kişilerin hiç biri çeyiz eşyalarını satarak gelir elde etmek durumunun olmadığını belirtmiştir. Ayrıca yörede kaynak kişilerin hiçbiri çeyiz hazırlama sürecinde ev ekonomisinde her hangi bir kısıtlamaya da gitmediklerini belirtmiştir.

Yaşam koşullarının değişmesi, insanların ekonomik gelirlerinin artması, uğraşlarının farklılaşması ve daha yoğun bir hayat standardına sahip olunması toplumları ve dolayısıyla insanları doğrudan etkilemiştir. Bu etkileyiş halkbilimi unsurlarını da toplum düzeninde değişikliğe uğratmış kimi unsur yok olup giderken kimi unsur da kendini değiştirip dönüşerek revize etmiştir.

Günümüzde gelişen ancak düzensiz bir şekilde büyüyen sosyo-ekonomik yaşam, değişikliklerle birlikte beraberinde bazı olumsuzlukları da getirmiştir. Kentleşme ve kentleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan yoğun iş ve uğraşlar kuşaklararası kültürel farklılıkları da açık ara ortaya çıkarmıştır ve geçmişe bağlılık noktasında iletişimsizliklere sebep olmuştur. Bunun sonucunda da kuşaklararası farklı ihtiyaç, farklı eksiklikler ve farklı insan gruplarını ortaya çıkarmıştır (Budak, 2002: 42).

Araştırma yöresinde orta kuşakla çok olmasa da yaşlı kuşak ve genç kuşak arasında toplumsal, sosyal ve ekonomik olarak oldukça farklılıklar bulunmaktadır. Yörede yaşlı kuşak geleneklerine ve göreneklerine oldukça bağlı ve bunu çocuklarına

/ torunlarına aktarmak isterken orta kuşak bu uyumu yakalamasına rağmen genç kuşak kültürel unsurlara çok bağlı kalmamaktadır. Değişen toplumsal düzenler, sosyal dengeler ve ekonomi seyri nedeniyle yaşlı kuşak özellikle çeyiz hazırlama ve çeyiz serme konusunda geleneğin dirayetini korumakta ısrarcı iken genç kuşak geleneğin bu eski sürümünü neredeyse gereksiz görmekte ve modernize edilmiş yeni gelenek icatlarına yönelmektedir. M. Öcal Oğuz'un *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* kitabında geçen "farklılık" ve "kendi" ile "ortak bellek" ve "paylaşılan deneyim" (2018: 82) terimlerinden yola çıkılarak çalışma yöresinde yaşlı kuşak araştırma konusu bağlamında geleneğin özüne yani kendine bağlı kalmaya çalışırken özellikle orta kuşaktan itibaren başlayan ve genç kuşakta belirgin bir şekilde kendini gösteren toplumsal, ekonomik ve sosyal değişime uyularak genç kuşağın tamamen farklılaştığı görülmektedir. Yaşlı kuşak, orta kuşak ve genç kuşak arasında eskiye dönük kültür unsurlarından meydana gelen ortak bir bellek olsa da değişen toplumsal ve sosyo-ekonomik şartlar doğrultusunda paylaşılan deneyimler birbirinden farklı olduğu için kuşaklar arasında iletişimsizlikler meydana gelmektedir. Bu durum da gelenek ve göreneklerin nesilden nesile aktarımı konusunda sıkıntılar meydana gelmektedir. Özellikle genç kuşaklarda ilgi alanlarının değişmesi, uğraşların farklılaşması, kadın bireylerin daha fazla iş sahasında olması nedeniyle araştırma yöresinde çeyiz geleneğinin geçmişten günümüze kadar azalarak devam ettiği görülmüştür.

SONUÇ

Sivas ili Zara ilçesi çeyiz geleneğinde geçmişten günümüze yaşanan değişim/dönüşümün tespit edilmesi amacıyla gerçekleştirilen bu araştırma kapsamında, gerçekleşen değişim/dönüşümler kuşaklararası olarak ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Alan araştırmasına dayalı bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Bu doğrultuda araştırma yöresinde çalışma alanı 9 köy ile sınırlı tutulmuştur. Araştırmaya veri toplamak için yarı yapılandırılmış görüşme metodu kullanılmıştır. Yöre çeyiz geleneğinin belirlenmesi için bilgisine başvurulacak kaynak kişilerin belirlenmesinde gönüllülük esasına dayalı olarak, yaşları 31 ile 72 arasında değişen 12 kadın birey alınmıştır. Görüşmeler bizzat araştırmacı tarafından kaynak kişilerin evlerinde ve yüz yüze olarak gerçekleştirilmiştir. Ayrıca kaynak kişilerle yapılan görüşmeler esnasında ulaşılabilen çeyiz eşyalarının fotoğrafları çekilmiştir.

Çok eski zamanlardan itibaren var olan ve özellikle kadınla bütünleşen çeyiz olgusu, hem zamanın hem de kadının toplum içindeki iş aktifliğine göre değişmekte ve yenilenmektedir. Çeyiz, genç bir kızın hayatının önemli bir aşaması olarak görülmektedir. Çünkü çeyiz hazırlığı kız bebekler doğduktan hemen sonra başlar ve evleneceği ana kadar devam eder. Bu hazırlık süreci belli gelenekler çerçevesinde devam eder ve kuşaktan kuşağa aktarılır. Bu sebeple de çeyiz eşyalarının barındırdığı anlamlar, pratikler her toplumun gelenek ve görenekleri çeşitli olduğundan değişiklik gösterir.

Çeyiz için hazırlanan eşyalarının yapımı, kullanım alanları yöreden yöreye değişiklik göstermektedir. Çeyiz eşyaları, bünyesinde el sanatı bakımından değerli parçalar barındırdığı için çeyiz eşyalarının korunması ve nesilden nesile aktarılması da oldukça önemlidir.

Araştırma kapsamında incelenen Sivas ili Zara ilçesinde çeyiz geleneklerinin halen devam ettiği görülmüştür. Çeyiz, eskiden bir kızın tüm el emeğini ve hayallerini yansıtan törensel bir uygulama iken, günümüzde el emeği vasfını korusa da artık törensel uygulama özelliğini kaybettiği anlaşılmıştır. Araştırma yöresinde geçmişte çeyiz hazırlığı sırasında oyunlar, yarışmalar, imece halinde yardımlaşmalar görülse de, günümüze doğru gelindiğinde çeyiz hazırlığı olması gereken mecburi bir uygulama

şeklinde değerlendirilmektedir. Özellikle genç kızların eğitim görmesi, iş hayatına daha aktif şekilde katılması gibi nedenlerden çeyiz eşyalarında el emeği ürünlerin görülme sıklığına da azalmıştır.

Araştırma yöresinde genç kızların çeyiz hazırlama sürecinde el emeği ürünleri ya hazır şekilde satın aldıkları ya da başkalarına ücretleri karşılığında yaptırdıkları tespit edilmiştir.

Araştırma yöresinde özellikle yaşlı ve orta kuşakta işlemeli çeyiz eşyalarına oldukça önem verildiği tespit edilmiştir. Bunlar arasında kanaviçe işlemeli çeyiz eşyaları oldukça özel bir yere sahiptir. Genç kuşak arasında emek ve sabır gerektiren bu tarz el emeği ürünlerin yapımına zahmetli gözüyle bakılması ve yapımının ise zaman kaybı olarak değerlendirilmesi, işleme sanatının yöresel üslup ve uygulamaların da yakın bir gelecekte kaybolup yok olacağı anlamına gelmektedir.

Yöreye ait çeyiz eşyalarının yapımında uygulanan diğer işleme teknikleri arasında ise çin iğnesi, beyaz iş ve astragan işi bulunmaktadır. İşlemeli eşyalar, yörede sadece çeyiz geleneği içerisinde değil, günlük kullanım alanlarında da önemsenmiştir. Genç kuşak içerisinde yapımı ve çeyizlerde yer alması az olsa da, kanaviçe işlemeli eşyaların halen üretildiği ve kullanıldığı saptanmıştır. Yöreye ait eski çeyiz eşyalarında kanaviçe işlemesi çok geniş bir kullanım alanına sahipken, günümüzde belli başlı çeyiz eşyalarında, çoğunlukla seccade örneklerinde rastlanmaktadır.

Çeyizin en önemli el sanatı ürünlerinden bir de oya ve dantellerdir. Araştırma yöresinde oyalarda çeyizin incisi şeklinde değerlendirilmektedir. Kendisi küçük olsa da farklı yapım teknikleriyle yüksek işçilik gerektiren oyalarda, araştırmaya konu olan yörenin çeyiz geleneğinde oldukça önemlidir. Bu sebeple hem çeyiz geleneği hem de günlük kullanım anlamında oya yapımının yörede geçmişten günümüze kuşaklararası olarak aktarıldığı görülmüştür. Oyalarda; yörede geleneksel olarak tülbentler, şallar ve namaz başörtüleri gibi çeyiz eşyalarına uygulanmaktadır. Özellikle zarif bir görüntüye sahip olması sebebiyle yöre çeyizlerinde iğne oyalalarının ağırlıklı olarak her kuşakta yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırma yöresinde oyalarda benzetmeler yoluyla isim verildiği anlaşılmıştır. Ancak genç kuşaklar tarafından oyalarda özel olarak isim verilmesinin gereksiz olduğu düşünülmektedir. Bugün yörede oya yapımı hem çeyiz geleneğinin bir parçası, hem de gündelik yaşamda kadınların bir el uğraşı şeklinde devam etmektedir.

Aynı şekilde yörede danteller, hem çeyiz geleneği hem de evlerde kadınların gündelik yaşamlarında sıklıkla tercih ettiği bir parçalar arasındadır. Araştırma yöresinde dantellerin geçmişten günümüze geniş bir alanda kullanıldığı görülmüştür. Yörede danteller; yatak örtüleri, karyola takımları, sandık örtüleri, havlu ve yastık kılıfı kenarları, dekoratif amaçlı oda takımları gibi her alanda görülebilen geniş bir uygulama alanına sahiptir. Geçmişten günümüze yörede dantel örücülüğü, kanaviçe ve oyalar gibi kuşaklararası aktarımının tespit edildiği el sanatı örnekleridir. Geçmişte özellikle yatak örtüsü, karyola takımı, yastık kılıfları gibi çeyiz eşyalarında kullanımı tercih edilirken, günümüzde bu kullanım terk edilmiş ve genellikle havlu kenarları, yatak odası takımı, salon takımı gibi daha alanlarda kullanımı yaygınlaşmıştır. Günümüzde dantellerin yöresinde kullanım alanı kısmen daralmış olsa da halen en gözde süsleme tekniği olarak varlığını sürdürdüğü tespit edilmiştir.

Araştırma yöresine ait çeyiz geleneğinde özellikle çorapların da önemli bir yeri bulunmaktadır. Sivas, el örgüsü yün çoraplarıyla ünlü bir yöredir. Çeyiz hazırlama sürecinde çoraplar yörede özenle hazırlanmaktadır. Çorap yörede yöresel adıyla çetik olarak bilinmekte ve çeyiz için hazırlanacak çoraplar özel yapım çoraplar sınıfında yer almaktadır. Ancak geçmişte doğal yünden eğrilen ipliklerle örülen ve çeyizlerdeki yerini alan çorapların yerini günümüzde orlon ya da sentetik ipliklerle örülmüş çoraplar almaktadır. Eski zamanlarda örülen çorap desenleri arasında bitkisel bezemeler veya çorabı ören kişinin duygu-düşüncelerini yansıtan çeşitli sembolik bezemeler tercih edilirken günümüzde düz renkte çoraplar tercih edilmektedir. Yaşlı kuşakta desen olarak özellikle dişiliği temsilen eli belinde, ailenin devamlılığı için su yolu ve nazardan korunmak için de göz motifi kullanıldığı saptanmıştır. Motiflerin koruyuculuğu ve etkisinin olması için özellikle bedende kullanılır ve görünür bir yerde olmasına özen gösterilmiştir. Günümüzde örülen çorapların hammaddesinde yaşanan bu tür değişimler ve motif özelliklerinden uzaklaşma önemli bir el sanatının yozlaştığını göstermektedir.

Yöre çeyiz geleneğinde hazırlanan diğer bir örme çeyiz eşyaları ise hırka ve yeleklerdir. Çeyiz hazırlığı esnasında gündelik kullanım için yapılan yeleklerin ve hırkaların daha sade tercih edildiği görülürken, önemli günlerde giyilecek yeleklerin ve hırkaların daha özenli ve süslü yapıldığı saptanmıştır.

Araştırma yöresine ait önemli bir çeyiz eşyası olan halı ve kilimler, yörede

cecim/cicim olarak adlandırılmaktadır. Özellikle Sivas halısı yapısı ve tekniği ile ünlü bir halı olmakla birlikte eski çeyizlerde de önemli bir eşya konumundadır. Yörede halıcılık Selçuklulardan beri var olmuş ve halı dokumacılığı için atölyeler kurulmuştur. Zara ilçesi yörede önemli dokuma merkezlerinden birisi olmuştur.

Halı dokumacılığında yöre halılarında teknik olarak İran düğüm tekniği kullanılmıştır. Bu teknikte düğümler oldukça sık işlendiği için, Sivas halıları diğer halılardan tekniği bakımından ayrılmıştır. Yörede halı evin tabanını örttüğü için oldukça önemli kabul edilmektedir. Çünkü üzerinde yemek yenilen, dolaşılacak en çok temas edilen şey evin halısıdır. Buna istinaden de halı deseni olarak yörede hayat ağacı, ev/oba, binek hayvanları gibi direkt ev ve evin durumunu yansıtan desenler tercih edilmiştir. Çünkü yörede “Neyi iyi yansıtır ve çok muhatap olduğun ortama koyarsan Allah’tan onu alırsın.” inancı vardır.

Geçmişte atölyelerin yanı sıra araştırma yöresindeki kadınlar arasında da evlerde halı dokumacılığı oldukça önemli bir yer edinmiştir. Özellikle genç kızlar, çeyiz hazırlığı sürecinde çeyizleri için halı dokumuşlar ve evlendiklerinde özenle dokudukları halıları kullanmışlardır. Eskiden her genç kızın çeyizinde en az bir tane olacak şekilde el dokuması halı olmasına özen gösterilmiştir. Çünkü halı dokumak maharet gerektiren bir uğraş olduğundan evlenecek kızın el beceresini öne çıkaracağı düşünülmektedir. Günümüze gelindiğinde ise tekniği ve ünü bakımından oldukça önemli bir yere sahip olan Sivas dokuma halılarının artık yapımının ve kullanımının zor olması sebebiyle tercih edilmediği görülmüştür. Günümüz çeyizlerinde ise yün halıların yerine tamamen makine halıları almıştır.

Çeyiz hazırlamak uzun ve meşakkatli bir süreçtir. Bu süreçte hazırlanan her parçayı saklamak için sandıklar kullanılmaktadır. Sandıklar, çeyiz eşyalarının biriktirilmesi ve muhafaza edilmesi için oldukça önemli bir araç olmuştur. Çeyizde, sandık içine koyulabilen ve orada biriktirilen eşyalara ise sandık eşyası adı verilmektedir. Yöre çeyiz geleneğinde geçmişte sandık alımı veya özel olarak çeyiz sandığı yaptırımına önem verildiği anlaşılmıştır. Yörede çeyiz sandığının, evlenecek genç bir kızın teminatı şeklinde görüldüğü tespit edilmiştir. Çeyiz sandığının yanı sıra yine kadın için önemli bir teminat haline gelen ve halk hukukunda da yeri olan çeyiz senetleri de halk arasında kadınların haklarını koruması için oldukça önemlidir. Çeyiz hazırlığı sırasında ön planda olmayan ancak bu hazırlığın şahitler huzurunda senet

halinde resmiyete dökülmesi esnasında erkeklerin de önemli bir role sahip olduğu tespit edilmiştir. Çeyiz senetleri, halk hukuku kapsamında değerlendirildiği zaman kadınların haklarını korumanın yanı sıra karşılıklı ilişkilerde ağızdan çıkan sözün yazılı hale de getirilerek sağlam bir güven ortamı oluşturulmasını sağladığı tespit edilmiştir. Günümüzde ise çeyiz hazırlığı sürecinde sandık kullanımının görülmediği ve çeyiz sandıklarının yerini hurçların aldığı saptanmıştır.

Sandıklar, el sanatları içerisinde ağaç oyma ve şekillendirme işinin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle ceviz ağaçlarının sağlam ve uzun ömürlü olması sebebiyle eskiden çeyiz sandıklarında kullanıldığı tespit edilmiştir. Çeyiz sandıkları ya onları hazırlayanlar tarafından ya da yaptırılanların özel istekleri doğrultusunda süslandıkları ya da sade şekilde de yapılmış olanları bulunmaktadır.

Çeyiz hazırlığı sürecinde el emeği ürünlerin yanı sıra hazır olarak temin edilen çeyiz eşyaları da bulunmaktadır. Araştırma yöresinde çeşitli mutfak araç ve gereçleri, temel ev eşyaları başta olmak üzere yorganlar ve giysilerin hazır olarak temin edilen çeyiz eşyaları arasında olduğu tespit edilmiştir.

Sivas ili Zara ilçesi çeyiz geleneğinde eskiden mutfak araç ve gereçlerinin hammaddesinin bakır olduğu görülmüştür. Bakır, Anadolu'nun coğrafi yapısı gereği kolay bulunan ve kolayca işlenebilen bir madendir. Bu nedenle eski zamanlarda hemen hemen her alanda kullanılan bir hammadde olmuştur.

Zara da bakırcılık ve bakırcılığa bağlı olarak kalaycılığın geçmişte oldukça önemli bir konuma sahip olduğu anlaşılmıştır. Özellikle yöresel yemeklerin pişirilmesi ve sunulması konusunda yörede bakır eşyaların önemi büyüktür.

Bakırın ve bakırdan oluşturulan eşyaların yaygın olarak kullanılması eskiden çeyiz eşyalarına yansıma durumuna da etki etmiştir. Geçmişte çeyiz hazırlığı sırasında bardaktan tencereye, çamaşır-bulaşık yıkama kazanlarından su taşıma kaplarına kadar kullanılan pek çok eşyanın bakırdan üretildiği tespit edilmiştir. Günümüzde çeyizlerinde ise şartların değişmesi ve başka hammaddelere ulaşımın kolaylaşması sonucunda bakır eşyanın yerini porselen, plastik, alüminyum, çelik ve döküm gibi hammaddelerden yapılan eşyaların aldığı tespit edilmiştir.

Geçmişte uzunca bir dönem bakır ve bakırdan yapılan eşyalar kullanılmış olsa günümüzde artık tercih edilmediği görülmüştür. Araştırma yöresinde eskiden

bakırcılık ve kalaycılık oldukça önemli bir zanaat iken günümüzde değişen sosyo-ekonomik düzenle birlikte artık icra edilmeyen ve kullanılmayan bir el sanatı haline geldiği saptanmıştır.

Yörede çeyiz geleneğinde hazır olarak temin edilen eşyalardan bir diğeri ise yorganlardır. Araştırma yöresinde geçmişte yorganların iç malzemesi yün ve dış yüzeyi saten olan yorganların tercih edildiği saptanmıştır. Yorganlarda canlı renklerin ve çoğunlukla bitkisel bezemelerin hâkim olduğu gözlenmiştir. Yörede çeyiz hazırlığı sırasında eski zamanlarda yorgan malzemelerinin satın alınıp yorgancıda diktirildiği tespit edilmiştir. Günümüzde çeyizlerinde ise iç malzemesi nadiren yünden daha çok pamuk, elyaftan hazırlanan hazır yorganların satın alındığı görülmüştür.

Anadolu coğrafyasında eskiden beri yorgancılık önemli bir zanaat alanı olmuştur. Araştırma yöresinde de eskiden mahalli yorgancılarının olduğu görülürken günümüzde yorgancılık mesleğinin de yörede unutulmaya yüz tuttuğu anlaşılmıştır.

Yörede giysilerin de çeyiz hazırlığı sırasında hazır alınan eşyalar arasında olduğu görülmüştür. Sivas ili Zara ilçesinde geçmişte çeyiz hazırlığı sırasında ağırlıklı olarak üç etek, peşli, şalvar gibi yöresel giysiler hazırlanırken, günümüzde yöresel giysilerin yerini tamamen modern kıyafetlerin aldığı saptanmıştır. Yöresel giysiler birbölgenin en anlamlı ve en canlı örnekleri arasında olup adeta kimliği gibidir. Ancak araştırma yöresinde bugün yöresel giysilerin kullanımının son bulması nedeniyle tamamen unutulmuş olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen Sivas ili Zara ilçesi geçmişten bugüne teknolojinin gelişmesiyle birlikte sosyal ve ekonomik anlamda değişmiş, buna bağlı olarak hayat standartları yükselmiş ve bu durum yöre çeyiz geleneği üzerine de etki etmiştir. Yörede eskiden el emeğine dayalı ve zanaatın ön planda olduğu eşyaların çeyiz eşyası olarak kullanıldığı görülürken, günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte daha çok sanayi üretimi hazır eşyaların çeyizlerde tercih edildiği tespit edilmiştir. Bu değişim süreciyle birlikte el sanatları ve diğer zanaat gerektiren mesleklerin ve bu duruma tabii olarak üretimi bir zamanlar bu yörede gerçekleştirilen eşyaların da tamamen unutulmasına sebep olmuştur.

Hem gündelik hem de halkbilimi bağlamında bir geçiş dönemi olan evliliğin en önemli parçası kabul edilen çeyiz hazırlama sürecinde oluşturulan çoğu el emeği eşya, aynı zamanda el sanatı değeri de taşımaktadır. Halk sanatlarının en güzel örneklerine

rastlanan çeyizlere yönelik alan araştırmaları sırasında özgün nitelikte el sanatı örneklerine rastlanmaktadır. Bu ürünlerin belgelenmesine ve kayıt altına alınmasına yönelik araştırmalar bu sebeple önemlidir.

Bu çalışma kapsamında ele alınan araştırma yöresinin dışında Anadolu'nun pek çok yöresi araştırılmayı beklemektedir. Bu nedenle çalışmanın bundan sonra yapılacak araştırmalara kaynak olacağı düşünülmektedir. Anadolu'nun diğer yörelerinde gelenek ve göreneklere eski hassasiyetle değer verilmesi, yöresel olan uygulamaların modern düşünce yapısıyla birleştirilerek revize edilip sürdürülmesi, toplumların temel yapı taşlarını oluşturan gelenek, görenek ve adetlerin içerdii uygulamaların devam ettirilerek unutulmaması ve yapılacak yeni çalışmalara kaynak olması en büyük temennidir.

KAYNAKÇA

1.Kitaplar

- Acar, İsmail Hakkı (1975). Zara Folklor. Sivas: Emek Matbaa.
- Aker, Sabiha (2017). Sivas Düğün Adetleri ve Düğün Giyimleri. Ankara: Sivas 100 Temel Eser.
- Altay, Halife (1998). Anayurttan Anadolu'ya. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Altun, Işıl (2004). Kandıra Türkmenlerinde Doğum Evlenme ve Ölüm. Kocaeli: Yayıncı Yayınları.
- Altun, Işıl (2008). Kocaeli Suadiye / Çepni Halk Kültürü. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Artun, Erman (2014). Türk Halkbilimi. Adana: Karahan Kitapevi.
- Aslanoğlu, İbrahim (1979). Her Yönden Sivas. Sivas: Kamil Kitapevi.
- Aşkun, Vehbi Cem (2006). Sivas Folkloru. Sivas: Sivas Halk Evi Yayınları.
- Bedenict, Ruth (2019). Krizantem ve Kılıç. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gennepe, Arnold von (2022). Geçiş Ritleri. İstanbul: Nora Yayınları.
- Gökalp, Ziya (1977). Türk Töresi. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Ziya (2015). Türk Medeniyeti Tarihi. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Güvenç, Bozkurt (1979). İnsan ve Kültür. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Hobsbawm, Eric (2013). Geleneği İcadı. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Kademoğlu, Osman (1999). Çeyiz Sandığı. İstanbul: Duran Ofset Yayıncılık.
- Oğuz, M. Öcal (2018). Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir? Ankara: Geleneksel Yayıncılık 3. Baskı.
- Örnek, Sedat Veyis (2000). Türk Halk Bilimi. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özen, Kutlu (2008). Sivas Yöresi Geleneksel El Sanatları. İstanbul: Kitapevi Yayınları.
- Yasak, İbrahim, & Kaleli, Ahmet (1988). Dünden Bugüne Sivas. Sivas: Seyran Yayınları.
- Yıldırım, Dursun (1998). Türk Bitiği. Ankara: Akçağ Yayınları.

2.Kitap Bölümleri

- Çetindağ, Gülda (2007). Kazak Türklerinde Evlilik Sürecinde Hediyeleşme. E. G. Naskali, & A. Koç içinde, Kültür Tarihimizde Çeyiz (s. 214-227). İstanbul: Picus Yayıncılık.
- Çiğdem, Recep (2007). 20. Yüzyıl Başlarında Yüz Görümlüğü ve Çeyiz. E. G. Naskali, & A. Koç içinde, Kültür Tarihimizde Çeyiz (s. 52-62). İstanbul: Picus Yayıncılık.
- Owen, M. Trefor (2019). Folklor ve Popüler Kültür, Çev.: Selcan Gürçayır. Ö. Oğuz, & S. Gürçayır içinde, Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Öztürk, İsmail (2007). Evlilik Sürecinde Hediyeler . E. G. Naskali, & A. Koç içinde, Kültür Tarihimizde Çeyiz (s. 159-163). İstanbul: Picus Yayıncılık.
- Polat, Kemal (2007). Kırgız Türklerinde Hediyeleşme. E. G. Naskali, & A. Koç içinde, Kültür Tarihimizde Çeyiz (s. 191-213). İstanbul: Picus Yayıncılık.
- Rield, Norbert F. (2019). Halk Bilimi ve Halk Kültürünün Materyallerine Yönelik Çalışmalar, Çev.: Cihan Erdem. Ö. Oğuz, M. Ekici, & G. Ö. Eker içinde, Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 4. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Yorulmaz, Osman (2007). Kazak Kültüründe Kalınmal (Başlık) ve Jasav (Çeyiz). E. G. Naskali, & A. Koç içinde, Kültür Tarihimizde Çeyiz (s. 228-259). İstanbul: Picus Yayıncılık.

3.Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

- Akkuş Yiğit, Fatma (2015, Cilt: 25, Sayı: 1). Memlükler'de Evlilik Hazırlıkları. Türkiyat Mecmuası, 331-351.
- Akyüz, Jülide (2005, Cilt: 24, Syı: 37). Evlenme Sözleşmesinin Önemli Bir Ögesi Olan "Mehir" Hakkında Bazı Düşünceler. Tarih Araştırmaları Dergisi, 213-230.
- Akyüz, Kenan (1976). Yozgat'ta Evlenme Adetleri. 1. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt (s. 13-28). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Alija, Nazan (2017). Hristiyanlıkta Evlilik Sakramenti. Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
- Aman, Fatih (2012). Bronislaw Malinowski'nin Kültür Teorisi . Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 21, Sayı: 1, 135-151.
- Arslantaş, Halis Adnan (2008). Kültür- Kişilik ve Kimlik . Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi Cilt: 7, Sayı: 1 , 105-112.
- Arslantürk, Nursel, & Odabaş, Zuhul Yonca (2021, Sayı: 28). Hititler'de Evlilik ve Evlenme Geleneklerinin Günümüz Anadolu'suna Etkileri. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 353-370.

- Aydın, Öznur (2010, Cilt: 3, Sayı: 5). Sivas Halıları. Akdeniz Sanat, 37-49.
- Ayvaz, Salih (2021). Eski Türk Yazıtlarında Töre ve Örfi Hukuk. Yüksek Lisans Tezi . Nevşehir: Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Baltacı, Ali (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt: 7 Sayı: 1 , 231-274.
- Bayram, Sena (2021). 19. Yüzyıl Osmanlı Siyasî ve Sosyal Yaşamında Çeyiz Geleneği. Yüksek Lisans Tezi. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı .
- Beydiz, Mustafa Gürbüz (2014, Cilt: 2, Sayı: 3). Gemi Tasvirli Çeyiz Sandığı Kapakları. Kalemişi Geleneksel Türk Sanatları Dergisi, 11-22.
- Boşnak, Büke (2022). Sivil Toplum Çalışmalarında Yarı Yapılandırılmış Mülakatlar: Sahadan Örnekler. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 5, 239-255.
- Budak, Ogün Atilla (2002). Kuşaklararası Kültürel Farklılaşma ve Değişmede Kuşakların Seçtiği Müzik Türlerinin Farklılığı ve Çatışma. Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1999 (s. 41-47). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Bulut, Yücel (2015). Sosyal ve Siyasal Arasına Sıkışmış Bir Düşünür: Ziya Gökalp ve Hars-Medeniyet Kuramı. Sosyoloji Konferansları Sayı: 2, (s. 79-110).
- Can, Mine (2017, Cilt: 10 Sayı: 20). Anadolu Türk Kültüründe Kanaviçe. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 319-334.
- Cemil, Tahsin (1976). Dobruca Türklerinde Düğün. 1. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt (s. 49-57). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Çelebilik, Gültüzar (2016). Milas ve Çevresinde Bulunan Kanaviçe İşlemelerinin Tür ve Özellikleri. Vocational Education Cilt: 11 Sayı: 4, 1-20.
- Çelik, Çağlar (2019). Öğretmenler Arasında Kuşaklararası Bilgi Paylaşımı Düzeyleri İle Kuşaklararası Öğrenme Düzeyleri Arasındaki İlişki . Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.
- Çetin, Yusuf (2017, Sayı: 9). Türk Sanatı Bezeme İkonografisi Açısından Tavus Kuşu Figürlerinin Bir Değerlendirmesi. Kesit Akademi Dergisi, 1-17.
- Demir, Ali Doğan (2021). 19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Mihrimah, Fatma, Behice ve Naile Sultanların Çeyiz Kayıtları. Yüksek Lisans Tezi. Yozgat: Bozok Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Fakültesi Tarih Anabilim Dalı.
- Dundes, Alan (1998). Halk Kimdir? Çev.: Metin Ekici. Milli Folklor , 139-153.
- Dursun, Aysun (2014). Türk Halk Kültüründe Hukuk Kavramı. Doktora Tezi. Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Duvarcı, Ayşe (1990). Halk Hekimliğinde Ocaklar. Milli Folklor, 34-38.

- Erdentuğ, Nermin (1976). Türkiye Geleneksel Toplumlarında Başlık. 1. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt (s. 93-99). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Er, Tülay (1997). Ürgüp ve Çevresi Evlenme Adetlerinde Meydana Gelen Sosyal ve Kültürel Değişimler. V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi (Gelenek-Görenek-İnançlar) (s. 191-201). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Fındıklı, Selda (2019). Çeyize Yönelik Tüketim Olgusunu Kuşaklararası Anlamak: Fenomenolojik Bir Araştırma. Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı Pazarlama Programı.
- Gürdeniz, İsmail Hakkı (2018). Makâsıdu'ş - Şeria Açısından İslam'da Evlilik. Doktora Tezi. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Anabilim Dalı.
- Hacıyeva, Maarife (1997). Azerbaycan Türklerinde İnançlar. V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi(Gelenek-Görenek-İnançlar) (s. 217-222). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- İslamoğlu, Mahmut (1987). Kıbrıs Türklerinde Çeyiz Yazma Geleneği. 3. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt (s. 185-202). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- İzgi, Özkan (1982). Moğollarda Evlenme Adeti. 2. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt (s. 255-262). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Işıқтаç, Yasemin (1991). Hukukun Kaynağı Olarak Örf ve Adet Hukuku. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Sosyolojisi Anabilim Dalı.
- Kaçın, Bülent (2017, Sayı: 2). Selçuklular'da Evlilik Merasimleri. Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi , 97-121.
- Karaman, Şirin, & Söylemzoğlu, Feryal (2021, Cilt: 4, Sayı: 2). Sivas İlinde Yorgancılık. Folklor Akademi Dergisi, 321-333.
- Kartal, Numan (1987). Kocacık'ta Düğün Gelenekleri ve Anadolu İzleri. 3. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt (s. 209-219). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Koç Başar, Cansu (2021, Cilt: 23, Sayı: 2). Antik Yunan'da Cinsiyet Rollerini. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1329-1361.
- Koç, Ezgi, & Can, Mine (2021, Cilt: 2, Sayı: 2). Oyacılık Sanatı ve Sivas İli Divriği İlçesi Kemenkeş Köyüne Ait Bir Grup Oyanın İncelenmesi. Turkuaz Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 165-174.
- Koçak, Muhammet (2011). Türk ve Alman Toplumlarına Özgü Düğün Geleneklerindeki Benzerlikler ve Farklılıklar. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 21, Sayı: 2, 97-105.
- Korkmaz, Kürşat M. (1999). Elli Yıl Önce Gaziantep'te Gelin ve Damat. Milli Folklor, 77-82.

- Köktan, Yavuz (2008). Gilan Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm). Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Makino, Momoe (2019). Marriage, Dowry and Women's Status İn Rural Punjab Pakistan. Journal Of Population Economics Cilt: 32, Sayı: 3, 769-797.
- Nirun, Nirun, & Özer, MM. Cihat (1988). Türk Sosyo-Kültür Yapısı İçindeki Normlar ve Fonksiyonları. Erdem Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 11, 339-354.
- Okumuş, Alime (2019). Orta Asya Türk-İslam Devletlerinde Evlilikler ve Evlilik Gelenekleri . Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rarih Anabilim Dalı.
- Oyman, Naile Rengin (2019, Sayı: 14). Bazı Anadolu Kilim Motiflerinin Sembolik Çözümlemesi. Arış Dergisi, 4-22.
- Öğüt, Gülin Eker (2000, Sayı: 46). Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçeli Türk Düğünün Ritüel Açından Değerlendirilmesi. Milli Folklor, 92-100.
- Önder, Ali Rıza (1976). Geleneksel Halk Hukuku. I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt (Gelenek-Görenek-İnançlar). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Öngen, Ayşe Gamze (2023, Cilt: 8, Sayı: 16). Anadolu Çeyiz Geleneğinde İşleme Sanatı. Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat, 150-160.
- Öngen Corsını, Duygu (2013, Sayı: 10). Osmanlı Saray Şenliklerinden Günümüze Bir Kültür Ürünü: Nahl. Yedi Dergisi, 49-57.
- Özalp, Murat Özalp, & Korkut, Derya Sevim (2008, Cilt: 4, Sayı:1-2). Kahramanmaraş Çeyiz Sandığı Oyma Motiflerinin İncelenmesi. Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Ormancılık Dergisi, 17-25.
- Özdemir, Düriye (2022a). Divânu Lügâti-t Türk'te Geçiş Dönemleri: Doğum-Evlenme ve Ölüm. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Özdemir, Fatıma (2022b). İskilip Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm). Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Özdemir, İbrahim, & Soylu, Hasbi (2021, Cilt: 128, Sayı: 253). Zara İlçesinde Köy Adları Üzerine Coğrafi Bir İnceleme. Türk Dünyası Araştırmaları, 397-418.
- Öztürk, İsmail (1933). Evlilikte Çeyiz Hazırlamanın ve Çeyiz Çevresinde Oluşan Toplumsal Kuralların Tekstil El Sanatlarının Yaşamasında Etkisi. 2. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri V. Cilt (s. 165-199). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Polat, Ayşe (2022). Nitel Araştırmalarda Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları: Soru Form ve Türleri, Nitelikler ve Sıralama. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 22, Özel Sayı: 2, 161-182.
- Saatçi, Suphi (1987). Kerkük Folklorunda Düğün Geleneği. 3. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt (s. 319-328). Ankara: Kültür Bakanlığı.

- Saltuklu, Zübeyir (2019). Türklerde Töre. Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 2, Sayı: 4, 61-66.
- Subaşı, Ebru, & Aslan Kolay, Hacer (2016, Sayı: 36). Sivas'ta Kalaycılık. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 258-274.
- Toptaş, Koray (2019, Cilt: 83, Sayı: 297). Akadça Çivi Yazılı Belgelerde Çeyiz. Türk Tarih Kurumu / Belleten, 407-426.
- Türkdoğan, Orhan (1976). Evlenmede Başlık Geleneğinin Sosyolojik Açıklaması. 1. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt (s. 315-362). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Ünal, Asife (2016, Cilt: 5, Syı: 2). Yahudi Düğün Gelenekleri. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 225-241.
- Yalçın Usal, Selhan (2010, Cilt: 1, Sayı: 1). Türklerde Çeyiz Sandığının Kullanımı ve Geleneksel Süslemeleri . Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 157-167.
- Yıldırım, Ayşe (2023). Tasarım Kültür İlişkisi İçinde Anadolu Motiflerinin Endüstriyel Ürüne Yansımaları. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Yıldız, Gözde, & Öğüt, Leyla (2020, Cilt: 6, Sayı: 1). Tanım, Terim ve Kavramları İle Dantel. İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi, 126-142.

4. Elektronik Kaynaklar

- Belediyesi, Sivas (2014). Sivas'ımız. Sivas Belediyesi Resmi Mobil ve Web Sitesi: <https://www.sivas.bel.tr/icerik/38/12/sivasimiz.aspx> adresinden alındı
- Belediyesi, Zara (tarih yok). Zara Tarihi. T.C Zara Belediyesi Resmi Web Sitesi: <https://www.zara.bel.tr/zara-ilcesi-tarihi> adresinden alındı
- Kurumu, Türk Dil (2022). Güncel Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Press, Cambridge University (2023). Translation of dowry – English–Turkish dictionary. Cambridge Dictionary: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/dowry> adresinden alındı
- Kurumu, Türkiye İstatistik (2022, Aralık 31). Tematik Haritalar-Coğrafi İstatistik Portalı. Grid Nüfusları: <https://cip.tuik.gov.tr/?il=58> adresinden alındı

5.Kaynak Kisi Künveleri

Arife Karakuş, 31.12.1951, Ev Hanımı, Sivas.

Hümeyra Koç, 08.08.1971, Ev Hanımı, Sivas.

Dilek Karakuş, 28.10.1981, Ev Hanımı, Sivas.

Selda Atay, 05.10.1984, Ev Hanımı, Sivas.

Sevda Doldur, 06.06.1977, Muhasebeci, Sivas.

Nazlı Çınar Karakuş, 15.07.1992, Anestezi Teknikeri, Sivas.

Dilek Tüzüntürk, 11.09.1971, Ev Hanımı, Sivas.

Nazlı Altın, 18.08.1977, Ev Hanımı, Sivas.

Hülya Gümüş, 29.12.1970, Ev Hanımı, Sivas

Hatice Yüksektepe, 01.01.1966, Ev Hanımı, Sivas.

Dursaliye İnan, 10.02.1959, Ev Hanımı, Sivas

Seval Gökteşoğlu, 15.06.1957, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Sivas.

EKLER

Ek 1. Derleme Soruları

Ad-Soyad:

Doğum yeri:

Doğum tarihi:

Yaş:

Cinsiyet:

DERLEME SORULARI

- 1) Çeyiz hazırladınız mı /hazırlıyor musunuz?
- 2) Çeyizinizde el emeğine dayalı ürünler var mı? Var ise bunlar nelerdir sıralayınız.
- 3) Yörede çeyiz hazırlama sürecinde bir genç kızın el becerisinin olması önemli midir? Neden?
- 4) Çeyiz hazırlığında el emeğine dayalı ürünlerin fazlalığı yörede çeyize nasıl bir anlam katıyor?
- 5) Yörede çeyiz eşyası olarak neler hazırlanmaktadır?
- 6) Yöre çeyizlerinde gerekli olmadığını düşündüğünüz eşyalar var mı?
- 7) Yörede çeyiz hazırlamada cinsiyet farkı var mı? Erkek çocuğa evlenirken hediye vermek üzere eşya hazırlanıyor mu?
- 8) Cinsiyet rolleri kapsamında erkeklerin de çeyize katkısı olur mu?
- 9) Çeyiz eşyalarınız arasında sizce özel olduğunu düşündüğünüz parça/parçalar var mı?
- 10) Yörede hazır satın alınan çeyiz eşyaları var mıdır, siz aldıysanız bunlar nelerdir?
- 11) Çeyiz amacıyla çevrenizde satılık el emeği çeyiz eşyası üretip satan kişi/kişiler var mı?
- 12) Aile büyüklerinizden size kalan çeyiz eşyaları var mı? Var ise bunlar nelerdir sıralayınız.
- 13) Çevrenizde aile, dost ve akrabalarınızın çeyizinde olup zamanın şartlarıyla değişip dönüşen ve sizde olmayan çeyiz eşyaları var mı?
- 14) Yöre çeyizlerinde kullanılan belirli bir motif, desen var mı? Bunun yöre geleneğindeki anlamını biliyorsanız açıklayınız

- 15) Çeyiz sandığınız var mı?
- 16) Çeyiz sandığınızı size kim nereden aldı, hediye mi geldi, aileden yadigâr olarak mı kaldı açıklayınız?
- 17) Yörede çeyiz sandığında mutlaka olması gereken eşyalar var mıdır?
- 18) Çeyiz hazırlığında size yardım edenler oldu mu? Katkıda bulunan kişilerin akraba veya yakınlık derecesini belirtir misiniz?
- 19) Çeyiz serdiniz mi?
- 20) Çeyiz serme işlemi yörede ne zaman gerçekleştirilmektedir?
- 21) Çeyiz sermeye kimler katılır?
- 22) Yörede çeyiz serilirken uygulanan özel bir gelenek görenek var mıdır açıklayınız?
- 23) Çeyizinizden satarak gelir elde etmek durumunda kaldığınız bir eşyanız oldu mu?
- 24) Yörede çeyiz hazırlama işlemine önem verilir mi açıklayınız?
- 25) Çeyiz hazırlamak için ev ekonomisi kapsamında kısıtlamaya gittiniz mi?

ÖZGEÇMİŞ

Ezgi Koç; ilk, orta ve lise öğrenimini aynı şehirde tamamladı. 2014 yılında Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü kazandı ve 2018 yılında onur belgesi olarak mezun oldu. 2018 Ekim ayında İstanbul Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Çocuk Gelişimi bölümüne başladı. Aynı bölümden 2022 yılında mezun oldu. 2019 yılında İstanbul Kaynarca Şevket Sabancı Anadolu Lisesi'nde öğretmenlik mesleğini icra etti. 2020 yılında Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda yüksek lisansı kazandı. 2021 Eylül ayından itibaren İstanbul Büyükşehir Belediyesi Harita Müdürlüğü'nde Yönetici Asistanlığı yapan Koç, B1 seviyesi İngilizce bilmektedir.

Tezler

Koç, Ezgi (2018). Sivas İli Divriği İlçesi Çayözü (Hamuçimen) Köyü Ağzı. Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kocaeli.

Makaleler

Koç, Ezgi ve Can, Mine (2021). ‘‘ Oyacılık Sanatı ve Sivas İli Divriği İlçesi Kemenkeş Köyüne Ait Bir Grup Oyanın İncelenmesi’’. Turkuaz Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, Yıl 2021, Cilt 2, Sayı 2, Sayfa 165-174.

Bildiriler

Koç, Ezgi (2021). ‘‘ Sivas İli Divriği İlçesi Geleneksel Kadın Baş Süslemelerinde Oyalar’’. Kocaeli Üniversitesi 1. Lisansüstü Sosyal Bilimler Sempozyumu. Kocaeli.

